

Oikeusvaltion paradoksin äärellä

Tasavallan suojelulakiesityksistä käyty eduskuntakeskustelu vuosina 1930 ja 1936

Aura Iiris Sofia Kostainen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2011

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Aura Kostiainen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oikeusvaltion paradoksin äärellä. Tasavallan suojelulakiesityksistä käyty eduskuntakeskustelu vuosina 1930 ja 1936		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 4.4.2011	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 145
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tutkimuksessa lähestytään oikeusvaltion paradoksia tarkastelemalla sen ilmenemistä valtiopäiväkeskusteluissa, joita käytiin hallituksen esityksistä tasavallan suojelulaiksi vuosina 1930 ja 1936.</p> <p>Oikeusvaltion paradoksin ytimessä on kysymys siitä, miten yksityisen oikeussubjektin myös valtion harjoittamalta miellivallalta nauttima suoja voidaan taata, kun eduskunta on ylin lainsäätävä ja voi muuttaa myös perustuslakia, jossa tuo suoja taataan. Tämä kysymys korostuu etenkin poikkeusoloissa, jolloin toimeenpanovallalla tulisi olla riittävät valtuudet vaikean tilanteen ratkaisemiseksi.</p> <p>Oikeusvaltion paradoksin kannalta keskeisiä ovat muodollinen, laillisuus ja muotoja painottava sekä materiaallinen, oikeusjärjestyksen sisällöllisiä periaatteita, kuten perusoikeuksia painottava oikeusvaltiotulkinta. Nämä kaksi tulkintaa ovat vaikeissa tilanteissa toistensa kanssa ristiriidassa ja päättäjät joutuvat tasapainoilemaan niiden välillä: toimiako tehokkaasti yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseksi, jolloin on riski valtion sisältä käsin tapahtuvasta oikeusvaltion murenemisestä, vai kunnioittaako perusoikeuksia ja altistaa valtakunta ulkoiselle vallankaappaukselle tai muille järjestyshäiriöille.</p> <p>Tutkimuskysymystä tarkastellaan vuosina 1930 ja 1936 eduskunnalle annettujen hallituksen tasavallan suojelulakiesitysten myötä. Esitykset tasavallan suojelulaiksi antoivat presidentille oikeuden, mikäli valtakuntaa uhkasi vaara tai yleinen järjestys ja turvallisuus olivat uhattuina, rajoittaa tiettyjä hallitusmuodon toisessa luvussa taattuja perusoikeuksia. Vuonna 1930 lapuanliikkeen aiheuttama vallankaappauksen uhka oli todellinen ja hallituksen oli pakko antaa sen vaatimia säädöksiä kommunistisen toiminnan tukahduttamiseksi. Paradoksaalisesti laki oli samanaikaisesti lapuanliikkeen painostuksen tulos että yritys ottaa tilanne haltuun poikkeuslailla. Vuonna 1936 tilanne oli huomattavasti rauhallisempi. Lakia perusteltiin sekä maailmanpoliittisen tilanteen epävakaudella että tarpeella säätää poikkeustilanteista etukäteen osana pysyvää lainsäädäntöä. Valtuuksia ei kuitenkaan haluttu säätää osaksi valtiosäätöä, vaan säädös annettiin erillisenä poikkeuslakina.</p> <p>Eduskuntakeskustelussa kannat jakautuivat yleisesti ottaen siten, että lakien vastustajat esittivät materiaalisena oikeusvaltiotulkintaan ja kannattajat muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan lukeutuvia argumentteja. Vastustajien mielestä oli tärkeää kunnioittaa kansalaisten perusoikeuksia ja perustuslakien pysyvyyttä. He myös pelkäsivät lakien mahdollistamaa hallinnollista mielivaltaa. Lakien kannattajat puolestaan korostivat demokratian itsepuolustuksen tärkeyttä: oli yksilön kannalta parasta oikeusturvaa, että kumoukselliset voimat voitiin pitää kurissa.</p> <p>Vuoden 1930 laki jätettiin lepäämään yli vaalien ja hyväksyttiin lopullisesti syksyllä 1930. Se oli osa kommunistilakipakettia, mutta sitä käytettiin lapuanliikkeen hillitsemiseksi ja Mäntsälän kapinan kukistamiseksi vuonna 1932. Vuoden 1936 laki hylättiin eduskunnassa.</p> <p>Vuonna 1939 annettiin vielä kolmas hallituksen esitys tasavallan suojelulaiksi. Se jätettiin lepäämään yli vaalien ja hyväksyttiin syksyllä 1939. Hallituksen laajennettuja valtuuksia tarvittiin tällä kertaa sellaisia henkilöitä vastaan, joista voisi olla uhkaa Suomen ulkoiselle turvallisuudelle. Lain nojalla tehtiin satoja poliittiseen vasemmistoon kohdistuneita turvasäilöpidätyksiä sodan aikana. Tämä laki on kuitenkin rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tasavallan suojelulaki Oikeusvaltio Eduskunta Poikkeuslaki 1930-luku Kommunistilait Valtiosäätö Perusoikeudet		

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Aikaisempi tutkimus	3
1.2 Tutkimuskysymykset ja lähdeaineisto	6
2 KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS	10
2.1 Poliittika	10
2.2 Valta, toiminta ja rakenteet	11
2.3 Valta ja oikeus	12
2.4 Oikeuden positiviteetin ongelma	15
2.5 Muodollisen tulkinnan haaste: oikeusvaltion paradoksi	16
2.6 Materiaalisen tulkinnan haaste: poikkeustilat ja kontrolli	18
2.7 Tutkimusasetelma	22
3 YHTEISKUNNALLINEN VIITEKEHYS	24
3.1 Maailmansotien välinen aika epävakauden aikana	24
3.2 Suomen valtiosääntöoikeuden erityispiirteitä	27
4 VUODEN 1930 LAKI	31
4.1 Tasavallan suojelulain tausta	31
4.2 Valmisteluprosessi	38
4.3 Lähetekeskustelu	45
4.4 Valiokuntamietinnöt ja ensimmäinen käsittely	49
4.5 Toinen käsittely	53
4.6 Kolmas käsittely	54
4.7 Vaalien jälkeen	59
4.8 Analyysi	66
4.8.1 Muodollinen oikeusvaltiotulkinta	66
4.8.2 Materiaalinen oikeusvaltiotulkinta	69
4.8.3 Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat	70
4.8.4 Materiaalisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat	73
4.8.5 Oikeusvaltion rajoilla	76
4.9 Kehitys lain säätämisen jälkeen	80

5	VUODEN 1936 LAKIESITYS	85
5.1	Lain tausta	85
5.2	Valmisteluprosessi	89
5.3	Valiokuntamietinnöt ja ensimmäinen käsittely	95
5.4	Toinen käsittely	98
5.5	Kolmas käsittely	106
5.6	Analyysi	116
5.6.1	Muodollinen oikeusvaltiotulkinta	116
5.6.2	Materiaalinen oikeusvaltiotulkinta	118
5.6.3	Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat	121
5.6.4	Materiaalisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat	124
5.6.5	Oikeusvaltion rajoilla	126
5.7	Kehitys lakikeskustelun jälkeen	127
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	130
6.1	Lopuksi	133
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	137
	LIITTEET	

1 Johdanto

”[L]ainsäädäntöä ei ole vietävä niin pitkälle, että demokratian perusominaisuudet jätetään suorastaan vaaran alaisiksi. Jos näin tehdään, ei pian ole enää olemassa mitään demokratiaa, jota tarvitsisi puoltaa.”

RKP:n Ernst Estlander valtiopäivillä 12.7.1930.

Miten demokraattinen oikeusvaltio voi puolustaa itseään ulkopuolisilta hyökkääjiltä kaivamatta samalla pohjaa omilta oikeusvaltioperiaatteiltaan – valmistamatta tietä järjestelmän sisältä käsin tapahtuvalle kumoukselle? Toisaalta oikeusvaltion keskeisenä tehtävänä nähdään valtion harjoittaman mielivaltaisen vallankäytön kontrolli, ja toisaalta moderni oikeus nähdään ihmisen säätämänä oikeutena eikä periytyvänä esimerkiksi Jumalan säätämistä laeista. Miten on siis selitettävissä, että lainsäätäjä, josta oikeus on peräisin, on myös itse oikeuteen sidottu, eikä voi miten tahansa muuttaa oikeuden sisältöä? Missä kulkevat legitiimin vallankäytön rajat?

Tämä oikeusvaltion paradoksiksi kutsuttu dilemma on kiehtonut minua kandidaatintutkielmastani asti. Käsittelin tutkielmassa vuonna 1939 säädetyn tasavallan suojelulain nojalla annettua asetusta henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta sekä tämän asetuksen perusteella tehtyjä turvasäilöpidätyksiä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen oikeusvaltion paradoksia tutkimalla hallituksen eduskunnalle vuosina 1930 ja 1936 antamia esityksiä tasavallan suojelulaeiksi sekä esityksistä käytyä valtiopäiväkeskustelua. Tasavallan suojelulait olivat poikkeuslakeja, jotka antoivat tasavallan presidentille valtuuden antaa perustuslaissa säädettyjä kansalaisoikeuksia kumoavia tai rajoittavia asetuksia. Lakiesitys tasavallan suojelulaeiksi annettiin eduskunnalle kolme kertaa: vuosina 1930, 1936 sekä 1939, mutta vuonna 1936 eduskunta hylkäsi hallituksen esityksen. Vuoden 1930 lain voimassaoloaika päättyi vuoden 1935 loppuun. Vuoden 1939 lain oli aluksi määrä olla voimassa vuoden 1939 loppuun, mutta sitä jatkettiin vuosina 1942, 1944, 1945 ja 1946. Laki oli näin ollen hieman erisältöisenä voimassa vuosina 1930–1935 sekä 1939–1947.

Keskityn tutkimuksessani kahden ensimmäisen lakiesityksen käsittelyyn, sillä ne voidaan nähdä osana samaa jatkumoa: puuttumisena sisäpoliittiseen tilanteeseen. Vuoden 1939 lakia säädettyä huolenaiheena oli sen sijaan kiristynyt ulkopoliittinen tilanne, mikä näkyi myös lain perusteluissa.

Vuoden 1930 lakiesitys annettiin ns. kommunistilakien yhteydessä, mutta lopulta lakia käytettiin lähinnä äärioikeiston hillitsemiseksi. Lakiesityksen mukaan tasavallan presidentti saattoi antaa asetuksia, joilla rajoitettiin kansalaisten henkilökohtaista vapautta, liikkumisvapautta, oikeutta valita asuinpaikkansa ja lähteä maasta, sanan- ja yhdistymisvapautta, kokoontumisvapautta, kotirauhaa, kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuutta sekä kansalaisen oikeutta tulla tuomituksi vain sellaisessa tuomioistuimessa, jonka alainen hän lain mukaan oli. Lakiesitys annettiin kesällä 1930 lapuanliikkeen painostuksesta ja hyväksyttiin lepäämään yli vaalien hiukan lievemmissä muodossa. Syksyllä eduskunta hyväksyi lain 2/3:n määränemmistöllä.

Tasavallan suojelulain nojalla annettiin kaksi asetusta. Näistä ensimmäinen, asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä annettiin helmikuussa 1932 Mäntsälän kapinan kukistamiseksi. Siinä annettiin valtuudet muun muassa takavarikoida painokirjoituksia ja niiden vastikkeita tai estää niiden julkaiseminen, kieltää kokoontumisia, suorittaa vangitseminen, ruumiintarkastus tai kotietsintä normaalia helpommin, asettaa posti-, lennätin-, puhelin-, ja radioliikenne valvonnan alaiseksi sekä kieltää matkustaminen paikkakunnalta toiselle tai paikkakunnalla oleskeleminen. Toinen, ns. kyyditsemisasetukseksi kutsuttu asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksissa annettiin elokuussa 1932. Sen avulla haluttiin saada kuriin poliittiseen vasemmistoon kohdistuneet kyyditykset.

Vuoden 1936 lakiesitys tuotiin eduskunnalle alun perin helmikuussa 1936, mutta varsinaisesti eduskunta käsitteli asiaa maaliskuussa. Lailla haluttiin varautua poikkeusoloihin, vaikka juuri sillä hetkellä tilanne olikin melko rauhallinen. Hallituksen esityksessä esitettiin tasavallan presidentille annettavaksi samoja valtuuksia kuin vuoden 1930 hallituksen esityksessä, mutta perustuslakivaliokunta lievensi taas lakia lähes samansisältöiseksi kuin vuonna 1930. Pitkällisen ja polveilevan keskustelun jälkeen eduskunta päätyi hylkäämään lain.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään kansanedustajien tasavallan suojelulakien käsitteilyssä käyttämien puheenvuorojen kautta näiden suhtautumista oikeusvaltion paradoksiin. Pyrin hahmottamaan, millä tavalla tasavallan suojelulakien säätämisestä käyty keskustelu jäsenyi keskusteluksi oikeusvaltiosta ja sen paradoksaalisista piirteistä. Tarkasteluun otetaan erityisesti muodolliset ja materiaaliset oikeusvaltiotulkinnat.

Oikeusvaltion paradoksi konkretisoituu muodollisen ja materiaalsen oikeusvaltiotulkinnan kamppailussa: muodolliset oikeusvaltiotulkinnat korostavat oikeita menettelytapoja, laillisuutta ja positiivista oikeutta, kun taas materiaaliset tulkinnat korostavat oikeusvaltion sisältöä: arvoja ja periaatteita, joita ei saa muuttaa. Materiaalsen oikeusvaltiotulkinnan kannattajat voivat kritisoida muodollisen oikeusvaltiotulkinnan kannattajia, että muodollisesti oikeat menettelytavat eivät takaa oikeusvaltion toteutumista. Muodollisen tulkinnan edustajat taas voivat huomauttaa, että oikeusvaltionkin tulee pystyä puolustamaan itseään ulkopuolisilta hyökkäyksiltä ja tuolloin on parempi, että keinot perustuvat laillisiin valtuutuksiin.

Aloitan esittelemällä aiheeseeni liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Tämän jälkeen esittelen tarkemmin tutkimuskysymykset ja lähdeaineiston. Luvussa kaksi määrittelen keskeiset käsitteet, jotka toimivat työkaluina tutkimuksen teossa. Luvussa kolme kuvailen yhteiskunnallista ja valtiosääntöoikeudellista taustaa tasavallan suojelulakien säätämiselle. Luku neljä käsittelee vuoden 1930 tasavallan suojelulain säätämisprosessia ja käytyä eduskuntakeskustelua. Luvun lopussa esitellään oikeusvaltion paradoksiin liittyvät teemat: muodollisiin ja materiaalsiin oikeusvaltiotulkintoihin sekä tulkintoihin sisältyviin ongelmiin tai haasteisiin viitanneiksi tulkitut puheenvuorot. Luku viisi käsittelee vuoden 1936 lakiesitystä ja siitä tehtyjä tulkintoja. Luvussa kuusi esitetään johtopäätökset ja pohditaan matkan varrella heränneitä jatkokysymyksiä.

1.1 Aikaisempi tutkimus

Lapuanliikkeen vuosista on kirjoitettu paljon, mutta vuoden 1936 tasavallan suojelulain syntymisprosessia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on huomattavasti vähemmän. Olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutena yleisesityksiä, puoluehistorioita, tasavallan suojelulakia ja lapuanliikettä tarkastelevia tutkimuksia sekä aikalaiskirjallisuutta, elämäkertoja, muistelmia ja päiväkirjajulkaisuja.

Yleisesityksistä olen käyttänyt pääosin kolmea teosta. Henrik Meinanderin teos *Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle* (Schildts, Espoo 1999) on perusteos suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä. Vesa Vareksen, Mikko Uolan ja Mikko Majanderin *Suomen eduskunta 100 vuotta 3: Kansanvalta koetuksella* (Edita, Helsinki 2006) on tarjonnut näkökulmaa 1930-luvun alun myrskyisään sisäpoliittiseen tilanteeseen. Valtioneuvoston toiminnan näkökulmasta aikakautta on tarkastellut Mauno Jääskeläinen teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917–1966, osa 1. Ministeristöjen historia 1917–1939* (Valtioneuvosto, Helsinki 1977). Kansainvälistä viitekehystä aikakauteen olen hahmottanut Martin Kitchenin teoksen *Europe between the Wars. A Political History* (Pearson Education, Harlow 2000) kautta. Olen hakenut näkökulmaa myös Iván T. Berendin teoksesta *The Decades of Crisis. Central and Eastern Europe before World War II* (University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Lontoo 1998). Saksan historiasta olen hankkinut Peter C. Caldwellin teoksesta *Popular Sovereignty and the Crisis of German Constitutional Law. The Theory and Practice of Weimar Constitutionalism*. (Duke University Press, Durham (N. C.) 1997).

Kaija Liski on tutkinut vuoden 1930 lakia poliittisen historian pro gradu -työssään *Tasavallan suojelulaki vuonna 1930*. (Helsingin yliopisto 1972, julkaisematon). Työ on melko referoiva ja siinä lähinnä selostetaan lain etenemistä eduskunnassa ja ryhmissä. Tuija Virtamo on tutkinut lapuanliikkeen vaikutusta kommunistilakien syntyyn poliittisen historian pro gradu -tutkielmassaan *Lain voimalla kommunismia vastaan. Lapuanliikkeen painostuksen vaikutus ns. kommunistilakien syntyyn vuosina 1929–30* (Helsingin yliopisto 1989, julkaisematon). Erkki Rahkosen yleisen historian pro gradu -työ "*Jos lainsäädäntö on ... puutteellinen tai osoittautuu tehottomaksi ...*": *Tasavallan suojelulain ja muiden vuoden 1930 ns. kommunistilakien säätämispöytäkirjat* (Jyväskylän yliopisto 1998, julkaisematon) käsittelee niin ikään vuoden 1930 lakia. Raimo Niippa on tutkinut pro gradu -työssään *Ulkoparlamentaarisuus ja vaikutus lainvalmisteluun: Historiallisena esimerkkinä Lapuan liike* (Helsingin yliopisto 1991, julkaisematon) samaa aihetta oikeustieteellisestä näkökulmasta, esimerkkinä ulkoparlamentaarisesta vaikutuksesta lainvalmisteluun. Juha Siltalan kirjoittama *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* (Otava, Helsinki 1985) on kattava teos lapuanliikkeestä ja toi näkökulmaa liikkeen vaikutuksesta tasavallan suojelulakiesityksen antamiseen ja eduskuntakäsittelyyn.

Olen käyttänyt puolueiden historiateoksia kuvatessani lakien säätämistä eri näkökulmista ja tutkiessani aatehistoriallista taustaa puolueiden edustajien esittämille oikeusvaltiotulkinnoille. Juhani Myllyn teos *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2: Maalaisliitto 1918–1939* (Kirjayhtymä, Helsinki 1989) on valottanut tilannetta maalaisliiton näkökulmasta. Maalaisliiton suhtautumisesta sisäpoliittiseen tilanteeseen antaa kattavan kuvan niin ikään Myllyn teos *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*. (Turun yliopiston julkaisuja, C:21, Turku 1978.). Vesa Vareksen ja Ari Uinon *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944* (Edita, Helsinki 2007) valottaa tilannetta kokoomuksen näkökulmasta.

Sosialidemokraattien suhtautumista aikakauden sisäpolitiikkaan olen tarkastellut Hannu Soikkasen kirjoittaman teoksen *Kohti kansanvaltaa I. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta* (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Helsinki 1975) kautta. Sosialidemokraattisen puolueen aatteellista kehitystä lapuanliikkeen vuosiin asti on tutkinut Pauli Kettunen väitöskirjassaan *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930* (Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986).

Ruotsalaisen kansanpuolueen historiasta on keskeinen etenkin sen toinen osa *Från Lappon till vinterkriget. Svenska folkpartiet III, 1930–1939* (Svenska folkpartiet, Helsingfors 1992), jonka ovat kirjoittaneet Henrik Schauman ja Patrik Lilius. Oikeiston liikekannalle provosoineesta kommunistisesta toiminnasta hyvä lähde teos on Tauno Saarelan *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008). Edistyspuolueen toiminnasta ei ole tehty kokonaista historiateosta, mutta esimerkiksi Lauri Aarnikka on kirjoittanut pro gradu -tutkielman *Kansallisen Edistyspuolueen suhtautuminen kommunismiin ja Lapuan liikkeeseen 1929–1932* (Helsingin yliopisto 1986, julkaisematon). Aikalaiskirjallisuutta sekä valtiomiesten elämäkertoja, muistelmia ja päiväkirjajulkaisuja olen käyttänyt lähinnä täydentämään muuta kirjallisuutta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja lähdeaineisto

Tutkimuskysymyksenäni on, miten kansanedustajien tasavallan suojelulaeista vuosina 1930 ja 1936 käyttämiä puheenvuoroja voidaan tulkita suhteessa oikeusvaltion paradoksiin. Miten kansanedustajien puheenvuorot voidaan sijoittaa oikeusvaltion muodollisia tai materiaalisia piirteitä korostaviin, näihin liittyviä ongelmia huomioiviin tai ratkaiseviin sekä ei-oikeusvaltiollisiin puhetapoihin tai teemoihin? Tarkastelussa lähteinäni toimivat valtiopäivien keskustelupöytäkirjat.

Puhetavan tai diskurssin voi määritellä merkityssystemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä [tässä tapauksessa eduskunnassa esitetyissä puheenvuoroissa] ja joka rakentaa samalla sosiaalista todellisuutta.¹ Erilaiset merkityssystemit määrittyvät suhteessa toisiinsa ja voivat olla toistensa kanssa rinnakkaisia. Valtasuhteiden verkostossa jotkin puhetavat voivat saada muita tukevamman jalansijan, jolloin näistä saattaa muodostua yhteisesti jaettuja ja itsestään selvinä pidettyjä ”totuuksia”, jotka vaijentavat vaihtoehtoisia ”totuuksia”, mutta tätä vastaan voi muodostua myös vastadiskursseja. Keskeiseksi nousee tällöin artikulaatiokamppailu puhetapojen välillä. Merkityssystemien analyysissä on kyse perustellusta tulkinnasta, joka pohjautuu tutkijan ja aineiston väliseen vuoropuheluun.²

Jaan käsittelyyn osallistuneiden kansanedustajien puheenvuoroissa ilmenneet oikeusvaltiopuhetavat teemoihin Atlas.ti-ohjelman avulla. Pyrin myös selvittämään keskustelun rajoja tai hegemonista puhetapaa: mitkä olivat yleisesti jaettuja ”totuuksia”, jotka vaiensivat muunlaisia tulkintoja? Tarkastelen myös lakien vastustajien ja kannattajien argumentaatiota sekä sitä, miten puolueiden edustajien puheenvuorot sijoittuvat kannattaviin ja vastustaviin puhetapoihin sekä oikeusvaltiotodiskursseihin eri vuosien lakikäsittelyissä. Näiden tutkimuskysymysten avulla pyrin selvittämään aikakauden eduskunnassa vallinneita käsityksiä oikeusvaltiosta ja sen rajoista. Oliko laki poikkeusolojen tuote vai poikkeusoloihin varautumista?

Tutkielmassa eduskuntapuheenvuoroja tarkastellaan toimintana. Heiskala on määritellyt toimintaan kuuluvaksi neljä elementtiä: toimijan, vähintään kaksi vaihtoehtoista keinoa,

¹ Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 27.

² Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 28–29.

päämäärän ja toimintaympäristön. Toimijuus edellyttää intentionaalisuutta eli päämäärän tavoittelua sekä rationaalisuutta siinä minimimerkityksessä, että toimija ymmärtää päämäärän ja keinon suhteen sekä mahdollisuuden valita useamman kuin yhden keinon välillä.³ Anthony Giddensin mukaan toimintaan kuuluu olennaisesti ”keinojen” käyttö sellaisten tulosten saavuttamiseksi, joiden syntyyn toimijan välitön interventio tapahtumien kulussa vaikuttaa. Valta ilmentää tekijän kykyä mobilisoida resursseja niiden ”keinojen” luomiseksi.⁴

Toimijoina tässä tutkielmassa ovat kansanedustajat, hallituksen jäsenet ja muut poliittiset vaikuttajat kuten puolue toimijat sekä lisäksi poliittiset ryhmät ja liikkeet, kuten lapuanliike tai maalaisliiton eduskuntaryhmä. Erityisesti keskitytään kansanedustajien ja hallituksen edustajien valtiopäivillä pitämiin puheenvuoroihin. Päämäärät määrittyvät suhteessa tasavallan suojelulakeihin: lait halutaan säätää tai niiden säätäminen estää tai lakiesitysten sisältöä muuttaa. Lakien säätäminen, muuttaminen tai estäminen saattaa myös olla osa jotakin suurempaa päämäärää. Keinoja ovat esimerkiksi poliittinen vaikuttaminen, kuten äänestäminen, vakuuttaminen tai syyllistäminen (retoriikka), neuvottelut ja henkilökohtaisten kontaktien käyttö, väkivalta tai sillä uhkailu, kansalaiskokoukset, lehtikirjoittelu ja vetoamukset. Toimintaympäristönä on suomalainen yhteiskunta 1930-luvulla, jossa foorumeina ovat esimerkiksi puoluelehdet tai liikehdintä kaduilla ja maakunnissa sekä pienemmässä mittakaavassa poliittisen päätöksenteon, kuten eduskunnan, valiokuntien, ryhmäkokousten ja neuvottelujen piiri. Tutkielman keskiössä ovat eduskunnan täysistunnot, jotka asettavat omanlaisensa puitteet toiminnalle.

Keskityttäessä eduskuntakeskusteluihin toiminta on nimenomaan puhetta, puheakteja tai puhetekeja, joka tässä tapauksessa on kirjattu tekstimuotoon. Puheella on tarkoitus vakuuttaa tai vaikuttaa, jolloin puhetta voidaan tarkastella argumentteina. Argumentin erottaa kuvailusta ja kysymyksistä pyrkimys vaikuttaa vastaanottajan uskomuksiin ja niiden kautta tekoihin.⁵ Argumentti voi tarkoittaa sekä väitteen tukena olevaa perustelua että väitteen, perustelujen ja taustaoletusten kokonaisuutta. Argumentin idea on, että jos väite on hyvin perusteltu, se tulisi hyväksyä, mikäli ei ole vahvoja vastaväitteitä tai hy-

³ Heiskala 2000, 16.

⁴ Heiskala 2000, 188.

⁵ Kakkuri-Knuuttila ja Ylikoski 1998, 25–26.

vin perusteltuja vaihtoehtoisia näkemyksiä. Argumentti vastaa siis kysymykseen: ”Miksi vastaanottajan tulee hyväksyä väite?”⁶

Kansanedustajien puheenvuoroissaan käyttämää retoriikkaa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon itse argumenttien (logos) lisäksi myös tavat, jolla puhuja ilmentää omaa uskottavuuttaan suhteessa yleisönsä (ethos) sekä yleisön vastaanottokyky tai tunnetila (pathos).⁷ Analyysin kohteena on näin myös tekstin laajempi sosiaalinen kehys. Retorinen tilanne sisältää puhujan, yleisön sekä puheen foorumin: kyse on siitä, kuka puhuu, kenelle ja missä olosuhteissa.⁸ Puhujan yleisön merkitys tulkinnassa on keskeinen: Kansanedustajat puhuivat eduskunnassa paitsi – tai toisinaan jopa enemmän kuin – paikallalajiin vaikuttaakseen, myös sitä silmälläpitäen, että viesti kantautuisi median välityksellä myös muuhun yhteiskuntaan ja omille kannattajille. Näin yksittäisen kansanedustajan ei argumentoinnillaan aina ollut tärkeää vakuuttaa vastapuolta vaan vakuuttaa omat kannattajat ja profiloitua suhteessa muihin. Tällöin myös toisten nokittelu tai pientenkin linjaerojen korostaminen oli olennaista.

Yhteiskunnallinen tilanne oli huomattavan erilainen kahdessa tarkasteltavana olevassa keskustelussa: vuonna 1936 olot olivat huomattavasti rauhallisemmat kuin vuonna 1930, ja oletuksena on, että sekä paikalla ollut suoraan puhuteltu yleisö (kansanedustajat ja hallitus) että lehdistö ja sen kautta keskustelusta mahdollisesti tietoa saava yleisö (kansalaisyhteiskunta) olivat rauhallisemmassa mielentilassa ja kokonaisuutena vähemmän uhkaavia kuin vuonna 1930. Vuonna 1930 tilanne oli poikkeuksellinen ja erityisesti hallitus oli tukalassa tilanteessa antaessaan kommunistilait eduskunnalle. Vallankaappauksen uhka oli todellinen. Tätä vasten onkin kiinnostavaa ottaa tarkasteluun vuoden 1936 lakiesitys, jota annettaessa olot olivat huomattavasti säännöllisemmät kuin vuonna 1930. Miksi laki haluttiin säätää uudelleen?

Aki Rasilainen esittää, että oikeusjärjestys pitää yhteiskuntaa koossa siten, että se luo politiikkaan yhteisiä merkityksiä ja sovittuja menettelytapoja. Pyrkiessään perustelemaan poliittisia valintojaan ja tavoitteitaan oikeudellisesti historian toimija on etsinyt politiikanteolleen hyväksyttävyyttä oikeusjärjestyksen, yhteisen merkitysjärjestelmän

⁶ Kakkuri-Knuutila ja Halonen 1998, 63.

⁷ Kakkuri-Knuutila 1998, 233.

⁸ Kakkuri-Knuutila 1998, 235.

auktoriteetista. Tällöin oikeudellisen argumentoinnin mielekkyys ja uskottavuus perustuvat siihen, että oikeudellisiksi tunnistettavat väitteet mielletään rakennetuksi tavalla, jossa on noudatettu samoja oikeudellisen päättelyn ja justifioinnin (eli oikeutuksen tai perustelujen) sääntöjä, joihin myös muut poliittiseen keskusteluun ja valtakamppailuun osalliset ovat sitoutuneet. Oikeusjärjestys voi myös menettää yhteiskunnallista koheesiota ylläpitävän funktionsa, kuten Suomessa kävi 1918.⁹ Tässä tutkielmassa tarkastelen myös, miten tasavallan suojelulakikeskusteluissa justifioitiin omia näkemyksiä erilaisilla oikeusjärjestykseen perustuvilla oikeusvaltiotulkinnoin, sekä myös, löytyykö sellaisia diskursseja, joihin kuuluvat puheenvuorot eivät saaneet justifikaatiotaan oikeusjärjestyksestä tai sen periaatteista. Löytyykö tasavallan suojelulaeista käydyistä keskusteluista merkkejä oikeusjärjestyksen yhteiskunnallista koheesiota ylläpitävän funktion katkeamisesta?

Olen tarkastellut puheenvuorojen lisäksi myös lakien säätämisprosesseja ja niihin vaikuttaneita taustatekijöitä. Prosesseja selvittääkseni olen käyttänyt sekä olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta että alkuperäisaineistoa, kuten lakitekstejä, valtiopäiväasiakirjoja ja oikeusministeriön arkistossa sijaitsevia valmisteluasiakirjoja. Olen vertaillut lakien valmistelu- ja käsittelyprosesseja, puolueiden kantoja ja lakitekstien muutoksia. Niiden avulla olen rakentanut narratiivin, kertomuksen tapahtumien kulusta.

Olen katsonut pääasiassa suomenkielisiä valmisteluasiakirjoja. Poikkeuksena on vuoden 1935–1936 valmistelu, jolloin käytetty kieli on ilmeisesti ainakin osittain ollut ruotsi oikeusministerinä helmikuun loppuun toimineen RKP:n Eric J. Serlachiuksen mukaan. Tällöin olen katsonut myös joitakin ruotsinkielisiä versioita. Ilmeisesti versiot käännettiin yleensä valmistelukieleltä toiselle saman tien, joten olen suurimmaksi osaksi tulkinut, että suomenkielisiä versioita seuraamalla saan saman informaation kuin ruotsinkielisiä, eikä näihin ole tarvinnut keskittyä erikseen. Oikeusministeriön arkistosta löytyi lähinnä lakivalmistelussa tehtyjä konsepteja lain eri versioista, eikä esimerkiksi komiteatyöskentelystä tai työryhmien kokouksista ollut jälkiä. Olenkin pyrkinyt täydentämään arkistolähteiden antamaa kuvaa tutkimuskirjallisuudella.

⁹ Rasilainen 2004, 2.

2 Käsitteellinen viitekehys

Tutkimusasetelman tarkemmaksi hahmottamiseksi on tarkasteltava lähemmin käsitteitä politiikka, valta ja oikeus. Käsitteiden avulla hahmottelen tarkemmin oikeusvaltion paradoksia ja sen kytköksiä muodolliseen ja materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan.

2.1 *Politiikka*

Politiikan ja poliittisen käsitteet ovat moniulotteisia, eikä niistä vallitse yksimielisyyttä yhteiskuntatieteellisessä teoriassa.¹⁰ Tässä tutkielmassa politiikka ja poliittinen nähdään laajasti: valtasuhteina, jotka on kulloinkin kyseenalaistettu tai kyseenalaistetaan julkisessa keskustelussa. Poliittikkaan liittyy olennaisesti konflikteja, ristiriitoja ja kiistoja. Myös poliittisen rajojen määrittely on vallankäyttöä tai pyrkimystä siihen. Poliittikka on jatkuvasti käynnissä oleva prosessi, muuttuva tapahtumien sarja, jolle on ominaista, että se lähtee ihmisten erilaisista tarpeista, eduista, arvoista ja haluista, joita pyritään tyydyttämään.¹¹ Asioiden tulo poliittisen piiriin riippuu siitä, mitä tuodaan julkiseen keskusteluun, debattiin ja päätöksentekoon.¹²

On myös olemassa tilanteita, joita voi nimittää tukahdutetuksi politiikaksi. Näissä tilanteissa ilmenee vallankäyttöä, mutta valta-asetelmat ovat niin epätasaisesti jakautuneet, että konflikteja ei ilmene. Tilanne voi olla seurausta haavoittuvaisuudesta, jolloin yksilöt eivät aseta kyseenalaiseksi loukkauksia tai epäoikeudenmukaisuutta, koska heillä ole resursseja toimia ilman pelkoa henkien menetyksestä. Kyseessä voivat olla myös tilanteet, joissa hallitsevan osapuolen tahto vaikuttaa hallittaviin niin voimakkaasti, että nämä eivät edes aseta kyseenalaiseksi tämän antamia käskyjä. Tällaisia tilanteita esimerkiksi Mark Warren kutsuu hegemoniaksi. Kyseisenkaltaiset olosuhteet luovat kuitenkin ”loukkausten ja epäoikeudenmukaisuuksien varannon”, josta voi tilanteen muuttuessa nousta poliittisia konflikteja.¹³

¹⁰ Heller 1991, 330.

¹¹ Poliittisen ja politiikan määritelmästä ks. esim. Heller 1991; Warren 1999; Berndtson 2002.

¹² Heller 1991, 340–341.

¹³ Warren 1999, 221.

Jan-Magnus Janssonin määrittelemä ahdas politiikan käsite vastaa sitä, mikä on perinteisesti nähty poliittisena. Tämän käsityksen mukaan politiikka on ”julkisten organisaatioiden johtamista”, jolloin politiikan alueelle kuuluvaksi käsitetään valtio, kunnat, poliittiset puolueet ja kenties tietyt aatteelliset ja etujärjestöt.¹⁴ Oman tutkielmani keskiössä oleva politiikan alue on Janssonin ahtaan käsityksen mukaista valtakunnanpolitiikkaa, jossa tapahtumakenttänä ovat eduskunta ja hallitus lainsäädännön valmistelutyössä. Laajemmassa merkityksessään politiikka tulee gradussani esiin poliittisen prosessin kautta: Lakien valmistelussa ja niistä käytävässä keskustelussa käytettiin valtaa monin tavoin ja erilaista määrittelyvaltakilpailua sekä konflikteja ilmeni runsaasti.

Myös hallinnon voi nähdä osana politiikkaa. Hallinto voidaan nähdä päätösten toteuttamisena, jonka avulla lakien ja asetusten yleisistä määräyksistä tulee jokapäiväistä todellisuutta.¹⁵ Poliittisessa prosessissa päätetään, mihin suuntaan oikeusjärjestystä ja hallinnon toimeenpanoa, ja sitä kautta yhteiskuntatodellisuutta halutaan viedä. Yksittäinen tasavallan suojelulaki nähdään siis käytännön toteutuksen edellytyksenä ja puitteiden asettajana, lisäksi laki indikoi, millaisia toimenpiteitä kansanedustajien enemmistö haluaa toteutettavan. Tasavallan suojelulakiesitysten tarkastelun kannalta myös hallinnon näkeminen osana politiikkaa on keskeistä, koska niillä pyrittiin olennaisesti laajentamaan toimeenpanovallan toimivaltuuksia.

2.2 Valta, toiminta ja rakenteet

Yllä tuotiin esiin, että politiikka edellyttää valtakysymysten läsnäoloa, vaikka tämä ei yksinään riitä tekemään asioista poliittisia. Valta on perinteisesti ollut yksi sekä keskeisimmistä että kiistellyimmistä sosiologian ja politiikan tutkimuksen käsitteistä. Rakenteiden rajoittavuutta korostavan institutionalismin/strukturalismin/holismin ja subjektien toimintaa korostavan individualismin/atomismin jaottelu on yksi yhteiskuntateoreetikojen keskeisimmistä kiistan kohteista.¹⁶ Jaottelun ja jakauman taustalla on tieteenfilosofinen kysymys siitä, tulisiko yhteiskunnallista todellisuutta selittää yksilön (tai ryhmien) toiminnasta vai yhteiskunnallisista rakenteista käsin.¹⁷

¹⁴ Jansson 1990, 37.

¹⁵ Jansson 1990, 57–58.

¹⁶ Schwinn 2007, 302; Wagner 2001, 105; Heiskala 2000, 13–15; Varis 1989, 4.

¹⁷ Varis 1989, 4.

Tutkimuksessa on järkevää ylittää jyrkkä jaottelu rakenteen ja toiminnan välillä ja nähdä monipuolisesti vallan eri muodot mahdollisiksi ja läsnä oleviksi. Yksilöillä ja ryhmillä on mahdollisuudet voimaantua sekä toimia arvojen ja intressiensä pohjalta yhdessä muiden kanssa (power-to). Samalla tunnistetaan, että valta on jakautunut epätasaisesti yhteiskunnassa ja toisilla subjekteilla tai ryhmillä on valtaa suhteessa toisiin (power-over): toisia voidaan hallita suoraan tai ideologisen vallan avulla voidaan vaikuttaa ihmisten tapaan tiedostaa ja hahmottaa intressejään. Myös politiikan asialistalle päätyviin asioihin vaikuttaminen on tällaista epäsuhtaista vallankäyttöä. Rakenteet muodostavat toiminnalle puitteet, jotka taas muuttuvat toiminnan ja rutiininomaisen, tiedostamattoman tavan tai tekijyyden myötä. Näiden kaikkien vallan muotojen nähdään myös olevan suhteessa toisiinsa.¹⁸

Tässä tutkimuksessa omaksutun näkökulman mukaan yhteiskunnallista todellisuutta voisi tutkia sekä yksilöiden tai ryhmien toiminnasta ja keskinäisistä suhteista että yhteiskunnallisista rakenteista käsin, sillä nämä ovat toisiaan ylläpitäviä ja muokkaavia voimia. Poliittiseen prosessiin osallistuu joukko erilaisia toimijoita, jotka pyrkivät erilaisiin päämääriin ja käyttävät keinoja niihin päästäkseen. Samalla toiminnan puitteet muokkaavat sitä, mikä kulloinkin ymmärretään poliittisena, mikä otetaan itsestäänselvytenä ja mitä ylipäänsä voi tehdä. Tietoisen toiminnan ja tiedostamattomien tapojen tai tekijyyden seurauksena myös nämä puitteet muokkautuvat ajan myötä. Kahden 1930-luvulla säädetyn lain tarkasteleminen antaa mahdollisuuden seurata sekä toiminnassa että sen puitteissa tapahtuneita muutoksia ja jatkuvuuksia.

2.3 Valta ja oikeus

Vallan ja oikeuden välinen suhde on tutkimuskysymykseni kannalta keskeinen teema. Tutkimusasetelma on poikkitieteellinen ja nojaa paljon oikeustieteelliseen teoriaan, mikä näkyy myös käytetyssä kirjallisuudessa. Teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa olen käyttänyt etenkin Kaarlo Tuorin teoksia *Kriittinen oikeuspositivismi* (Werner Söderström lakitieto, Helsinki 2000) sekä *Oikeus, valta ja demokratia* (Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1990). Apuna ovat olleet myös Nils Christien kirjoittama *Kohti vankileirien saaristoja? Rikollisuuden kontrolli teollisuutena länsimaissa* (Hanki ja jää, Helsinki 1993), Jukka Kekkosen teos *Kriisit, valta ja oikeus. Näkökulmia oikeushistoriaan* (Lakimiesliiton kus-

¹⁸ Vallan määritelmästä ks. esim. Lukes 2005; Allen 2005; Kantola 2010; Heiskala 2000; Ylikoski 1999.

tannus, Helsinki 1996) sekä Antero Jyrängin teos *Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä* (Talentum, Helsinki 2003).

Tutkimuksessa oikeus nähdään valtarakenteena, jota toimijat voivat käyttää tavoitteidensa edistämiseen muuttamalla sen sisältöä poliittisen prosessin kautta, mutta joka myös rajoittaa toimijoiden mahdollisuuksia ja tuottaa erilaisia valta-asemia sekä käytäntöjä. Kaarlo Tuorin mukaan oikeus toimii samalla sekä vallankäytön perustana, rajoituksena että legitimaatiovälineenä: oikeusnormit sekä perustavat julkisia ja yksityisiä valta-asemia mutta myös asettavat sisällöllisiä, muodollisia tai menettelyllisiä ehtoja vallankäytölle. Samalla vallankäytön oikeudellinen sääntely tekee siitä legitiimiä.¹⁹

Jyrki Talan mukaan oikeus voidaan nähdä samalla sekä politiikan välineenä, keinona, jolla poliittiset päättäjät toteuttavat tavoitteitaan, että sen rajoittajana: oikeus määrää rajat ja tietyt säännöt poliittiselle prosessille. Ensimmäisen, instrumentaalisen oikeuskäsityksen mukaan politiikka on oikeutta ylempänä ja käyttää oikeussääntelyä keskeisenä toimintavälineenä. Toisen, rajoittavan käsityksen mukaan oikeus on ylempänä ja valvoo politiikan tekemistä. Esimerkkeinä tästä ovat esimerkiksi viranomaisten toiminnan sitominen lakiin, rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate ja oikeusvaltioajatus ylipäänsä.²⁰

Antero Jyrängin mukaan valtio on konstruktio, jonka avulla yhteiskunnallinen valta muuttuu oikeudelliseksi vallaksi. Jyrängin mukaan lakien säätämisen voi nähdä *saranaan* politiikan ja oikeuden välillä. Näin ollen yhteiskunnallinen valtakamppailu muuttuu valtiossa suurelta osin kamppailuksi oikeusjärjestyksen sisällöstä.²¹ Oikeuden instrumentaalinen rooli näkyykin selkeimmin juuri lakien säätämisessä. Oikeuden rajoittava merkitys taas näkyy nimenomaan valtiosääntönormissa, tarkemmin sanottuna perustuslaissa. Perustuslaki sääntelee pääsyn keskitettyyn poliittiseen ratkaisuvaltaan, määrää menettelyn sen käytössä ja asettaa sille rajat.²²

Perustuslakiin läheisesti liittyvä oikeusvaltion käsite on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen. Modernin oikeuden keskeiseksi tehtäväksi ja saavutukseksi käsitetään usein alastoman vallankäytön kontrolli. Ajatus syntyi Saksassa 1800-luvulla ja sillä on vasti-

¹⁹ Tuori 1990, 113–114.

²⁰ Tala 2002, 97.

²¹ Jyränki 2003, 45.

²² Jyränki 2003, 3.

neensa sekä angloamerikkalaisessa oikeustraditiossa (*rule of law* -periaate) että ranskalaisessa oikeustraditiossa (*principe de legalité*). Periaatteiden keskiössä on idea siitä, että oikeus sitoo ja rajoittaa yksityisten subjektien ohella myös valtioelinten toimintaa.²³ Oikeusvaltion ytimenä pidetään yleisesti laillisuusvaatimusta, eli valtion ja sen viranomaisten sitomista oikeussääntöihin. Montesquieun mukaan kansalaisten vapaus edellytti, että lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan rajat määritellään ja että jokainen vallan keskittymä valvoo toistaan.²⁴

Aulis Aarnion mukaan oikeusvaltion tunnusmerkkejä ovat: 1) vallankäyttäjien lakisidonnaisuus, 2) tuomioistuinten riippumattomuus, eli sekä tuomioistuinlaitoksen riippumattomuus toimeenpano- ja lainsäädäntövallasta että tuomareiden henkilökohtainen autonomia, 3) kaksisuuntainen oikeussuoja, eli yksityisen kansalaisen suoja paitsi toisilta kansalaisilta, myös julkista valtaa vastaan (lainsäädäntö määrittää julkisen vallan rajat), 4) yhdenvertaisuus lain edessä, 5) ennustettavuus, eli oikeusvarmuus siitä, että samanlaisia oikeustapauksia käsitellään samalla tavalla ja 7) valtiosääntöön eli perustuslakiin kirjatut perusoikeudet.²⁵ Antero Jyränki on määritellyt oikeusvaltioksi tunnusmerkkien ikäjärjestyksen mukaisesti valtion, 1) joka on organisoitu oikeussäännöin ja jossa sekä valtionorganien ja viranomaisten että kansalaisten on toimittava oikeussääntöjen mukaan, 2) jossa valtionorganit ja viranomaiset ovat sidottuja erityiseen, vaikeutetuin muodoin säädettyyn perustuslakiin, 3) jossa yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista määrätään vain sellaisen elimen päätöksin, jonka asettamiseen yksilö itse voi välittömästi tai välillisesti vaikuttaa [eduskuntalailla], 5) jossa oikeussääntöjä yksittäistapauksissa soveltavat riippumattomat tuomioistuimet ja 6) jossa perusoikeudet suojaavat yksilön asemaa niin vertikaalisesti kuin horisontaalisestikin.²⁶

Eri näkemyksiä oikeusvaltiosta voi tarkastella sen kautta, painottavatko ne oikeusvaltion muodollisia vai materiaalisia ulottuvuuksia. Muodolliset ulottuvuudet korostavat traditionaalista oikeuspositivistista näkökulmaa²⁷, jolloin painotetaan menettelysäännösten noudattamista. Lakien sisältö voi siis olla mitä vain, kunhan ne säädetään oikealla me-

²³ Tuori 1990, 114–115. Itse oikeusvaltiokäsitys (*Rechtsstaat*) on Tuorin mukaan teorioiden ja ideologioiden tasolla saksalainen käsite huolimatta sen tietyistä yhtäläisyyksistä muihin periaatteisiin.

²⁴ Aarnio 2002, 2–3.

²⁵ Aarnio 2002, 1–6.

²⁶ Jyränki 2003, 249.

²⁷ Oikeuspositivismia käsitellään enemmän seuraavissa luvuissa.

nettelyllä.²⁸ Materiaaliset ulottuvuudet taas painottavat oikeusvaltion sisällöllisiä tunto-merkkejä, kuten perusoikeuksia. Materiaalinen oikeusvaltiomalli asettaa politiikanteolle enemmän rajoituksia kuin muodollinen. Poliitiikan/valtion ja oikeuden keskinäissuhteen osalta voidaan sanoa yleistäen, että muodollisia piirteitä korostavat mallit näkevät yleensä politiikan tai valtion oikeutta ylempänä, käyttämässä oikeutta vallankäytön välineenä, kun taas materiaalisia piirteitä korostavat mallit näkevät oikeuden politiikkaa ja valtion vallankäyttöä rajoittavana, eli siis politiikkaa ja valtiota ylempänä.²⁹ Tuorin mukaan merkittävimmät oikeudelliset rajoitukset politiikanteolle nousevat erityisesti valtiosäännön periaatteista, tarkemmin perustuslain perus- ja ihmisoikeuksia suojaavista säännöksistä.³⁰ Yleistys ei ole silti aivan näin yksinkertainen, sillä kuten Jyränkikin toteaa, oikeusvaltion sisällölliset elementit, kuten valtiosääntöoikeuden peruskäsitteet ja perussääntelyt (esimerkiksi perusoikeudet), ovat välttämättä poliittis-ideologisesti latautuneita.³¹

2.4 Oikeuden positiviteetin ongelma

Oikeudella tarkoitetaan nimenomaan modernia, positiivista oikeutta erotuksena esimerkiksi luonnonoikeudesta. Positiviteetti on modernin oikeuden keskeinen tunnuspiirre. Sen olennaisena piirteenä on, että oikeutta voi tarkastella erillisinä normistoina – asetettuna, nimenomaisiin inhimillisiin päätöksiin perustuvana oikeutena eli oikeusjärjestyksenä vastakohtana esimerkiksi luonnonoikeuteen palautuville periaatteille.³² Oikeus on myös normatiivista eli ottaa kantaa siihen, miten pitäisi toimia ja mitä tietyistä tosiseikoista pitää oikeudellisesti seurata.³³

Traditionaalisen oikeuspositivismin ehkä tärkeimmät edustajat 1900-luvulla olivat Hans Kelsen ja H. L. A. Hart. Heidän edustaman näkemyksensä mukaan maailman ja yhteiskunnallisten tosiasioiden (*Sein, Is*) ja normatiivisten järjestysten eli pitämisen (*Sollen, Ought*) välillä on ontologinen ero. Oikeuden asettaminen kuuluu yhteiskunnalliseen todellisuuteen, oikeusnormit sen sijaan yhteiskunnallisesta todellisuudesta riippumattomaan pitämisen maailmaan. Traditionaalinen oikeuspositivismi vetää jyrkän rajan myös

²⁸ Tuori 1990, 7–12.

²⁹ Jaottelusta historiallisesti ks. Tuori 2000, 22–25.

³⁰ Tala 2002, 104–105.

³¹ Jyränki 2003, 3.

³² Tuori 1990, IX; Tuori 2000, 5.

³³ Tala 2002, 96.

oikeudellisten normien sekä muiden normatiivisten järjestysten, ennen kaikkea moraalinvälille. Kelsenin puhtaan oikeusopin mukaan oikeudelliseen normijärjestykseen kuuluvat vain ne normit, jotka on asetettu asianmukaisessa, oikeuden itsensä määrittelemässä järjestyksessä. Kun moraalinormit eivät täytä tätä vaatimusta, ne on pidettävä selkeästi erossa oikeudellisista normeista.³⁴ Max Weberin määritelmän mukaan moderni oikeus on systemaattinen ja itsenäinen suljettu järjestelmä, jonka periaatteet ovat oikeudellisen normijärjestelmän sisäisiä periaatteita eivätkä ole välittömässä yhteydessä moraaliperiaatteisiin tai poliittisiin tavoitteisiin. Järjestelmä ammentaa legitimiytensä siitä, että annetut normit ovat legaalaisia, muodollisesti laillisia. Tällöin oikeusperiaatteet eivät ole ikuisia, vaan muunneltavissa.³⁵

Tuorin mukaan traditionaalisen oikeuspositivismin keskeinen ongelma on, että se ei pysty vastaamaan kysymyksiin oikeuden rajoista ja hyväksyttävyyden eli legitimiuden kriteereistä.³⁶ Jos legitimiuden mittapuuna ei enää voida käyttää objektiivista arvojärjestystä, kuten luonnonoikeudellisessa ajattelussa, mistä voidaan löytää sen korvaava, mielivallasta vapaa kriteeri?³⁷ Mistä oikeus ammentaa hyväksyttävyytensä tai tosiasiallisen hyväksynnän, kun sitä ei enää voi välittömästi perustaa muihin normeihin, kuten moraalisiin, uskontoon tai sosiaalisiin tapoihin?³⁸

2.5 Muodollisen tulkinnan haaste: oikeusvaltion paradoksi

Tuorin mukaan oikeuden positivoitumisesta seuraa vähintäänkin piilevä totalitarismin vaara, mikäli lainsäätäjän toimivallalle ei tunnusteta sisällöllisiä rajoja.³⁹ Mutta mikäli valtio on oikeuden luoja, miten on selitettävissä, että se on myös itse siihen sidottu?⁴⁰ Tätä dilemmaa Tuori nimittää oikeusvaltion paradoksiksi.

Oikeuden rajojen ongelma kytkeytyy kysymykseen oikeuden muuttumattomista ainesosista: jos oikeudessa on jotakin muuttumatonta, tämä asettaa rajoja oikeuden muuttuvalle ainekselle ja näin myös esimerkiksi lainsäätäjän toimivallalle. Esimerkiksi luon-

³⁴ Tuori 2000, 7.

³⁵ Tuori 1990, 7–12.

³⁶ Tuori 2000, 8.

³⁷ Tuori 2000, 13.

³⁸ Tuori 1990, IX.

³⁹ Tuori 2000, 16.

⁴⁰ Tuori 2000, 25.

nonoikeuteen perustuvassa oikeusjärjestelmässä pakkovaltaa rajoittivat inhimillisen lainsäätäjän yläpuolella olevat luonnolliset lait, jotka määrittivät, miten pitkälle lainsäätaja voi mennä. Tällaista elementtiä ei positiivisessa oikeudessa ole.⁴¹ Georg Jellinek ratkaisi ongelman opilla valtion itserajoituksesta: asettamallaan oikeusnormeilla valtio samalla rajoitti itseään ja toimintamahdollisuuksiaan.⁴² Länsimaisten oikeuskulttuurien oikeudellinen käsitteistö sisältääkin joukon konstruktioita, jotka luovat vallankäytölle oikeusvaltion periaatteiden rajoittamattoman toiminta-alueen. Oikeus ja oikeusvaltio määrittävät omaksumillaan käsitekonstruktioilla omia rajojaan, määrittelevät vaikutuksensa ääripisteitä.⁴³

Tuori esittää, että valtion itserajoituksen oppi ei ole tarjonnut oikeusvaltion paradoksiin tyydyttävää vastausta, vaan se korkeintaan muotoili ongelman uudelleen.⁴⁴ Tuorin mukaan positivismista seuraa vähintäänkin piilevä totalitarismin vaara, kun teoria ei tunnusta sisällöllisiä rajoja lainsäätäjän toimivallalle: Kelsenin puhtaan oikeusopin mukaan mikä tahansa norminsisältö voi olla oikeutta ja ”mikään ihmisten käyttäytyminen ei sellaisenaan, laatunsa perusteella ole oikeusnormin sisällöksi mahdoton”.⁴⁵ Muodollinen oikeusvaltio sallii siis poikkeuksia, jotka itse asiassa lakkauttavat tämän käsitteen valtiosääntöoikeudellisen vallankäytön oikeudelliselle sääntelylle asettamat vaatimukset.⁴⁶ Oikeusvaltiollisuuden periaate näyttäisikin menettävän voimansa oikeuden rajojen määrittäjänä.⁴⁷ Äärimmillen vietyinä puhdas positivismi mahdollistaa koko järjestelmän peruseriaatteiden, kuten demokratian kumoamisen, kunhan se tehdään oikealla menettelyllä.

Kun legalistisessa, muodollista oikeuspositivismia korostavassa kulttuurissa poliittisen vallankäytön hyväksyttävyydestä ja tarkoituksenmukaisuudesta vallitsee erimielisyys, keskustelu politiikan legitiimiydestä pelkistyy helposti kysymykseksi sen laillisuudesta. Esimerkiksi Judith Shklar on kritisoinut legalismia sen keskittymisestä liiaksi vain muotoihin: "Legalism is the ethical attitude that holds moral conduct to be a matter of rule following, and moral relationships to consist of duties and rights determined by rules."⁴⁸

⁴¹ Tuori 2000, 19.

⁴² Tuori 1990, 122–123; Tuori 2000, 24–25.

⁴³ Tuori 1990, XI–XII, 115.

⁴⁴ Tuori 2000, 25.

⁴⁵ Tuori 2000, 18.

⁴⁶ Tuori 1990, XI–XII, 115.

⁴⁷ Tuori 2000, 25.

⁴⁸ Shklar 1986, 1.

Oikeuden itserajoituksella on kritiikistä huolimatta ollut oma funktionsa modernissa oikeudessa. Kaksi tärkeää oikeuden ja oikeusvaltion itserajoituksena toimivaa konstruktiota ovat **laitosvallan ja hätätilaoikeuden** käsitteet. Näistä edellinen vaikuttaa mikrovaltan ja jälkimmäinen keskitetyn valtiovallan tasolla.⁴⁹ Mikrovaltaa ja poikkeustila- tai hätätilaoikeutta tarkastellaan seuraavassa osiossa.

2.6 Materiaalisen tulkinnan haaste: poikkeustilat ja kontrolli

Tuori esittää, että oikeuden asemaa valtiollisen vallankäytön perustana ja samalla rajana voidaan tarkastella ainakin kolmella tasolla. Valtioiden välisissä suhteissa kysymys hui pentuu oikeuden merkitykseen sodankäynnin perustana ja samalla rajoittajana. Valtion sisäisissä suhteissa oikeuden asemaa voi lähestyä keskitetyn valtiollisen vallankäytön näkökulmasta, jolloin ongelmat tiivistyvät hätätilaoikeuden käsitteen ympärille, ja oikeuden rajat problematisoituvat koko yhteiskunnan kattavissa kriiseissä. Kolmas oikeuden rajojen kannalta merkityksellinen vallankäytön taso on mikrovalta: vallankäyttö, jota harjoitetaan erilaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa, kuten esimerkiksi vankiloissa, tehtaissa ja perheessä.⁵⁰ Tässä tutkielmassa olennaisia ovat kaksi jälkimmäistä tasoa, joista ensin käsitellään hätätilaoikeutta ja tämän jälkeen mikrovaltaa etenkin kontrollipolitiikan näkökulmasta. Tasavallan suojelulaeista on löydettävissä yhteyksiä molempiin tasoihin.

Tuori nimittää hätätilaoikeudeksi valtioelinten poikkeusoloissa käyttämää poikkeuksellista toimivaltaa.⁵¹ Ajatuksella, jonka mukaan lait vaikenivat vakavissa yhteiskunnallisissa kriisitilanteissa, on pitkä perinne modernissa länsimaisessa oikeus- ja valtioteoriassa.⁵² Jo Rousseau esitti teoksessaan *Du contrat social* (1759), että ”lakien joustamattomuus, joka estää niitä taipumasta olosuhteiden mukaisesti, voi tietyissä tapauksissa tehdä niistä vahingollisia ja saattaa valtion kriisin aikana tuhoon. Muotojen järjestys ja hitaus vaativat aikaa, jonka olosuhteet toisinaan kieltävät.” Perinteisiä kriisityyppejä ovat olleet sota ja kapina, mutta myöhemmin niiden rinnalle ovat nousseet esimerkiksi taloudelliset kriisit, luonnononnettomuudet ja terroritoiminta. Ongelma oikeusjärjestyk-

⁴⁹ Tuori 1990, XI–XII, 115.

⁵⁰ Tuori 1990, 133.

⁵¹ Tuori 1990, 154.

⁵² Tuori 1988, 1.

sen sitovuudesta poikkeusoloissa on valtiosääntöoikeudellinen: vakavissa yhteiskunnallis-poliittisissa kriisitilanteissa juuri valtiosäännön funktiot ja sen normatiivinen voima joutuvat vaakalaudalle,⁵³ kun valtioelimiltä katsotaan edellytettävän normaalioloista poikkeavia toimia kriisin voittamiseksi ja normaaliolojen palauttamiseksi.⁵⁴

Kysymys lakien sitovuudesta poikkeusoloissa kiteytyy ns. normaliteetin ja normatiiviteetin väliseen suhteeseen. Valtiosäännön ja kriisitilanteiden suhteesta on valtiosääntöoikeudessa esitetty kaksi toisistaan poikkeavaa näkemystä. Toisen, erityisesti ruotsalaisessa doktriinissa vallitsevan käsityksen mukaan valtiosäännön tehtävä on varmistaa valtio-orgaanien toiminta ennalta säädettyjen normien mukaisesti myös yhteiskunnallisissa poikkeustilanteissa. Käsitys alistaa Tuorin sanoin ”normaliteetin normativiteetille”.⁵⁵ Oikeusvaltion kannalta tämä tarkoittaa, että tietyistä normatiivisista oikeusperiaatteista, kuten tärkeimmistä perusoikeuksista, ei voida luopua normaalista poikkeavissaakaan tilanteissa. Perusoikeuksien voimassaoloa myös poikkeustilanteessa korostava näkökulma alistaa politiikan oikeudelle ja on lähempänä materiaalista oikeusvaltiotulkintaa.

Toisen käsityksen mukaan taas oikeusnormien soveltaminen edellyttää tiettyä yhteiskunnallista normaliteettia: poikkeusoloissa edellytykset oikeusnormien tehokkaalle toiminnalle menetetään. Kriisiolot vaativat näet korostetun tilanne- ja tavoitesidonnaista toimintaa, kun taas oikeudellinen sääntely on luonteeltaan yleispätevää. Tämä näkökulma puolestaan alistaa ”normativiteetin normaliteetille”.⁵⁶ Esimerkiksi Carl Schmitt on esittänyt, että oikeudellisessa sääntelyssä yksittäiset soveltamistilanteet tyypitellään niiden ennakoitavissa olevilla yleisillä ja yhteisillä tunnusmerkeillä, kun taas kriisioloissa valtioelimiltä vaaditaan konkreettisista tavoitteista ja tilanteista ohjautuvaa toimintaa, eikä olosuhteita voida etukäteen ennakoida – mikäli voitaisiin, kyseessä ei enää olisi poikkeustilanne.⁵⁷ Tehokasta toimintaa korostava käsitys näkee oikeuden instrumentaalisenä politiikan teon välineenä. Käsitys voi olla ristiriidassa molempien oikeusvaltiotulkintojen kanssa, mutta se on kuitenkin lähempänä muodollista oikeusvaltiotulkintaa: jos poikkeustilasta säädetään lainsäädännössä etukäteen, voivat toimenpiteet olla tulkin-

⁵³ Tuori 1988, 2.

⁵⁴ Tuori 1990, 151.

⁵⁵ Tuori 1990, 152.

⁵⁶ Tuori 1990, 152.

⁵⁷ Tuori 1990, 152–153.

nan mukaan hyväksyttäviä. Erittäin ongelmallinen tilanne on, mikäli poikkeustila jää pysyväksi, kuten esimerkiksi Saksassa kävi 1930-luvulla. Myös tasavallan suojelulaeista käydyissä keskusteluissa esiintyi huolta poikkeustilalla hallitsemisesta.

Toinen tutkielmani kannalta keskeinen ulottuvuus on yhteiskuntakontrolli ja etenkin kontrollipolitiikka. Kontrollipolitiikka ja poikkeustilan problematiikka kietoutuvat yhteen siten, että vallanpitäjille annetut poikkeusvaltuudet sallivat usein laajemman puuttumisen oikeusvaltion tuntomerkkeihin kuuluvaan oikeussuojaan, jota yksityinen kansalainen nauttii valtiota vastaan. Kontrollikeinojen valikoima ja kattavuus kasvavat poikkeustilan aikana.

Kontrollin tarkoituksena on saavuttaa jatkuvuuden takaava yhdenmukaisuus yhteiskunnassa. Se perustuu yhteiskunnan yksilön käyttäytymisen seurauksena kohdistamiin reaktioihin eli sanktioihin, jotka voivat olla positiivisia tai negatiivisia, virallisia tai epävirallisia.⁵⁸ Michel Foucault kuvailee teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* (suom. Eevi Nivanka, Otava, Espoo 2005) kurinpitoyhteiskunnan kehittymistä erilaisten instituutioiden, kuten vankiloiden, oppilaitosten ja lainsäädännön avulla. Foucault'n mukaan rangaistusvalta on jakautunut kaikkialle yhteiskuntaan. "[S]e toimii koodaamalla kansalaisten mielen yhä uudelleen; se pidättää heitä rikoksista asettamalla esteitä rikoksien ajattelemiselle.⁵⁹ Modernissa yhteiskunnassa rangaistus koostuu yksilöön kohdistuvista pakkokeinoista ja käyttää ruumiin kouluttamisen menetelmiä, jotka jättävät käyttäytymiseen jälkensä omaksuttuina tottumuksina. Tätä varten tarvitaan erillinen rangaistushallintokoneisto.⁶⁰ Tuorin mukaan kuri konkretisoituu laitospöytäkäytön käsitteessä. Esimerkiksi suljetun laitoksen, kuten vankilan portilla oikeusvaltion vaatimusten vaikutus päättyy. Erityisen vallanalaisuussuhteen syntymisen jälkeen perusoikeudet ja hallinnon lainalaisuus eivät enää suojaa hallinnon vallankäytöltä. Tällä tavalla vapausoikeudet turvaavassa ja hallinnon lainalaisuuden periaatetta noudattavassa modernissa oikeusvaltiossa oikeus rajoittaa itse itseään, osoittaa omat rajansa⁶¹ Laitospöytäkäytön käsite oli käytössä myös Suomessa 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen asti. Sen mukaan laitoksen sisäiset suhteet olivat oikeudesta vapaata aluetta.⁶²

⁵⁸ Laitinen 1978, 3.

⁵⁹ Foucault 2005, 180.

⁶⁰ Foucault 2005, 181–182.

⁶¹ Tuori 1990, 139–141.

⁶² Tuori 1990, 144.

Kontollista puhutaan englanniksi usein termillä ”social control”, joka on monesti käännetty suomeksi muodossa ”sosiaalinen kontrolli”. Tätä termiä käyttävät myös monet suomalaiset tutkijat. Kontrollipolitiikka voidaan nähdä sosiaalisen kontrollin osa-alueena, joka keskittyy ulkoiseen pakkoon ja lähinnä negatiivisiin sanktioihin. Se kuuluu virallisen kontrollin piiriin osana virallisten instituutioiden organisoimia suunnittele-, päätöksenteko- ja soveltamisprosesseja.⁶³ On kuitenkin huomattava, että tarkastelen tässä gradussa erityisesti poliittista kontrollia, en niinkään tavanomaista kriminaali- tai sosiaalipolitiikkaa: rikollisuuden, mielisairauksien tai elämäntapojen kontrollia. Termit ”yhteiskuntakontrolli” tai ”poliittinen kontrolli” soveltuvatkin graduuni esimerkiksi ”sosiaalista kontrollia” paremmin. Erilaisten kontrollimuotojen erottaminen voi olla hankalaa, sillä sekä poliittinen, kriminaali- tai sosiaalipoliittinen ja epävirallinen kontrolli saattavat kohdistua vahvasti yksilöiden jokapäiväiseen elämään ja oikeuteen elää omien arvojen ja valintojensa mukaisesti. Lisäksi kontrollin ankaroituminen on usein ilmennyt monilla alueilla samanaikaisesti.

Yhtenä kontrollin mittana käytetään vankilukua. Useiden tutkijoiden mukaan vankiluku on suhteellisen hyvä yhteiskunnan ankaruuden mittari.⁶⁴ Kun vankien määrä nousee nopeasti, on taustalla usein suurten yhteiskunnallisten ristiriitojen kärjistyminen.⁶⁵ Kekkonen mukaan yhteiskuntakontrollin keskeinen funktio on olemassa olevien valtasuhteiden säilyttäminen ja uusintaminen.⁶⁶ ”Kontrollipolitiikka, kriminaalipolitiikka mukaan lukien, kertoo huomattavasti enemmän valtaapitävien tarpeesta puolustaa yhteiskunnallisia valtarakenteita kuin tarpeesta taistella rikollisuutta vastaan”⁶⁷ Ankarilla rangaistuksilla on pyritty lujittamaan yhteiskunnallista järjestystä alhaalta nousevia uhkia vastaan:⁶⁸

Kekkonen mukaan yhteiskuntakontrollin ankaruuteen vaikuttavat keskeisesti valta- ja varallisuuserot. Aiheesta tehdyn historiallis-kriminologisen tutkimuksen mukaan rangaistukset ovat eri aikoina ja eri puolilla maailmaa muodostuneet ankarimmiksi siellä,

⁶³ Laitinen 1978, 1–3.

⁶⁴ Ks. esim. Kekkonen 1996, 110.

⁶⁵ Lång 1989, 271.

⁶⁶ Kekkonen 1996, 98.

⁶⁷ ”Control policy, including criminal policy, are to a greater extent manifestations of the need of the powerful to defend social power structures than of the need to fight against crime.” Kekkonen 1996, 98.

⁶⁸ Kekkonen 1996, 138.

missä vallitsevat valta- ja varallisuuserot ovat olleet suurimmat.⁶⁹ Nils Christien mukaan ihmisten välinen sosiaalinen etäisyys vaikuttaakin merkittävästi yhteiskuntakontrollin ankaruuteen: kun on mahdollista kuvitella itsensä toisen henkilön paikalle, samastua tähän, julmuudelle asetetaan todennäköisemmin rajat.⁷⁰ Christie huomauttaa, että Suomen vankiluku oli lähtenyt poikkeavalle tielle muista pohjoismaista ensimmäisen maailmansodan yhteydessä ja säilyi näitä korkeampana 1960-luvulle saakka.⁷¹ 1930-luku oli siis ankaran kontrollin aikaa.

2.7 Tutkimusasetelma

Olen hahmottanut edellisissä luvuissa vallan ja oikeuden suhdetta ja oikeusvaltioon liittyviä kysymyksenasetteluja. Hahmottelemani kaksi tulkintaa oikeusvaltiosta ovat työkaluinani tarkastellessani kysymystä oikeusvaltion paradoksin ilmenemisestä tasavallan suojelulaeista käydyissä valtiopäiväkeskusteluissa. Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelma on, miten estetään järjestelmän mureneminen sisältä päin ja miten ratkaistaan oikeuden itserajoituksen ongelma. Materiaalisen oikeusvaltiotulkinnan ongelma taas on, miten valtiojärjestykseen kohdistuvia hyökkäyksiä voidaan torjua ja miten järjestystä voidaan ylläpitää poikkeuksellisissa oloissa. Oheisessa taulukossa on tiivistettynä materiaalisen ja muodollisen oikeusvaltiomallin idea ja ongelmat.

⁶⁹ Kekkonen 1996, 138.

⁷⁰ Christie 1993, 39.

⁷¹ Christie 1993, 46–48.

Taulukko: Muodollinen ja materiaallinen oikeusvaltiotulkinta

	Oikeusvaltiotulkinta	
	Muodollinen (muoto)	Materiaallinen (sisältö)
Idea	Oikeusvaltio = järjestelmän muuttaminen edellyttää valtiosäännön menettelysääntöjen noudattamista (legalismi)	Oikeusvaltio = valtiosäännön sisällöllisiä oikeusperiaatteita ei voi muuttaa tai lakkauttaa (perusoikeudet)
Uhka/Ongelma	Kunhan keinot ovat oikeusjärjestyksen mukaiset, voi päämäärä olla mikä hyvänsä → opportunisti, järjestelmän mureneminen sisältä	Miten torjutaan vallankumous järjestelmän ulkopuolelta tai ylläpidetään järjestystä poikkeusoloissa? (demokratian itsepuolustus)

3 Yhteiskunnallinen viitekehys

Tasavallan suojelulakiesitykset olivat aikansa lapsia, vallitsevan yhteiskuntatodellisuuden tuotteita. Ennen siirtymistä varsinaisiin lakiesityksiin avataan hiukan sitä yhteiskunnallista ja oikeudellista kontekstia, jossa lakiesitykset annettiin.

3.1 *Maailmansotien välinen aika epävakauden aikana*

1930-luku oli Euroopassa taloudellisen ja poliittisen epävakauden aikaa. Epävakauteen vaikutti etenkin ensimmäinen maailmansota ja sodan jälkeen tehtyjen ratkaisujen perintö taloudellisine, (geo-)poliittisine, mentaalisine ja sosiaalisine seurauksineen. 1930-luku alkoi New Yorkin pörssiromahduksella ja kansainvälisellä lamalla.⁷² Äärioikeistolaisuus ja fasismi saivat 1900-luvun alussa jalansijaa Euroopassa. Aatesuunnat suhtautuivat kriittisesti parlamentaariseen demokratiaan ja halusivat rakentaa sen tilalle vahvan autoritäärisen valtion.⁷³ 1930-luvulla erilaiset diktatuurit ja autoritääriset järjestelmät yleistyivät.⁷⁴

Suomen näkökulmasta etenkin Saksa on kiinnostava, sillä siellä siirtyminen demokratiasta diktatuuriin tapahtui valtiosäännön puitteissa. Hitler käytti poikkeustilaa hyväkseen luodessaan oman valta-asemansa. Hitlerin laillisen valtaannousun mahdollistanut kehitys oli alkanut jo 1920-luvulla, jolloin valtiopäivät menettivät asemaansa sekä tuomioistuinlaitokselle että toimeenpanolaitokselle eli presidentille, hallitukselle ja virkamiehistöille. Keskeinen apuväline oli Weimarin kohtalonartiklaksikin kutsuttu tasavallan valtiosäännön 48. artikla, jonka mukaan valtakunnanpresidentti saattoi yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ollessa vaarassa puuttua tilanteeseen sen vaatimilla keinoilla, tarvittaessa asein, ja lakkauttaa ohimenevästi eräät valtiosäännön muissa artikloissa vahvistetut perusoikeudet.⁷⁵

⁷² Maailmansodan seurauksista ja Euroopan taloudellisesta tilanteesta ks. esim. Kitchen 2000, 1–47.

⁷³ Berend 1998, 70–83.

⁷⁴ Berend 1998, 300–345; Vares, Uola ja Majander 2006, 260.

⁷⁵ Tuori 1990, 168; Ote Saksan valtakunnan vuoden 1919 valtiosäännöstä. K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

Artikla 48:n antamat valtuudet otettiin käyttöön jo vuosien 1919–1924 poliittisessa ja taloudellisessa kriisissä.⁷⁶ 1922–1923 parlamentti laajensi presidentin toimivaltuuksia ja myönsi tälle jopa budjettivaltaa.⁷⁷ Toisen kerran artikla otettiin käyttöön vuosina 1930–1932, kun talouspula oli alkanut ja puolueiden väliset ristiriidat kärjistyneet kansallissosialistien vahvistettua niin parlamentaarista kuin ulkoparlamentaarista voimaansa.⁷⁸ Vuonna 1932 valtakunnankansleri Franz von Papen käytti artiklaa aloittaakseen Preussissa vallankaappauksen sosialidemokraattijohtoista hallitusta vastaan ja nimittääkseen itsensä sen tilalle komissaariksi, joka olisi vastuussa ainoastaan presidentille. Artikla 48:aa käytettiin tuhoamaan myös valtiosäännön takaama federalismi.⁷⁹ Niin kutsutulla presidenttihakemusten kaudella artikla oli koko valtiollisen järjestelmän tukinoja: maata hallittiin hätätilaoikeussäännösten avulla. Presidenttihakemusten kausi oli samalla siirtymävaihe kolmanteen valtakuntaan.⁸⁰

Hitler käytti 48. artiklaa valtaantulonsa ensimmäisinä kuukausina poliittisen opposition väkivaltaiseen tukahduttamiseen: Helmikuussa 1933 artiklan nojalla annettiin asetus kansan ja valtion suojaksi, jolla kavennettiin perusoikeuksia tuntuvasti melko väljäisillä säännöksillä. Tätä asetusta, jota joskus on kutsuttu kansallissosialistisen Saksan todelliseksi perustuslaiksi, ei koko kolmannen valtakunnan aikana kumottu. Maaliskuussa 1933 säädettiin laki kansan ja valtakunnan hädän poistamiseksi, joka antoi lain-saadäntövallan hallitukselle. Tämän jälkeen hätätilaa ei enää tarvittu: poikkeustilasta oli tullut pysyvä.⁸¹

Kansainvälinen epävakaa tilanne näkyi myös Suomessa. Yhteiskuntaluokkien väliset erot olivat Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla melko suuret, ja kansainvälinen lama kärjisti tilannetta entisestään. Vankiluvulla mitattuna ajanjakso 1800-luvun lopulta 1960-luvulle oli Suomessa poikkeuksellisen ankaran kontrollin aikaa.⁸² Myös vuoden 1918 tapahtumat olivat lisänneet yhteiskunnassa vallitsevaa epäluottamusta. Ilari Hannula esittää väitöskirjassaan *Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä. Tutkimus kansalaisso- dan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksista vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oi-*

⁷⁶ Tuori 1990, 168.

⁷⁷ Caldwell 1997, 5.

⁷⁸ Tuori 1990, 168.

⁷⁹ Caldwell 1997, 7–8.

⁸⁰ Tuori 1990, 168.

⁸¹ Tuori 1990, 169.

⁸² Christie, 46–48.

keudenkäyttöön (Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004), että sekä vuoden 1918 että 1930-luvun alun kriiseillä oli koventava vaikutus rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Tämä näkyi lainsäädännössä, oikeuskäytännössä ja rikoskontrollissa, vaikka ankaroituminen ei ollutkaan kaikilla osa-alueilla yhtä johdonmukaista. Hannulan mukaan rikosoikeudellisia ratkaisuja ohjasivat ennen kaikkea vallan säilyttämisen ja koston tarpeet, joita peiteltiin rangaistusideologisilla perusteilla.⁸³ Myös Kekkonen mukaan voidaan olettaa, että sisällissota osaltaan ylläpiti ja myös vahvisti ankaraa rangaistuskäytäntöä.⁸⁴

Oikeiston mielestä kommunismi rappeutti konservatiivisen arvomaailman mukaisen yhteiskuntamoraalin. Rikollisuus oli kasvanut voimakkaasti 1920-luvun lopulla, ja alettiin puhua huliganismista.⁸⁵ Valtioneuvosto oli asettanut vuoden 1930 helmikuun 21. päivänä komitean ”tutkimaan huliganismin ja rikollisuuden nykyisen lisääntymisen syitä sekä harkitsemaan ja valmistamaan niitä lainsäädäntö- ja muita toimenpiteitä, joihin voidaan välittömästi ryhtyä rikollisuuden vastustamiseksi”. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Bruno Sundström ja muiksi jäseniksi nimitettiin professori Väinö Voionmaa, ylijohtaja A. P. Arvelo, kasvatustarkastaja Paavo Mustala sekä köyhäinhoidon ylitarkastaja Viljo Hytönen.⁸⁶ Komitean antamat esitykset käsittelivät muun muassa rangaistusten muuntamista sakkorangaistuksiksi ja juopumuksesta tuomitsemista. Samassa yhteydessä valmisteltiin myös esitys turvasäilölaiksi, jossa ns. krooniset, yleiselle turvallisuudelle vaaralliset rikoksenuusijat voitaisiin sulkea turvasäilöön näiden jo kärsittyä rangaistuksensa. Kontrollin tiukentuminen oli selvästi havaittavissa työryhmän tekemistä esityksistä.⁸⁷

Lapuanliikkeen ja 1930-luvun alun ankaran yhteiskuntakontrollin voi siis nähdä osana yleiseurooppalaista ilmiötä, jossa yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyivät taloudellisen epävakauden ja maailmansodan seurausten myötä, mutta se oli myös suomalainen ilmiö, jonka taustalla olivat esimerkiksi vuoden 1918 tapahtumat ja maan sosioekonomisen rakenne.

⁸³ Hannula 2004, 430–431.

⁸⁴ Kekkonen 1991b, 116.

⁸⁵ Leino-Kaukiainen ja Uino 1994, 598.

⁸⁶ Valtioneuvoston pöytäkirja 21.3.1930. Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston yleisistunnoista 1936 (Ca:24), Oikeusministeriön arkisto, KA.

⁸⁷ K.D. 136/288/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA.

3.2 Suomen valtiosääntöoikeuden erityispiirteitä

Käsittelen tässä luvussa hiukan niitä suomalaisen oikeusjärjestelmän erityispiirteitä, jotka mahdollistivat tasavallan suojelulain säätämisen. Oikeudellisesta näkökulmasta oleellisia ovat vuoden 1919 hallitusmuotoon kirjoitetut perusoikeudet sekä niiden tulkintakäytäntö. Lisäksi on hyödyllistä tarkastella poikkeuslaki-instituutiota, koska tasavallan suojelulait eivät olleet ainutlaatuisia omana aikanaan.

Tässä tutkielmassa käytetään paljon termiä kansalaisoikeudet tai perusoikeudet. Oikeustieteessä perusoikeudet tarkoittavat perustuslaissa turvattuja yksilön perustavanlaatuisia oikeuksia. Kansalaisoikeus tai kansalaisvapaus taas tarkoittaa oikeutta, joka kuuluu yksilölle sillä perusteella, että hän on tietyn valtion kansalainen. Sekä perus- että kansalaisoikeudet ovat molemmat kuitenkin sillä tavalla yleisiä, että kysymyksessä ei saa olla tietyn säädyn tai yhteiskuntaluokan erioikeus. Toisen maailmansodan aikaisessa lainsäädännössä perus- ja kansalaisoikeuksia voidaan pitää toistensa synonyymeinä, sillä perusoikeudet oli hallitusmuodon toisessa luvussa ”Kansalaisten yleiset oikeudet ja oikeusturva” taattu ainoastaan Suomen kansalaisille.⁸⁸ Aikalaiset käyttivät enemmän termiä ”kansalaisoikeudet”, ainakin eduskunnassa käydyistä keskusteluista päätellen. Teemaa pohtiessani käytän kuitenkin termiä perusoikeudet, koska se on kattavampi käsite ja pätee myös nykyaikaiseen lainsäädäntöön sekä muihin maihin. Siitä myös tulee ilmi, että on kyseessä yksilöstä riippumattomat perustavanlaatuiset oikeudet, kun taas kansalaisen käsite on lähes aina poissulkeva.⁸⁹

Perustuslaki määrittellään vaikeutetussa säätämisyjärjestyksessä säädetyksi, kansallisen normihierarkian ylimmänasteiseksi säädökseksi.⁹⁰ Useimmissa valtioissa perustuslakeja on vain yksi. Suomessa niitä oli ennen perustuslakien yhtenäistämistä⁹¹ neljä, joista tutkielmani kannalta olennaisin on Suomen hallitusmuoto vuodelta 1919, jossa perusoikeudetkin määriteltiin.⁹² Perustuslain muuttaminen on lähes kaikissa maissa mahdollista vain vaikeutetussa säätämisyjärjestyksessä.

⁸⁸ Karapuu ja Jyränki 1999, 63–65

⁸⁹ Karapuu ja Jyränki 1999, 63–65

⁹⁰ Karapuu ja Jyränki 1999, 65.

⁹¹ Suomen uusi perustuslaki tuli voimaan 1.3.2000.

⁹² Muut perustuslait olivat Valtiopäiväjärjestys (1928), laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatointen lainmukaisuutta (1922) ja laki valtakunnanoikeudesta. Karapuu ja Jyränki, 64

1930-luvulla Suomessa perustuslain muuttamiseen tarvittiin 2/3:n tai 5/6:n määränemmistö eduskunnassa.⁹³ Jos perustuslain muutosehdotus sai eduskunnassa 5/6:n enemmistön, voitiin se julistaa kiireelliseksi ja hyväksyä samassa eduskunnassa 2/3:n määränemmistöllä. Jos kiireelliseksi julistamiseen tarvittavaa enemmistöä ei syntynyt, voitiin perustuslaki jättää lepäämään yli vaalien yksinkertaisella enemmistöllä ja seuraava eduskunta voi hyväksyä sen 2/3:n määränemmistöllä.

Vuoden 1919 hallitusmuodon alkuperäiset perusoikeussäännökset syntyivät nopean valmistelun tuloksena. Vastaisenäistynyt Suomi tarvitsi perustuslain ja perusoikeussäännökset osoittaakseen olevansa demokraattinen oikeusvaltio. Uudistuksen pohjaksi otettiin Venäjän vallan aikana laadittu perustuslakiluonnos, eikä uudistajilla ollut aikaa tai edellytyksiä pohtia syvällisesti perusoikeuksien oikeudellista merkitystä.⁹⁴ Suomen itsenäisyyden alkuvuosista lähtien ainakin 1970-luvulle asti Suomessa oli vallalla suppea perusoikeusnäkemys, ja perusoikeuksien oikeudellinen merkitys oli hyvin rajallinen. Suppean perusoikeusnäkemysten mukaan oikeudet velvoittavat vain valtiota ja sitäkin lähinnä siihen, että valtio on passiivinen eikä itse loukkaa oikeuksia. Laajan perus- ja ihmisoikeusnäkemysten mukaan valtiolla ja muillakin julkista valtaa käyttävillä toimielimillä on lisäksi velvollisuus aktiivisin toimin suojata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksia.⁹⁵

Hallintovallan käytössä perusoikeuksien merkitystä rajoitti virkamieskunnassa omaksuttu käsitys siitä, että perusoikeussäännös kohdistui nimenomaisesti lainsäätäjään eikä hallintoon ja tuomioistuinlaitokseen. Eritasoisten normien työnjako nähtiin seuraavaksi: perusoikeussäännökset määräsivät, millaisia lakeja sai säätää, tavalliset lait taas määräsivät, miten hallinnon ja tuomioistuinten tuli toimia ja mihin oikeuksiin kansalaiset niissä voivat vedota. Näin ollen perusoikeudet eivät käytännössä olleet hallinnossa välittömästi sovellettavaa oikeutta. Tästä juontui myös se käsitys, että mikäli eduskunta kaikesta huolimatta säätää lakeja, jotka olivat ristiriidassa perusoikeussäännösten kanssa, tuli tuomioistuinten ja viranomaisten noudattaa eduskunnan säätämiä lakeja eikä perustuslakia.⁹⁶

⁹³ Karapuu ja Jyränki 1999, 64

⁹⁴ Karapuu ja Jyränki 1999, 61.

⁹⁵ Karapuu ja Jyränki 1999, 74–75.

⁹⁶ Karapuu ja Jyränki 1999, 76.

Tutkimuksessa tarkasteltava tasavallan suojelulaki säädettiin poikkeuksena perustuslaista. Poikkeuslaki tarkoittaa lakia, joka on ristiriidassa perustuslain sanamuodon kanssa. Poikkeuslait eivät muuta itse perustuslain sanamuotoa, vaan ne muuttavat perustuslakia välillisesti erillisinä lakeina. Lait säädetään samoja määräenemmistövaatimuksia noudattaen kuin perustuslain muutokset, mutta ne ovat kumottavissa tavallisella lailla.⁹⁷ Menettelytapa oli tasavallan suojelulain aikaan suhteellisen yleinen suomalaisessa lainsäädännössä ja juonsi juurensa jo autonomian aikaan. Suomen valtiolliseen elämään poikkeuslaki-instituutio murtautui kuitenkin varsinaisesti vasta itsenäistymisen aikoihin. Tuolloin oli hoidettava itsenäistymiseen, vuoden 1918 yhteiskunnallisen kriisin jälkihoitoon sekä torpparien vapautukseen liittyviä vaikeita valtiollisia tehtäviä. Näitä tehtäviä toteutettiin laeilla, jotka katsottiin sekä ennen että jälkeen 1919 hallitusmuodon säätämisen perustuslain vastaisiksi.⁹⁸

Uuden hallitusmuodon hyväksymisen aikaan varallisuus oikeuksien perustuslainturva oli alaltaan ja vaikutuksiltaan kehittynein perusoikeus. Turvan laajuutta koskeva tulkinta oli ennen vuoden 1919 hallitusmuodon voimaantuloa muotoutunut vanhaliberalistiseksi, jollaisena se säilyi myös uuden hallitusmuodon voimaantultua. Tulkinta ei pystynyt mukautumaan sosiaalireformistiseen yhteiskuntapolitiikkaan tai poikkeusolojen vaatimaan valtion väliintuloon talouselämän alalla. Näin ollen ristiriita yhteiskuntaideologian ja käytännön polttavien vaatimusten kesken oli voitettava poikkeuslakimenettelyllä,⁹⁹ ja vuoden 1919 hallitusmuotoon olikin sisällytetty vuoden 1917 perustuslakikomitean saatetuille oikeuksille aiotun erityisaseman säilyttämiseksi muotoilema säännös, joka salli poikkeukset perustuslaista, kunhan ne tehtäisiin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.¹⁰⁰

Poikkeuslakimenettelyn käyttö on ollut sikäli perusteltua, että vaihtelevissakin yhteiskunnallisissa tilanteissa perustuslain tulkinta on voitu pitää entisellään ja samanaikaisesti silti toteuttaa lainsäädäntöhankkeita, jotka perustuslaki entiseen tapaan tulkittuna kielteää – jos asialle on saatu eduskunnan määräenemmistön tuki. Tämä joustavuuden ja pysyvyyden yhdistelmä on nähty poikkeuslakimenettelyn ansioksi.¹⁰¹ Poikkeuslakien krii-

⁹⁷ Karapuu ja Jyränki 1999, 75.

⁹⁸ Jyränki 1998, 240–242.

⁹⁹ Karapuu ja Jyränki 1999, 95.

¹⁰⁰ Jyränki 1998, 180.

¹⁰¹ Jyränki 1998, 248.

tikoiden mukaan järjestelmä kuitenkin merkitsi perustuslain sitovuuden palautumista pelkäksi säätämisyjärjestysongelmaksi: tärkeintä oli oikea säätämisyjärjestys, oikea muoto. Jos oikeaa muotoa noudatettiin, sai perustuslain sisältö kärsiä. Erityisesti menettelyn on todettu heikentäneen perusoikeussuojajärjestelmää: kritikoiden mukaan eduskunnan määräänemmistö saattoi poikkeuslaeilla kovertaa perusoikeuksien sisällön täysin tyhjiin.¹⁰²

Poikkeuslakien käyttämiseen johti pitkälti haluttomuus puuttua lopullisella tavalla perustuslakiteksteihin poliittisesti kriittisenä aikana.¹⁰³ Suomen itsenäisyyden horjuvalla alkutaipaleella poikkeuslakien noususuhdanne jatkui myöhemminkin. Esimerkiksi kaikkiaan vuoteen 1937 mennessä hyväksytyistä lakiehdotuksista noin 10% oli poikkeuslakeja. Perusoikeuspoikkeusten huippu ajoittui sotavuosiin ja niitä välittömästi seuranneeseen säännöstelyaikaan. Kärkivuosi oli 1945, jolloin lailla säädettiin kuutisenkymmentä perusoikeuspoikkeusta. Valtaosa niiden aikojen perusoikeuspoikkeuksista koski omaisuudenturvaa.¹⁰⁴

¹⁰² Jyränki 1998, 249.

¹⁰³ Jyränki 1998, 241.

¹⁰⁴ Jyränki 1998, 181.

4 Vuoden 1930 laki

Luvussa käsitellään vuoden 1930 lain säätämistä ja valtiopäiväkeskustelua. Ensin laki asetetaan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa kartoittamalla sen taustoja. Tämän jälkeen esitellään lain valmistelua oikeusministeriön asiakirjojen kautta. Varsinaisista pääosioista ensimmäisessä, ns. rekonstruktio-osiossa, keskitytään eduskuntaan foorumina, jossa kansanedustajat toimivat argumentoimalla ja väittelemällä. Osiossa kuvataan myös lakiprosessin eteneminen. Viimeisessä analyysiosiossa kansanedustajien esittämistä argumenteista on tunnistettu teemoja, jotka muodostavat diskursseja oikeusvaltion muo-
dolisista ja materiaalisista tunnusmerkeistä.

4.1 *Tasavallan suojelulain tausta*

Tasavallan suojelulaki ja muut kommunistilait annettiin eduskunnalle keskellä vuoden 1930 kiivasta lapualaiskesää. Lapuanliike, jonka päämääränä oli kommunistisen toiminnan lopettaminen Suomesta, sai suuren suosion, ja aluksi lähes kaikki porvarilliset puolueet suhtautuivat siihen myötämielisesti. Erityisen laajaa kannatusta liike sai koomuksen ja maalaisliiton riveissä.¹⁰⁵

Oikeistopiireissä oli jo edellisellä vuosikymmenellä keskusteltu tarpeesta tarkentaa lainsäädäntöä kommunistien toiminnan lopettamiseksi. Porvaripuolueissa oli 1920-luvun mittaan tullut yleiseksi käsitys, että kansanvaltaisia vapauksia käytettiin väärin ja niitä koskevaa lainsäädäntöä tuli tarkistaa.¹⁰⁶ Tosiasiassa kommunistien mahdollisuudet maanalaiseen toimintaan olivat huvenneet 1920-luvun mittaan tehtyjen lukuisten pidätysten myötä, mutta ulkoiset merkit kertoivat aikalaisille toista: kommunistien kannatus vaaleissa nousi vuosina 1927 ja 1929, ja julkinen toiminta oli näkyvää. Kun kommunistien voima myös ammattijärjestössä oli heikkenemässä, he pyrkivät turvautumaan yhä kovempiin otteisiin. Tämä taas ärsytti vastustajia entistä enemmän ja sai nämä ryhtymään tehokkaisiin vastatoimiin.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Mylly 1978, 214–215.

¹⁰⁶ Rahkonen 1998, 13–16.

¹⁰⁷ Vares, Uola ja Majander 2006, 187–188.

Erityistä ärsytystä herätti se, että kommunistinen toiminta jatkui huolimatta oikeuden päätös Suomen työväenpuolueen¹⁰⁸ lakkauttamisesta vuonna 1925. Kommunistit perustivat uuden, sosialistisen työväestön ja pienviljelijäin vaalijärjestön, joka sai myös paikkoja eduskunnassa.¹⁰⁹ Toinen ärsytyksen aihe oli valkoisia työmiehiä kohtaan suunnattu ns. työmaaterrori, jossa järjestäytyneet työläiset pyrkivät karkottamaan työmailta lakonrikkurien lisäksi suojeluskuntalaiset sekä kansalais- ja heimosotiin valkoisten puolella osallistuneet.¹¹⁰ Lisäksi oikeistossa tunnettiin turhautumista keskustan ja vasemmiston yhteistyöhön ja erityisesti maalaisliiton muodostamiin vasemmistoon tukeutuviin vähemmistöhallituksiin. Parlamentaariseen demokratiaan perustuva järjestelmä menetti 1920-luvun lopulla legitimitettiin oikeistolaisten keskuudessa, koska se ei oikeiston mielestä kyennyt luomaan sisäisesti lujaa ja ulkoisesti voimakasta kansallisvaltiota, jossa isänmaallisella eliitillä olisi ollut ansaittu johtoasema.¹¹¹ Kommunisminvastainen taistelu tarjosi purkautumisväylän eri syistä patoutuneille porvarillisille muutospaineille.¹¹²

Jo kesällä 1929 kokoomus oli julistanut ohjelman kommunistien sulkemisesta julkisen toiminnan ulkopuolelle.¹¹³ Presidentti Relanderin ja eduskunnan puhemies Kallion avajaispuheissa syksyllä 1929 tähdennettiin maanpetoksellisen ja yhteiskunnanvastaisen toiminnan estämisen tärkeyttä.¹¹⁴ Laajempi kommunisminvastainen liikehdintä alkoi Lapuan tapahtumista. Lapuanliikkeen syntynä pidetään 23.–24.11.1929 järjestettyjä Vaasan ja Lapuan nuorten työläisten opintoyhdistysten haastejuhlia, jotka kommunisminvastustajat keskeyttivät. Samassa yhteydessä juhlien osanottajilta revittiin näiden punaiset paidat. Lopuksi nämä ajettiin pois paikkakunnalta suojeluskuntalaisten tuella.¹¹⁵ Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä teki asiasta välikysymyksen 30.11., mutta hallitus oli huomattavasti huolestuneempi kommunistien kuin lapualaisten toimista. Jopa oppositiossa olleet sosialidemokraatit äänestivät välikysymystä vastaan.¹¹⁶

¹⁰⁸ Entinen Suomen sosialistinen työväenpuolue.

¹⁰⁹ Siltala 1985, 41–42.

¹¹⁰ Siltala 1985, 44.

¹¹¹ Siltala 1985, 37–39.

¹¹² Siltala 1985, 41.

¹¹³ Rahkonen 1998, 13–16.

¹¹⁴ Leino-Kaukiainen ja Uino 1994, 598–599.

¹¹⁵ Siltala 1985, 52–53.

¹¹⁶ Vares, Uola ja Majander 2006, 192–193.

Kun porvarilliset sanomalehdet olivat hyväksyneet lähes yksimielisesti lapualaisten toimet, vaatimus kommunistien toiminnan lopettamisesta voimistui ja levisi laajalle muutamassa päivässä.¹¹⁷ Liikkeen ensimmäisessä kokouksessa 1.12. hyväksyttiin ponsi, jossa vaadittiin valtiovallalta ryhtymistä nopeisiin toimenpiteisiin kommunismin kukistamiseksi. Muuten olisi mitä vakavin aihe pelkoon, että hallitus menettäisi omaaloitteisen otteen tilanteen hallitsemiseksi ja hillitsemiseksi.¹¹⁸ Tämä ensimmäinen suurkokous sai joulukuussa aikaan todellisen aallon kansalaiskokouksia, joissa vaadittiin kommunismin täydellistä kukistamista.¹¹⁹

Ajatus varsinaisesta tasavallan suojelulaki -nimisestä säädöksestä heräsi ilmeisesti ensimmäisenä kokoomuksen taholla, sillä 28.11. sen eduskuntaryhmä asetti toimikunnan pohtimaan mahdollisia lakiuudistuksia, ja ajatus erityisen tasavallan suojelulain säätämisestä sai kannatusta. Ei ole kuitenkaan aivan selvää, kuinka paljon Vihtori Kosola oli ollut yhteydessä kokoomuspäätäjiin ennen Lapuan liikkeen ensimmäistä kokousta.¹²⁰ Kosola esitti kokouksessa, että oli jo aika panna täytäntöön korkeimman oikeuden päätös, jolla kommunistiset yhdistykset oli määrätty lopetettaviksi. Saksasta voitaisiin ottaa mallia tilanteen hoitamiseksi Suomessa. Saksan valtiopäiville artikla 48:n nojalla annettu esitys valtakunnan suojelulaiksi valtuutti viranomaiset hajottamaan kokoukset ja lakkauttamaan järjestöt, joissa esitettiin valtiomuodon vastaisia mielipiteitä sekä lakkauttamaan julkaisut, jotka harjoittivat maanpetoksellista ja yhteiskuntavastaista kiihotusta.¹²¹ Myös kokoomuksen pää-äänenkannattaja Uusi Suomi oli julkaissut 30.11. pääkirjoituksen, jossa se käytti termiä ”tasavallan suojeleminen”.¹²² Muissa puolueissa kokoomuksen suojelulakiehdotukseen ei kuitenkaan vielä suhtauduttu kovin suopeasti.¹²³

Lapuanliikkeen 20-henkinen lähetystö saapui Helsinkiin 6.12.–7.12. esittämään vaatimuksia hallitukselle, presidentti Relanderille sekä kaikille eduskuntaryhmille sosialistisen työväen ja pienviljelijäin ryhmää lukuun ottamatta.¹²⁴ Lähetystössä oli mukana lukuisia lapuanliikkeen myöhempiä vastustajia ja se otettiin sosialidemokraatteja myöten

¹¹⁷ Vares, Uola ja Majander 2006, 191.

¹¹⁸ Kokko 1930, 26; Siltala 1985, 54.

¹¹⁹ Mylly 1989, 254.

¹²⁰ Rahkonen 1998, 13–16.

¹²¹ Kokko 1930, 25.

¹²² Rahkonen 1998, 16–17.

¹²³ Siltala 1985, 62.

¹²⁴ Leinonen 1960, 37–42; Mylly 1989, 253–254.

juhlavasti vastaan.¹²⁵ Presidentti Kallio suhtautui lähetystön esittämään huoleen ymmärtäväisesti.¹²⁶ Liikkeen vaatimusten toteuttaminen olisi kuitenkin merkinnyt perustuslakiin saakka ulottuvia muutoksia, jotka olisivat olleet kansanvallan kannalta arveluttavia.¹²⁷ Lisäksi Kallio katsoi eduskunnalle hallituksen eduskunnalle antamat esitykset paino-, rikos- ja yhdistyslain muutosesitykset riittäviksi. Yhdistyslain muutosesitys antoi mahdollisuuden kieltää sellaisen yhdistyksen toiminta, joka toimi vastoin lakia ja hyviä tapoja. Painovapauslain muutosesityksessä lain valvonta ja syyteoikeus siirrettiin oikeusministeriltä oikeuskanslerille, ja samalla myös muut viralliset syyttäjät velvoitettiin avustamaan lain valvontaa ja ilmoittamaan havaitsemistaan painovapausrikoksista oikeuskanslerille. Rikoslain muutosesitys laajensi vastuuta ”valtioon tai yhteiskuntaan kohdistuneen rikoksen” sisältävän painotuotteen julkaisemisesta painotuotteen tekijän lisäksi kirjapainon omistajalle. Esityksen mukaan kyseinen kirjapaino voitiin määrätä suljettavaksi enintään vuoden määräajaksi.¹²⁸

Sosialidemokraatit joutuivat lakien käsittelyssä vaikeaan asemaan, sillä ryhmän ja puolueen johdon keskuudessa oli erimielisyyttä siitä, kuinka pitkälle voitiin hyväksyä Kallion hallituksen esitykset ja pitää pystyssä hallitusta, jonka uskottiin asettuvan lapuanliikettä vastaan tarmokkaammin kuin mahdollisesti seuraavan oikeistolaisen hallituksen. Lopulta yhdistyslain muutos meni läpi, kun osa myöntyvyysmielisistä sosialidemokraateista jäi pois toisesta käsittelystä.¹²⁹ Muut esitykset eivät menneet läpi.¹³⁰

Kevään 1930 aikana lapuanliikkeen sisällä syntyi linjaerimielisyyksiä laillisuuden sekä suoran toiminnan kannattajien välillä. Kun Kallion hallituksen painovapaus- ja rikoslakia koskevat muutosesitykset kaatuivat, eikä hallitus tehnyt asiasta luottamuskysymystä, ärsytti tämä kiihkeimpiä kommunismin vastustajia entisestään.¹³¹ Liikkeen toisessa, 15.–16.3. järjestetyssä kokouksessa vaadittiin jo eduskunnan hajottamista ja uusia vaaleja. Mikäli vaalit eivät toisi tyydyttävää tulosta, ryhdyttäisiin oma-aloitteiseen toimintaan, sillä ”isänmaallinen kapina” oli parempi kuin ”isänmaaton laillisuus”.¹³² Kokouk-

¹²⁵ Siltala 1985, 55.

¹²⁶ Leinonen 1960, 40.

¹²⁷ Vares, Uola ja Majander 2006, 193–195.

¹²⁸ Rahkonen 1998, 18–19.

¹²⁹ Soikkanen 1975, 495–497.

¹³⁰ Mylly 1989, 254.

¹³¹ Mylly 1989, 254–257.

¹³² Siltala 1985, 64–65.

nessa perustettiin myös Suomen Lukko -järjestö taistelemaan "kansainvälistä juutalaisuutta ja kommunismia vastaan".¹³³ Vaikka järjestön viralliset kannanotot noudattivatkin yleensä sen sääntöjen luomia suuntaviivoja, siirtyivät aloite ja yliote nopeasti oikeistoradikaalien käsiin.¹³⁴ Korkein valtiojohto koki lapuanliikkeen vielä hallittavissa olevaksi painostusryhmäksi.¹³⁵

Vedenjakajana kevään 1930 tapahtumissa voidaan pitää vaasalaisen "Työn Ääni" -lehden kirjapainon koneiden tuhoamista 28.3.¹³⁶ Lapuanliikkeen painostuspolitiikka sai lopullisen muotonsa: he eivät tahtoneet alistua lakiin vaan päinvastoin joukkovoimallaan muuttaa laillista olotilaa. Liikkeen toiminta suunnattiin tästä lähin hallituksen painostamiseen.¹³⁷ Maalaisliittolainen vähemmistöhallitus puolestaan vältti ärsyttämästä sekä oikeistoa että vasemmistoa ja yritti säilyttää status quon: liittoutuminen vasemmiston kanssa olisi todennäköisesti johtanut kapinaan, johon suojeluskunnat olisivat osallistuneet; toisaalta uudet vaalit olisivat jakaneet porvarit kahteen leiriin ja ajaneet vasemmistoporvarit vaaleihin laillisuustunnuksin.¹³⁸

Kirjapainovälikohtauksen jälkeen tapahtumat etenivät kohti kesän väkivaltaisuuksia ja suoranaista terroria. Väkivaltaisuuudet puhkesivat laajemmassa mittakaavassa 4.6., kun Työn Äänen kirjapainon tuhoaminen tuli oikeuskäsittelyyn Vaasassa. Oikeudenkäyntiä seuraamaan tullut lähes 2000 ihmisen väkijoukko pahoinpiteli raastuvanoikeuden edessä kirjapainon todistajan ja muita kommunisteja sekä joitakin porvareita, jotka kritisoivat väkivaltaisuuksia. Jutussa asianomistajaa edustanut sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden kansanedustaja Asser Salo pakotettiin kyyditysautoon poliisin ja maaherran katsellessa avuttomana vierestä.¹³⁹

Vaasan tapahtumien jälkeen lapualaiset huomasivat, ettei hallitus kyennyt hillitsemään heitä. Valtiovallan voimattomuus yllätti yhtä lailla liikehtijät kuin valtiollaan: ministrit olivat luulleet, että liike oli pikemminkin laimenemassa. Pohjalaisten tynnyttämiseksi alettiin valmistella tasavallan suojelulakia, mutta eduskuntaa ei haluttu kutsua ko-

¹³³ Virtamo 1989, 40.

¹³⁴ Mylly 1978, 215–216.

¹³⁵ Vares ja Uino 2007, 18–19.

¹³⁶ Kokko 1930, 32.

¹³⁷ Siltala 1985, 74–75.

¹³⁸ Siltala 1985, 71.

¹³⁹ Siltala 1985, 75–78; Kokko 1930, 32–33.

koon.¹⁴⁰ Omasta voimastaan yllättynyt liike aikoi ajaa tavoitteensa läpi tavalla tai toisella, vaikka väkisin. Kyyditykset ja kansalaiskokoukset jatkuivat, ja kokouksissa tehdyt ponnet vaativat välitöntä kommunististen julkaisujen lakkauttamista sekä kommunistien pidättämistä ja tämän jälkeen uuden eduskunnan koollekutsumista. 11.–14.6. kokoontuneen kansalaiskokousten edustajiston valitsema lähetystö sai tehtäväkseen viedä vaatimukset presidentti Relanderille ohjeenaan ilmoittaa, että mikäli vaatimuksia ei toteutettaisi 15.6. mennessä, liike ei vastaisi tilanteen kehityksestä.¹⁴¹

Relander ajoi 11.6. läpi päätöksen jatkaa Työn Äänen ilmestymiskieltoa vastoin pääministeri Kallion kantaa.¹⁴² 12.–13. kesäkuuta Kallio taivuteltiin antamaan myös Kuopion, Oulun ja Uudenmaan läänin maaherroille hallitusmuodon 10 §:n vastaiset poikkeusvaltuudet estää kommunistilehtien julkaiseminen.¹⁴³ Pääministeri yritti huomauttaa, että hallituksella ei ollut laillisia valtuuksia takavarikoida kommunistien omaisuutta. Eduskunnan puhemies Paavo Virkkunen (kok.) vakuutti Kalliolle, että eduskunta antaisi hallitukselle jälkikäteen vastuuvapauden lainvastaisestakin virkatoimesta, kun kyseessä oli kajoaminen kommunistien omistamiin kirjapainoihin. ”Presidentti ja minä vakuutimme hänelle, etteivät hän ja hallitus kuitenkaan selviydy muulla tavalla, kuin että he täyttävät yhä tiheämmin ja eri tahoilta esitettyjä samansuuntaisia vaatimuksia.”¹⁴⁴ Relander vaati myös, että kun hallituksen oli täytynyt poiketa lain kirjaimesta ja tilanne muutenkin oli vaikea, tuli eduskunnan puhemieheltä pyytää eduskunnan koolle kutsumista.¹⁴⁵ Kommunistilakeja valmisteleva ministerivaliokunta oli asetettu jo aikaisemmin.¹⁴⁶ Hallitus oli polvillaan. Armeijassa, suojeluskunnissa ja poliisissa määräsivät henkilöt, jotka olivat vuonna 1918 voittaneet sodan ”valkoisen Suomen” puolesta ja kokivat tämän saavutuksen vaalimisen päävelvollisuudekseen kulloisestakin ministeristöstä riippumatta.¹⁴⁷

Eduskunnan kokoontuessa 1.7. hallitus antoi tapahtumista selonteon, jonka mukaan kirjapainot oli laittomasti suljettu, koska kommunisminvastainen toiminta oli temmannut mukaan niin valtavia joukkoja, että poliisitoimin väkivaltaa olisi ollut mahdotonta estää.

¹⁴⁰ Siltala 1985, 79–81.

¹⁴¹ Siltala 1985, 82–84.

¹⁴² Siltala 1985, 82–84.

¹⁴³ Siltala 1985, 86.

¹⁴⁴ Virkkunen 1954, 301.

¹⁴⁵ Relander 1968, 453.

¹⁴⁶ Hyvämäki 1964, 158.

¹⁴⁷ Siltala 1985, 87.

Hallitus ilmoitti torjuvansa lapualaisten hyökkäyksen valtiojärjestystä vastaan kukistamalla kommunismin. Keskustelun päätteeksi äänestettiin hallituksen luottamuksesta. Luottamus saatiin äänin 112–69, vain sosiaalidemokraatit ja paikalla olleet kommunistiedustajat äänestivät vastaan. 2.7., samana päivänä kuin kommunistilait annettiin eduskunnalle, hallitus jätti kuitenkin eroanomuksensa, sillä puolueet toivoivat muodostettavaksi laajapohjaisempaa porvarillista hallitusta, joka voisi paremmin hallita vaikeaa sisäpoliittista tilannetta kuin yhden puolueen vähemmistöhallitus. Uusi hallitus yritettiin koota ”etupäässä silmällä pitäen sitä että sillä on lapualaisten luottamus”.¹⁴⁸ Lipumalla puoluekokouksen peräämästä laillisuudesta ja myöntymällä Lapuan tahtoon maalaisliittolainen vähemmistöhallitus oli menettänyt uskottavuutensa niin omien kuin lapualaistenkin silmissä”.¹⁴⁹

Uusi, P. E. Svinhufvudin johtama hallitus nimitettiin 4.7. Siinä olivat edustettuina kokoomus, maalaisliitto, edistys ja RKP, tosin Siltala luonnehtii hallitusta kokoomuksen johtamaksi ammattiministerihallitukseksi, ”jota oli täydennetty muiden porvarillisten puolueiden oikeistosiipien ottopojilla”. Kokoonpanon oli määrä laillisella tavalla tyydyttää 1920-luvulla syrjään jääneiden oikeistopiirien valtafrustraatio, mutta myös sosiaalidemokraatit olivat valmiita hyväksymään sen, kunhan hallitusmuoto pelastuisi. Hallitus otti päämääräkseen kommunistilakien läpiajamisen, jolloin se edellytti työrauhan takaamiseksi, että ”kaikki laillisuudesta poikkeavat teot ja toimenpiteet yksityisten kansalaisten tai kansalaispiirien puolesta heti lopetetaan”.¹⁵⁰

Hallitus ei odotuksista huolimatta saanutkaan lapualaisten täyttä tukea. Nämä jäivät tai jättäytyivät henkilöerimielisyyksien johdosta pois uudesta hallituksesta, vaikka olivat aluksi vaatineet siihen kolme edustajaansa. Siltala arvelee myös, että lapualaiset eivät halunneet panttivangeiksi hallitukseen, jonka politiikkaa he eivät voineet määrätä, kun muodostamisessa oli kiinnitetty huomiota keskustavoimiin ja yhtenäisen antikommunistisen rintaman luomiseen.¹⁵¹ Vielä kun useampi sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kansanedustaja saapui pelotteluista ja kyydityksistä huolimatta valtiopäiville, oli lapualaisten mitta täysi. Kommunistiedustajien välitöntä vangitsemista vaadittiin, ja kun hallitus ei heti näin tehnyt, kyydittiin 5.7. kaksi sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden

¹⁴⁸ Siltala 1985, 109–110.

¹⁴⁹ Mylly 1989, 260–261.

¹⁵⁰ Siltala 1985, 111–113.

¹⁵¹ Siltala 1985, 112–113.

edustajaa, Eino Pekkala ja Jalmari Rötökö, kommunistilakeja käsittelevästä perustuslaki-valiokunnan kokouksesta.¹⁵² Kuultuaan kommunistiedustajien kyydityksestä hallitus antoi määräyksen kaikkien kommunististen edustajien pidättämisestä. Svinhufvud vaati kuitenkin lapualaisia luovuttamaan Pekkalan ja Rötökön hallitukselle ehtona talonpoikaismarssin vastaanottamiselle.¹⁵³

Lapualaiset olivat järjestäneet 20.–21.6. valtakunnalliseen kokoukseen, jossa oli valittu valtuuskunta valmistelemaan talonpoikaismarssia ja toimikunta valmistelemaan kommunisminvastaista lainsäädäntöä.¹⁵⁴ 7.7. järjestetty talonpoikaismarssi sujui tulehtuneesta tilanteesta huolimatta rauhallisissa merkeissä. Mielenosoittajia oli kaikista porvarillisista puolueista, ja pääjuhla kertasi tuonaikaisen historiankäsitteilyn ihannoiman 1918 vapaustaistelun kaikki vaiheet. Vihtori Kosola totesi Senaatintorilla pitämässään puheessa, että kommunismi oli hävitettävä viimeistä piirtoa myöten. Siltalan mukaan hallituksen painostamiseksi ja kaatamiseksi suunniteltu mielenosoitus, jonka demokraatit pelkäsivät kehkeytyvän fasistien Rooman-marssin toisinnoksi, muodostuikin hallituksen vaihduttua valtiiovallan ja kansanliikkeen ”mahtavasti lavastetuksi kädenlyönniksi”.¹⁵⁵ Talonpoikaismarssin aikana puolueet hyväksyivät lapuanliikkeen kysymyksenasettelun. Rauhanomainen marssi ja kyyditysten lakkaaminen saivat liikkeen arvostelun lakkaamaan joksikin aikaa. Yleiseen tietoisuuteen oli iskostettu vakaumus, että kommunistilakien hyväksyminen tiesi rauhaa, niiden hylkääminen kaaosta.¹⁵⁶ Lapuanliike oli saanut aseman aseellisen, perustuslakia viime kädessä säätävän kansanosan liikkeenä, jonka voima ei riippunut enemmistöasemasta vaan niistä pakkokeinoista, jotka sillä olisi käytössään yhteiskuntasopimuksen purkautuessa.¹⁵⁷

4.2 Valmisteluprosessi

Tässä osiossa tarkastellaan tasavallan suojelulain valmistelua sekä tutkimuskirjallisuuden että oikeusministeriön arkistossa sijaitsevien valmistelukonseptien avulla. Tasavallan suojelulailla ja muilla kommunistilaeilla oli tarkoitus rajoittaa jyrkästi kommunistien toimintaa, ja ne sisälsivät keskeisiä muutoksia kansalaisten perusoikeuksiin. Lait

¹⁵² Siltala 1985, 115–117.

¹⁵³ Vares, Uola ja Majander 2006, 207.

¹⁵⁴ Siltala 1985, 98–99.

¹⁵⁵ Siltala 1985, 119–124.

¹⁵⁶ Siltala 1985, 123–124.

¹⁵⁷ Siltala 1985, 88.

merkitsivät Kalliolle ehdottomasti viimeistä rajaa, jonka yli ei enää lapuanliikkeen painostuksesta saanut mennä. Kallio oli sitä mieltä, että hallitus ei saanut ottaa vastaan ohjeita kansankokouksilta, ja että juuri valmistellut lait riittäisivät estämään kommunistien toiminnan.¹⁵⁸ Aloite oli kuitenkin karannut pois hallituksen käsistä, ja sen ainoa keino säilyä vallassa oli puuttua ankarasti kommunistien toimintaan, jotteivät lapualaiset ehtisi ensin.

Kommunistilakien valmistelusta esiintyy tutkimuskirjallisuudessa ristiriitaisia näkemyksiä. Martti Pihkalan, Paavo Virkkusen, Kai Donnerin ja J. K. Paasikiven muistiinpanoja tutkineen Siltalan mukaan lakeja oli valmisteltu kahdella taholla – tai oikeastaan kolmella: Lapuan neljännen kokouksen valitsemassa ”lakivaliokunnassa”, Svinhufvudin ja Söderholmin johtamassa yhteishyvän valiokunnassa sekä hallituksessa.¹⁵⁹ Siltala esittää, että koska presidentti Relander ei ollut tuntenut luottamusta Kallion hallituksen kykyyn valmistella tarvittavia esityksiä, hän oli 13.6. kutsunut hallitukselta lupaa kysymättä Svinhufvudin mukaan lainvalmistelutyöhön.¹⁶⁰ Lauri Hyvämäen mukaan Svinhufvud neuvotteli kommunistilaeista ensin Lapualla liikkeen johtomiesten kanssa ja Helsinkiin palattuaan hallituksen ja presidentin kanssa. Tilanne oli merkillinen: maan hallitus valmistautui eroamaan ja neuvotteli vielä nimittämättömän seuraajan kanssa laajakantoisista lakikysymyksistä, joiden suuntaviivat määriteltiin ulkoparlamentaarisesti.¹⁶¹ Svinhufvudin osuudesta lakien valmisteluun ei kuitenkaan ole mainintaa Svinhufvudin elämäkerrassa eikä Relanderin päiväkirjassa. Einar Juvan kirjoittaman Svinhufvudin elämäkerran mukaan lait valmisteltiin sisäasiainministeriössä Linturin johdolla, ja Kallio oli valmistelutyössä tiiviisti mukana. Lakeja valmisteltiin kiireisesti, jotta ne olisivat valmiina koolle kutsuttavia ylimääräisiä valtiopäiviä varten.¹⁶² Myös eduskunnan puhemies Virkkusen muistelmien mukaan Kallion hallitus valmisteli kommunistilait.¹⁶³

Siltalan mukaan Svinhufvud delegoi lakien valmistelutyön edelleen korkeimman hallinto-oikeuden entisen puheenjohtajan K. G. Söderholmin, myöhemmän Svinhufvudin hal-

¹⁵⁸ Hokkanen 1986, 39–40.

¹⁵⁹ Siltala 1985, 125.

¹⁶⁰ Siltala 1985, 125.

¹⁶¹ Hyvämäki 1964, 160.

¹⁶² Juva 1961, 383.

¹⁶³ Virkkunen 1954, 309, 313.

lituksen oikeusministerin, haltuun. Lopulliset esitykset olivat Siltalan mukaan kompromissi kokoomuksen ja maalaisliiton välillä, minkä voinee tulkita tarkoittavan yhteishyvän valiokuntaa ja hallitusta. Lapuanliikkeen toivomuksia ei otettu huomioon. Kokoomuslaisten mielestä hallitus arkaili turhaan sosialistien kannatuksen saamiseksi: heidän mielestään kommunisteilta olisi pitänyt viedä myös äänioikeus.¹⁶⁴ Kokoomuksen kansanedustaja Yrjö Puhakka puolestaan kertoi kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa 30.6., että tasavallan suojelulaki oli hänen valmistamansa ja että hallituksen esitys poikkesi vain parissa kohdassa hänen luonnoksestaan.¹⁶⁵

On mielenkiintoista, että lakien valmistelutyöstä on niin ristiriitaista tietoa. Riippumatta siitä, kuka tai ketkä lait valmistelivat, näyttää ilmeiseltä, että ne valmisteltiin kiireesti kesäkuun lopussa. Myös oikeusministeriön arkistossa sijaitsevien valmistelukonseptien päiväykset olivat kaikki kesäkuulta.¹⁶⁶

Esitys tasavallan suojelulaiksi soi presidentille vallan antaa asetuksia, jotka rajoittivat hallitusmuodon toisessa luvussa taattuina kansalaisoikeuksia, mikäli valtakuntaa uhkasi vaara, yleistä järjestystä oli tuntuvalta tavalla häiritty tai yleinen järjestys ja turvallisuus olivat vakavasti uhattuina. Laki antoi valtuudet rajoittaa seuraavia kansalaisoikeuksia: henkilökohtainen vapaus, liikkumisvapaus, oikeus valita asuinpaikkansa ja lähteä maasta, sanan- ja yhdistymisvapaus, kokoontumisvapaus, kotirauha, kirje-, lennätin- ja puhe- linsalaisuus sekä kansalaisen oikeus tulla tuomituksi vain sellaisessa tuomioistuimessa, jonka alainen hän lain mukaan on.¹⁶⁷ Nimestään huolimatta tasavallan suojelulain sisältö ei ollut peräisin Saksan valtakunnan suojelulaista, vaan Saksan valtiosäännön 48 artiklasta, joka salli presidentin antaa tilapäisiä poikkeusasetuksia sota- tai häiriötilan valitessa. Säännöksillä oli Saksassa tarkoitus korvata aikaisempi sotatilaa koskeva lainsäädäntö. Saksan valtakunnan suojelulaki puolestaan oli tasavallan vastaista agitaatiota

¹⁶⁴ Siltala 1985, 125.

¹⁶⁵ Rahkonen 1998, 70.

¹⁶⁶ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA.

¹⁶⁷ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930; Valtioneuvoston pöytäkirja 30.6.1930. Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston istunnoista 1930. Oikeusministeriön arkisto, KA; Hallituksen esitys n:o 54. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

ja etenkin oikeistoradikaalia terroria vastaan suunnattu poikkeuslaki, jolla oli rajoitettu voimassaoloaika.¹⁶⁸

Painovapauden rajoittamisella pyrittiin mahdollistamaan rikoksen sisältävän painokirjoitusten lakkauttamiskauden pidentäminen kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen. Muutoksilla pyrittiin myös estämään tuomioistuimen päätöksen kiertämistä siten, että uuden, vastaavan painokirjoituksen perustaminen kielletyn tilalle ei olisi enää mahdollista. Lisäksi haluttiin helpottaa kiellettyjen painokirjoitusten takavarikoimista ja laajentaa rikoksen määritelmää vain ilmeisen perättömän tiedon esittämisestä myös hallitusta, kansanvaltuuskuntaa tai viranomaisia halventavien tai yleistä järjestystä vaarantavien tietojen levittämiseen.¹⁶⁹

Kunnallis- ja vaalilakien sekä valtiopäiväjärjestyksen vaalikelpoisuutta käsittelevän kohdan muuttamisessa taas oli kyse vaalikelpoisuuden kaventamisesta, jotta ”eräät voimassa olevalle oikeus- ja yhteiskuntajärjestykselle vihamieliset piirit” eivät voisi asettaa edustajia kunnanvaltuustoihin tai eduskuntaan. Valtiopäiväjärjestyksessä mainittiin henkilöt, jotka kuuluivat ”yhdistykseen, järjestöön tai muuhun yhteenliittymään, jonka tarkoituksiin sisältyy Suomen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen välitön tai välillinen, väkivaltainen tai muuten lainvastainen kumoaminen.”¹⁷⁰ Oikeusturvan kannalta arveluttavaa oli erityisesti, että vaalikelpoisuus voitaisiin kieltää ilman tuomioistuimen toteamaa rikosta. Vaalikelpoisuuden arviointi jätettiin keskusvaalilautakunnille, vaikka kielteinen päätös tuli alistaa korkeimman hallinto-oikeuden tutkittavaksi ja keskusvaalilautakunnan päätökseen tyytymättömällä oli oikeus lähettää muistutuskirjelmä korkeimpaan hallinto-oikeuteen.¹⁷¹

Tasavallan suojelulain perusteluissa huomautettiin, että nykyaikainenkin valtio oli alttiina useille vaaroille. Suurimpana uhkana mainittiin kommunismi, joka perusteluiden mukaan jäyti ”sivistys- ja oikeusvaltion sydänjuuria” ja suhtautui kokonaan kielteisesti

¹⁶⁸ Ks. esim. ed. Schauman 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 949–950; pääministeri Kallio 2.7 (2). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 950.

¹⁶⁹ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA. Hallituksen esitys n:o 56. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

¹⁷⁰ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA. Hallituksen esitys n:o 55. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

¹⁷¹ Rahkonen 1998, 60.

”perinnäisiin kansallisiin, uskonnollisiin ja yleisinhimillisiin arvoihin”. Perusteluiden mukaan välinpitämätön kommunismia kohtaan ei voinut olla etenkään sellainen kansa, joka oli joutunut kokemaan tuntuvalta tavalla sen vaikutuksia ja joka oli joutunut huomaamaan, että säännöllisiä oloja varten tarkoitettu lainsäädäntö ei riittänyt estämään tuhoisaa toimintaa.¹⁷²

Jo ensimmäisissä versioissa lakia perusteltiin paitsi kommunismin vastustamisella, myös sen vastustajien toimesta tapahtuvien ylilyöntien hillitsemisellä.

”Maissa, joissa kommunismi on saavuttanut mainittavammin jalansijaa, se on aiheuttanut myöskin toisen, sille vastakkaisen liikkeen, joka ei luota nykyaikaisen parlamentaarisen valtion kykyyn oikeusjärjestyksen keinoin estää kommunismin levenemistä, vaan näkee ainoan keinon nykyisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen perusteiden säilyttämiseksi siinä, että ainakin tois- taiseksi luovutaan parlamentaarisesta hallitustavasta ja valtiovalta keskitetään yksiin tai harvoihin käsiin.”¹⁷³

Toisessa versiossa kansalaisyhteisöjen rajoittamista perusteltiin lisäksi sillä, että ellei tilanteeseen puututtu, äärimmäisyysaineokset kummallakin suunnalla saattaisivat ryhtyä oma-aloitteiseen toimintaan suunnitelmiansa ”kansanvaltaisen parlamentaarisen yhteiskuntajärjestyksemme tuhoamiseksi.” Sen sijaan ensimmäisessä versiossa ollut maininta siitä, että lainsäädäntö ei riittänyt turvaamaan rauhan aikana tapahtuvia järjestyksen häiriöitä, mikäli häiriöt johtuivat ”laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamis- eikä sen tuhoamisyrityksistä”, oli jätetty pois, mahdollisesti lapualaisten ärsyttämisen pelossa. Lakiversioissa esiintyvät perustelut viittasivat selvästi lapuanliikkeen toiminnan hillitsemiseen, mutta näiden toiminnan motiivi nähtiin oikeusjärjestyksen puolustamisessa, toisin kuin kommunismin. Tasavallan suojelulakia perusteltiin laillisten olojen säilyttämisellä. Erityistä painoa pantiin sille, että yhteiskunnan vihollisia oli vastustettava oikeusjärjestyksen tarjoamalla keinoilla. Mikäli lainsäädäntö ei ollut riittävä, sitä oli kehitettävä, ja asianomaisten valtioelinten toimivaltaa oli lisättävä.¹⁷⁴ Laillisuuspainotukset lienevät olleet ainakin osittain Kallion käsialaa.

¹⁷² Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA

¹⁷³ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA

¹⁷⁴ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä

Lakiesityksiin valmistelussa tehdyt muutokset tapahtuivat suurimmaksi osaksi lain perusteluissa. Ensimmäisten versioiden perusteluissa painotettiin enemmän kansainvälisiä suhteita ja ulkopoliittikkaa, kun taas sisäisten olojen vakaus painottui enemmän jälkimmäisissä. Ensimmäisen version mukaan valtio oli alttiina ensinnäkin ulkonaisille, kärjistyneiden tai rikkoutuneiden valtioidenvälisten suhteiden tuottamille ja toiseksi erinäisten järjestyshäiriöiden tai kumousliikkeiden tuottamille vaaroille. Toisessa versiossa järjestyshäiriöiden kohdalla painotettiin äärimmäisyssuuntien ajamia kumousliikkeitä. Lopullisessa versiossa kansainvälisistä suhteista ja ulkopoliitikasta ei mainittu mitään, vaan perusteluissa keskityttiin ainoastaan ääriliikkeisiin. Ensimmäisessä versiossa todettiin kommunismin olevan ”sekä kansallinen että kansainvälinen yleisvaara, joka ei kohdistu määrättyyn yhteiskunnalliseen tai valtiolliseen järjestykseen, vaan joka jäytää sivistys- ja oikeusvaltion sydänjuuria”. Toisessa versiossa ennen sanaa ”kansallinen” on lisätty: ”samalla kertaa sisäinen ja ulkoinen”. Lopullisessa versiossa mainittiin vain, että äärimmäisyssuunnista vaarallisimpia oli kommunismi.¹⁷⁵

Kommunismivaara ja sen torjumiseksi syntynyt voimakas vastavaikutus olivat esityksen mukaan synnyttäneet tilanteen, joka vaatii ratkaisua laillisin keinoin oikeusjärjestyksen pohjalla. Ensimmäisen version perusteluissa esitettiin, että oli ”kiireellisesti saatava aikaan muodollisestikin riittävät lailliset valtuudet hallitukselle lakipohjaisen valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän turvaamiseksi ja säilyttämiseksi”, mutta jälkimmäisissä versioissa lauseen alku oli muuttunut muotoon ”on tarpeellista saada muodollisestikin riittävät valtuudet”. Sana ”lailliset” oli yliviivattu.¹⁷⁶

Itse lakitekstissä tapahtui ainoastaan yksi muutos, joka koski lain nojalla annettujen asetusten käsittelytapaa. Lähes kaikissa versioissa määrättiin, että asetukset oli viipymättä saatettava eduskunnan tietoon ja kumottava eduskunnan niin päättäessä. Yhdessä versiossa on kuitenkin esitetty, että asetusten käsittelemisessä noudatettaisiin valtiopäiväjär-

kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA

¹⁷⁵ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojele- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA

¹⁷⁶ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojele- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA

estyksen 36 §:n mukaista menettelytapaa. Menettelytapa olisi antanut eduskunnalle laajemmat valtuudet kuin pelkän hyväksymisen tai kumoamisen: eduskunta olisi voinut lähettää asetuksen valiokuntaan ja tämän jälkeen päättää itse sen sisällöstä, mikäli sitä ei haluttu heti hyväksyä. Tämä, eduskunnalle asetusten sisältöön päätäntävaltaa antava vaihtoehto oli kuitenkin suljettu pois käsittelyn edetessä.¹⁷⁷

Rahkosen mukaan lakiesityksen johdannosta näkyi, että sen kirjoittamisen aikaan talonpoikaismarssiin oli aikaa enää viikko. Alun perin marssi oli yritys painostaa Kallion hallitus eroamaan ja samalla antaa koolle kutsutulle eduskunnalle signaali siitä, millaista päätöstä kommunistilakiasiassa odotettiin. Pahimmat vallankaappauspelot hälvenivät vasta hallituksen vaihduttua, ja lakiesityksen antamishetkellä uhka oli erittäin ajankohdainen. Hallitus halusi viestiä selvästi, että lakiesityksellä varauduttiin myös oikeistokaappauksen torjumiseen.¹⁷⁸ Muut annetut lakiesitykset oli sen sijaan selkeämmin kohdistettu kommunistisen toiminnan estämiseen.¹⁷⁹

Kun hallituksen lopulliset esitykset olivat kompromissi kokoomuksen ja maalaisliiton välillä, eikä Lapuan liikkeen toivomuksia otettu huomioon, julkaisi liikkeen oma lakitoimikunta valmistelemansa muutosesitykset 1.7. Sen mukaan äänioikeus olisi myönnettävä vain kahtena edellisenä vuotena välitöntä valtionveroa maksaneille henkilöille ja heidän puolisoilleen – kansalaisoikeuksien käyttämisenä piti lapualaisten mielestä olla kansalaisvelvollisuuksien täyttäminen. Vaalitapa tuli muuttaa suhteellisesta enemmistövaalitavaksi, koska edellinen suosi puoluejärjestelmää, joka lapualaisten mielestä oli johtanut kommunistiseen turmelukseen. Porvarit haluttiin vaalitavalla pakottaa yhteen vaaliliittoon. Eduskunnan merkitystä suhteessa hallitukseen haluttiin vähentää pienentämällä eduskunnan kokoa 150 edustajaan ja lyhentämällä istuntokausia kahdeksi kuukaudeksi vuodessa. Eduskunnalta haluttiin poistaa budjettivalta sekä riistää oikeus muuttaa hallituksen esityksiä. Siltalan mukaan lapualaisten toimikunta pyrki palauttamaan monimutkaistuneen modernin yhteiskunnan voimakkaiden yksilöiden käskettäväksi ja hallittavaksi. Samalla valtionavustukset, sosiaaliset tulonsiirrot, työlainsäädäntö, osuustoiminta ja oppivelvollisuus haluttiin lakkauttaa. Siltalan mukaan esityksillä

¹⁷⁷ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojele- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930.

Oikeusministeriön arkisto, KA

¹⁷⁸ Rahkonen 1998, 59.

¹⁷⁹ Rahkonen 1998, 59.

pyrittiin palaamaan takaisin orgaaniseen sääty-yhteiskuntaan. Erityisesti vaalitavan ja äänioikeuden muutokset lohkaisivat säröjä muodostumassa olevaan porvarilliseen rintamaan, ja esityksiä kritisoitiin kiivaasti.¹⁸⁰ Julkisen vastareaktion kovuus pakotti Lapuan johdon ilmoittamaan, että työryhmän suunnitelmat olivat päässeet julkisuuteen tarkastamattomina, eivätkä edustaneet liikkeen todellista kantaa. Päinvastoin, liikkeen valtuuskunnan todettiin hyväksyvän – pienin muutoksin – hallituksen eduskunnalle jättämät lakiesitykset ja esitettiin, että äänioikeutta ei haluttu perua ”niiltä kunnan kansalaisilta, jotka hyväksyttävistä syistä eivät voi verotuslautakunnille ilmoittaa omia tuloja”. Tällä tarkoitettiin ilmeisesti maanviljelijöitä ja heidän perheenjäseniään. Peruutuksen uskottavuuden asettaa kyseenalaiseksi kuitenkin Siltalan mukaan se, että valtuuskunnan kommentit olivat todella ristiriitaisia ja hämäriä. Lopulta tyydyttiin vaatimaan kunnallislakiin pykälää, jonka nojalla myös vasta valtuustotyössä kommunistiksi osoittautunut henkilö voitaisiin erottaa sekä painolakia täydennettäväksi valtio- ja maanpetosmääräyksillä ja rangaistusskaalaa laajennettavaksi kirjapainon menetyksellä.¹⁸¹

4.3 Lähete keskustelu

Hallitus antoi ns. kommunistilait, eli esityksen tasavallan suojelulaiksi sekä esitykset painovapauslain eräiden pykälien sekä rikoslain 16 luvun 24 §:n muuttamisesta 30.6.¹⁸² Kommunistilaeista esiintyi runsaasti keskustelua jo lähete keskusteluissa. Tasavallan suojelulaista 2.7. käydyssä lähete keskustelussa käytettiin 9 puheenvuoroa. Näistä neljä oli maalaisliittolaisten käyttämiä. Pääministeri Kyösti Kallio käytti kaksi puheenvuoroa, oikeusministeri Elieser Kaila ja Kalle Lohi yhden kumpikin. Sosialidemokraatit käyttivät kolme puheenvuoroa: Hannes Ryömä, Axel Åhlström ja Mikko Ampuja yhden kumpikin. Ruotsalaisen vasemmiston edustaja Georg Schauman ja sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden edustaja Lauri Myllymäki pitivät kumpikin yhden puheenvuoron.

Maalaisliittolaiset pääministeri Kallio ja oikeusministeri Elieser Kaila esittelivät lakiesitykset eduskunnalle. Kallion mukaan häiriintynyt sisäpoliittinen tilanne vaati lisättyjä valtuuksia ja lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla voitaisiin estää kommunistinen kiihotus ja muut tapahtuneet järjestyshäiriöt. Mikäli kansanvaltaista, lakipohjaista kehitystä uhkaisi

¹⁸⁰ Siltala 1985, 125–126.

¹⁸¹ Siltala 125–126; Rahkonen 1998, 64.

¹⁸² Valtioneuvoston pöytäkirja 30.6.1930. Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston istunnoista 1930. Oikeusministeriön arkisto, KA.

vaara, terveen kansanvallan tuli pystyä laillisin keinoin järjestämään puolustuskeinot vaaran torjumiseksi. Olennaista oli, että yhteiskuntaa vastaan kohdistettuja hyökkäyksiä voitiin vastustaa oikeusjärjestyksen tarjoamilla keinoilla.¹⁸³ Kailan mukaan lakeja tarvittiin, jotta voitaisiin estää valtio- ja maanpetoksellinen toiminta ja ylläpitää yhteiskuntarauhaa järkkyyneissäkin oloissa. Laki oli tarkoitettu rinnakkaissäännökseksi valtiomuodon 16 §:n sotatilalainsäännökselle, jonka nopeaa valmistumista Kaila myös piti tärkeänä. Erona oli, että tasavallan suojelulakia voitiin käyttää jo ennen kuin sota tai kapina välittömästi uhkasi.¹⁸⁴

Kallion mielestä kokemus oli osoittanut, ettei kommunistista kiihotusta voitu tarpeeksi ehkäistä voimassa olevien lakien perusteella. Kallio ei kuitenkaan perustellut, miksi kommunistinen kiihotus oli niin laajaa ja vakavaa, että juuri se olisi aiheuttanut vaaratilanteen.¹⁸⁵ Kaila oli huomattavasti suorasanaisempi. Hän luonnehti kommunistien toimintaa ”häikäilemättömäksi”, ”röyhkeäksi yhteiskunnanvastaiseksi kiihotukseksi” ja ”julkeudeksi”.¹⁸⁶

Kailan mukaan käsillä oleva yhteiskuntarauhan järkkäminen oli kommunistien maanpetoksellisen toiminnan syytä – kommunistisen agitaation vaarallinen kiihottava vaikutus nähtiin siis myös ”tavallisen kansan” kiihottamisena vastareaktioon: Kommunistisen toiminnan jatkuminen sosialistisen työväenpuolueen lakkauttamisesta huolimatta oli isänmaallisesti ajattelevissa kansalaisissa herättänyt vakavaa huolestumista, joka vihdoin oli syventynyt ”suuttumuksen myrskyksi, jonka vaikutuksia nyt saamme nähdä ja kokea”.¹⁸⁷ Kallio huomautti, että miltä tahansa taholta tuleva kansan oma-aloitteinen toiminta vei harhaan ja kurittomuuteen ja nosti esiin epäkansanvaltaisia pyrkimyksiä. Tästä huolimatta Kallio suhtautui Kailan tavoin melko suopeasti lapuanliikkeen toimintaan. Liike oli hairahtunut ”eräisiin valitettaviin omavaltaisiin tekoihin”, mutta sen ydinajatusta, kommunistien toiminnan lopettamista, eivät lainsäätäjätäkään saaneet jättää huomiotta.¹⁸⁸ Myös Kalle Lohen mielestä kärjistynyt tilanne oli kommunistien syytä.

¹⁸³ Pääministeri Kallio 2.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

¹⁸⁴ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

¹⁸⁵ Pääministeri Kallio 2.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

¹⁸⁶ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

¹⁸⁷ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

¹⁸⁸ Pääministeri Kallio 2.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

”Kun isänmaan rienaaminen on mennyt niin pitkälle, ettei tunnusteta itseään enää oman maan kansalaisiksi, ulkonaisilla tunnusmerkeillä jo tahdotaan erottaa, että punainen paita pitää olla pöksyn päällä ja vieraan vallan kokardi otassa, onko silloin ihmeteltävää, jos kärsivällisyyden malja kuohahtaa yli reunojen vakavien isänmaallisten kansalaisten mielissä?”¹⁸⁹

Sekä Kaila, Kallio että Lohi puolustivat lakiesityksen kansanvaltaisuutta. Kallion mielestä kyseessä oleva lakiesitys oli kansanvaltaisin muoto, joka suojelulla ylipäänsä voisi olla, sillä sen nojalla annetut asetukset voitaisiin kumota eduskunnan niin päättäessä.¹⁹⁰ Kailan mukaan presidentille annetut valtuudet eivät olleet laajempia, kuin olosuhteet edellyttivät. Kansanvallalla oli sitä paitsi paljon suurempi moraalinen oikeutus käyttää tarkoituksenmukaisia keinoja itsepuolustukseen kuin harvain- tai yksinvallalla. Kailan mukaan itsepuolustus oli jopa kansanvallan velvollisuus, sillä muuten annettaisiin aseita parlamentarismin epäilijöiden käsiin. ”Parlamenttarismin vastustajille ei ole annettava näennäistä aihetta väittää, että parlamenttarismi on kykenemätön elämään, kehittymään ja mukaantumaan oleviin oloihin.”¹⁹¹ Lohi vertasi tilannetta muuhun Eurooppaan, jossa ”rauhaa rakastavat kansalaiset ovat hädissään turvautuneet suorastaan diktatuuriin pelastuakseen siitä kaaoksesta, mihin kansanvalta oli johtamassa”.¹⁹²

Sosialidemokraatit korostivat perustuslakia ja sen sisältöä, perusoikeuksia. Sosialidemokraatit nostivat myös esiin muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmia, kuten lain antamia valtuuksia hallinnolliselle mielivallalle. Axel Åhlströmin mielestä hallitus oli passiivisesti vaikuttanut siihen, että monet perustuslaissa taatut perusoikeudet ja sitä kautta laillisuus järjestäytyneen yhteiskuntaelämän edellytyksenä oli jo käytännössä lakannut olemasta voimassa, ja nyt hallitus vielä halusi aktiivisesti mitätöidä perustuslaissa taatut painovapauden, henkilökohtaisen vapauden ja kotirauhan, joista viimeisen jo Birger Jaarli oli 1200-luvulla asettanut. Åhlström näki, että lain hyväksymisen myötä perustuslain pykälien tilalle astuisi hallinnollinen mielivalta.¹⁹³

Myös menettelytavoista oli erimielisyyttä sosialidemokraattien ja maalaisliittolaisten kesken. Kun maalaisliittolaisten mukaan laki oli kansanvaltainen, koska asetusten voimaantulon saattoi *estää* yksinkertaisella äänten enemmistöllä, sosialidemokraattien mie-

¹⁸⁹ Ed. Lohi 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 945–948.

¹⁹⁰ Pääministeri Kallio 2.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

¹⁹¹ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

¹⁹² Ed. Lohi 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 945–948.

¹⁹³ Ed. Åhlström 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 948–949.

lestä laki oli ongelmallinen, koska perustuslain muutosta merkitsevät asetukset saattoivat *tulla voimaan* yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Hannes Ryömä ihmetteli, että perustuslain muutokset voisivat lain mukaan tulla voimaan tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.¹⁹⁴

SDP:n kansanedustajat korostivat, että kommunistien toiminta oli heikentynyt sosiaalidemokraattien aktiivisen toiminnan ansiosta ja ainakaan kommunistisen toiminnan tukahduttamiseksi ei lisävaltuuksia tarvittaisi. Mikko Ampujan mukaan tilanteen keskeinen ongelma ei ollut voimassaolevan lain tai hallituksen valtuuksien puute, vaan se, että järjestyksen häiritsijöinä ovat esiintyneet samat voimat, ”jotka hallitus on aseellisesti varustanut.”¹⁹⁵

Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden edustaja Lauri Myllymäki oli lapuanliikkeen ongelmallisuudesta sosialidemokraattien kanssa samoilla linjoilla, mutta vei puheenvuoronsa huomattavasti ideologisempaan suuntaan. Myllymäen mukaan fasismi taisteli myös porvarillista kansanvaltaa vastaan ja ennen kaikkea vähemmistökansallisuuksien sortamiseksi. ”[J]uuri kansallisvihan merkeissä fascismi aitosuomalaisuusliikkeessä esiintyy”. Myllymäki käytti myös oikeudellisia perusteluja puolustaessaan kommunismia. Hänen mukaansa juuri työväenliike pohjautui oikeudellisiin toimintoihin, koska päämääränä oli muuttaa yhteiskuntajärjestystä, jotta toinen asukas ei voinut hyötyä varojensa perusteella toisen työn kustannuksella. Myllymäen yrityksiä kiinnittää huomiota kapitalistisen järjestelmän ongelmiin kommunistisen ideologian mukaisilla perusteluilla ei kuitenkaan eduskunnassa suvaittu, vaan eduskunnan puhemies keskeytti Myllymäen puheenvuoron kehoitettuaan tätä ensin useasti palaamaan asiaan.¹⁹⁶

RKP:n oppositioryhmän *ruotsalaisen vasemmiston* edustajan Georg Schaumanin puheenvuoro oli varsin lainopillinen. Schauman totesi, että tasavallan suojelulaki ei vastannut Saksan samannimistä lakia, jossa oli rajoitettu voimassaoloaika ja joka oli tähdätty oikeistoradikaalia terrorismia vastaan. Sen sijaan suojelulain sisältö vastasi Saksan valtiosäännön artiklaa, jonka oli tarkoitus korvata ensimmäisen maailmansodan aikana voimassa ollut sotatilaa koskeva lainsäädäntö. Näin ollen Schauman katsoi, että tasaval-

¹⁹⁴ Ed. Ryömä 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 942–944.

¹⁹⁵ Ed. Ampuja 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 951.

¹⁹⁶ Ed. L. Myllymäki 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 944–945.

lan suojelulaki oli päällekkäinen sotatilalain kanssa ja että molempia ei tarvittaisi. Schauman huomautti myös, että hallituksen esitys meni huomattavasti pidemmälle kuin Saksan valtiosääntö. Siinä ei näet mainittu, että presidentti saisi diktatorisia valtuuksia niin epämääräisen ilmauksen perusteella kuin että ”valtakuntaa uhkaa vaara”. Lisäksi Schauman huomautti, että Saksan valtiosäännössä presidentti sai oikeudet vain tilapäisesti eikä määräämättömäksi ajaksi.¹⁹⁷ Schauman oli tunnettu lapuanliikkeen vastustaja ja laillisuuden puolustaja.¹⁹⁸ Pääministeri Kallio vastasi Schaumanille, että sotatilalaki ja tasavallan suojelulaki eivät asiallisesti vastanneet toisiaan, sillä sotatilalaki oli tarkoitettu tilanteisiin, joissa vallitsi sota tai kapina, mutta tasavallan suojelulaki oli tarkoitettu paljon lievempiin tilanteisiin. Kallion mukaan laeilla oli aivan eri tarkoitukset ja molempia tarvittiin.¹⁹⁹

4.4 Valiokuntamietinnöt ja ensimmäinen käsittely

Perustuslakivaliokunta antoi mietintönsä tasavallan suojelulaista 9.7. Perustuslakivaliokunta katsoi lain välttämättömäksi, mutta teki sen sisältöön muutoksia. Valiokunta poisti presidentiltä oikeuden rajoittaa hallitusmuodon 7 §:ssä mainittua Suomen kansalaisen oikeutta lähteä maasta sekä 10 §:n sananvapautta ja yhdistysvapautta. Näihin pykäliin lakiin jätettiin kuitenkin valtuudet rajoittaa 7 §:n oikeutta oleskella maassa vapaasti, kulkea paikkakunnalta toiseen ja valita asuinpaikkansa sekä 10 §:n painovapautta ja kokoontumisvapautta. Valiokunta ei halunnut myöskään rajoittaa hallitusmuodon 13 §:ää, joka soi Suomen kansalaiselle oikeuden tulla tuomituksi vain siinä oikeudessa, jonka alainen hän lain mukaan oli. Lain nojalla annetut asetukset tuli antaa tietoon eduskunnan puhemiehelle, jonka tuli viipymättä saattaa ne eduskunnan tietoon ja käsiteltäviksi. Valiokunta halusi myös rajata lain voimassaoloaikaa vuoden 1935 loppuun, jolloin myös sen nojalla annetut asetukset viimeistään raukeaisivat.²⁰⁰

Perustuslakivaliokunnan mietintöön jätettiin kaksi vastalauseetta. Ensimmäisen jättivät perustuslakivaliokunnan sosialidemokraattiset jäsenet. Vastalauseessaan J. F. Aalto, Albin Koponen, Aino Lehtokoski, Emil Jokinen, Jalmari Leino, Väinö Voionmaa ja Jussi

¹⁹⁷ Ed. Schauman 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 949–950.

¹⁹⁸ Schauman ja Lilius 1992, 30–31.

¹⁹⁹ Pääministeri Kallio 2.7 (2). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 950–951.

²⁰⁰ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 6 hallituksen esitykseen n:o 54 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

Rapo viittasivat perustuslakivaliokunnassa tapahtuneeseen sosialistisen työväen ja pienviljelijäin edustajien kaappaamiseen. Perustuslakivaliokunnan työn häiritseminen oli muuttanut valiokunnan kokoonpanoa niin, että normaalin kokoonpanon aikaisemmin tekemiä päätöksiä muutettiin muotoon, jota sosialidemokraatit eivät voineet hyväksyä. Allekirjoittajien mielestä lakiesitys oli ristiriidassa koko valtioelämän pääperusteita järjestävän lainsäädännön kanssa eikä ollut takeita, ettei poikkeuslakia käytettäisi puolueellisesti työväkeä vastaan. Koska tilanne kuitenkin oli epänormaali ja hallitus ja sitä tukevat puolueet pitivät lain säätämistä välttämättömänä, sosialidemokraattiset perustuslakivaliokunnan jäsenet olivat taipuneet myötävaikuttamaan lain säätämiseen sellaisena, että se ”suojaisi oleellisia kansalaisvapauksia”.²⁰¹

Sosialidemokraatit halusivat perustuslakivaliokunnan jo tekemien rajausten lisäksi poistaa presidentin valtuuksista oikeuden koskea hallitusmuodon 11 §:ssä määriteltyyn kotirauhaan ja lailla säädettyihin kotietsinnän edellytyksiin. Hallitusmuodon 6 §:n henkilökohtaiseen vapauteen koskeminen haluttiin sallia vain, mikäli pidätettävät henkilöt häiritsevät yleisen järjestyksen ylläpitämistä. Hallitusmuodon 10 § rajoittaminen haluttiin rajata vain painokirjoitusten julkaisemisen valvontaan, mutta ”ei itse painovapauden mielivaltaiseen poistamiseen”. Lakimuotoilun rajaaminen 10 § osalta pelkästään painokirjoitusten julkaisemisen valvontaan poisti presidentiltä oikeuden koskea myös koontumisvapauten, mutta tätä ei mainittu vastalauseen perusteluissa. Lisäksi sosialidemokraatit halusivat rajata lain voimassaoloajan vuoden 1933 loppuun ja muuttaa asetusten antamista siten, että ne tuli viimeistään kuukauden kuluessa antamisestaan lähettää eduskunnan hyväksyttäväksi. Mikäli asetuksia ei hyväksyttäisi 2/3 enemmistöllä, olisi ne katsottava rauenneiksi. Vastalauseen allekirjoittajat menivät omien sanojensa mukaan ”myönnytysten äärimmäiselle rajalle” hyväksyessään lain olevaksi voimassa vuoden 1933 loppuun.²⁰²

Toisen vastalauseen jättivät maalaisliittolaiset perustuslakivaliokunnan jäsenet Kyösti Kallio, Valtteri Mäkelä, Lauri Mustakallio ja Matti Pitkänen. Vastalauseessa ei juuri ollut periaatteellisia perusteluja, ja se oli melko lyhyt. Maalaisliittolaiset esittivät, että oikeus määrätä henkilö tuomitukseksi muussakin tuomioistuimessa, kuin minkä alainen

²⁰¹ Vastalause n:o I perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 6. Hallituksen esityksen n:o 54 yhteydessä. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

²⁰² Vastalause I perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 6. Hallituksen esityksen n:o 54 yhteydessä. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

hän lain mukaan oli (HM 13 §), tulisi palauttaa. Lisäksi maalaisliittolaiset halusivat poistaa perustuslakivaliokunnan tasavallan suojelulakiin lisäämän kolmannen pykälän, jossa lain ja sen nojalla annettujen asetusten voimassaoloaikaa rajoitettiin vuoden 1935 loppuun: laki haluttiin siis säätää pysyväksi.²⁰³

Siltalan mukaan sosialidemokraatit taipuivat valiokuntakäsittelyn aikana suojelulain taakse edellä mainituilla rajauksilla, koska lakiesitysten käsittely perustuslakivaliokunnassa keskeytettiin maalaisliiton ja kokoomuksen aloitteesta. Puolueiden eduskuntaryhmien valitsema neuvottelukunta muokkasi vaalikelpoisuutta koskevat säännösehdotukset sellaisiksi, että kaikki ryhmät voisivat hyväksyä ne ja kommunistilakien taakse saataisiin kiireelliseen käsittelyyn tarvittava 5/6:n enemmistö. Tässä Kivimäen linjana tunnetussa ehdotuksessa vaalioikeuden menettämisestä päättäminen siirrettiin tuomioistuimille, kun hallituksen esityksessä valtuudet oli annettu poliittisin perustein valituille lautakunnille. Menetyksen perusteena käytettyä valtiopetoksen määritelmää täsmennettiin liittämällä rikoslain 11 luvun neljänteen pykälään luettelo kaikista mahdollisista valankumouksellisista teoista ja pyrkimyksistä. Lisäksi vaalikelvottomuus säädettiin jatkuvaksi kuusi vuotta pidempään kuin valtiopetoksesta säädetty rangaistusseuraamus. Esityksen mukaan jo syyte valtiopetoksen valmistelusta aiheuttaisi vaalioikeuden menetyksen, mikä herätti sosialidemokraateissa ja ruotsalaisessa vasemmistossa epäilyksiä eduskunnan kokoonpanon mielivaltaisesta säätelystä. Tästä huolimatta SDP:n edustajat pitivät Kivimäen linjaa hallituksen esitystä parempana, sillä syytetyllä olisi sentään oikeus puolustautua, eikä hän jäisi vaalilautakunnalle tehtyjen nimettömien ilmiantojen armoille.²⁰⁴

Kompromissi kuitenkin kaatui, Siltalan mukaan eduskuntaryhmien välisten ”lehmänkauppojen” huonoon maineeseen oikeiston keskuudessa. Svinhufvud hallituksineen ei halunnut antaa vaikutelmaa, että kommunistilaeista olisi jotenkin tingitty, vaan vaati käsittelyn pohjaksi hallituksen esityksiä ja teki asiasta luottamuskysymyksen. Tämä tapahtui siitä huolimatta, että edistyspuoluelainen toimitusjohtaja W. A. Lavonius yritti saada Svinhufvudia Kivimäen linjan kannalle Paasikiven välityksellä. Porvarilliset puolueet mukautuivat tilanteeseen, vaikka kokoomuslaisetkin juristit pitivät Kivimäen lin-

²⁰³ Vastalause n:o II perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 6. Hallituksen esityksen n:o 54 yhteydessä. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

²⁰⁴ Siltala 1985, 129.

jaa asiallisesti pätevämpänä. Suuri valiokunta otti Kallion hallituksen esitykset vaalikel-
poisuuden muuttamisesta käsittelynsä pohjaksi, mihin sosialidemokraatit olivat kovin
pettyneitä.²⁰⁵

Tasavallan suojelulain ensimmäisessä käsittelyssä 10.7. käytiin keskustelu perustusla-
kivaliokunnan mietinnöstä ennen lain lähettämistä suureen valiokuntaan. Puheenvuoroja
käyttivät vain sosialidemokraattien Aino Lehtokoski ja Hannes Ryömä, jotka kommentoivat
kommunistilakeihin valiokuntakäsittelyissä tehtyjä muutoksia. Ryömä moitti pe-
rustuslakivaliokuntaa itsehillinnän puutteesta tilanteessa, jolloin eduskunnasta oli suljet-
tu suuri joukko pois.²⁰⁶ Lehtokoskellakaan ei ollut hyvää sanottavaa poikkeuslaista,
jonka valiokunta- ja eduskuntakäsittelyyn osallistuminen oli kokonaan estetty yhdeltä
eduskuntaryhmältä. Lehtokoski korosti lakiin sisältyvän mielivaltaisuuden ongelmaa ja
sen säätämisen ristiriitaisuutta vallitsevaan tilanteeseen nähden. Hänen mukaansa sosia-
lidemokraattisella työväestöllä oli mitä ikävimmät kokemukset poikkeuslaeista ja niiden
käytön puolueellisuudesta. Hänen mukaansa viime aikojen tapahtumat ja lainkäytön
eriarvoinen soveltaminen osoittivat, ettei ollut mitään takeita, että lakia ei tulnaisi käyt-
tämään työväestöä vastaan.²⁰⁷

Lehtokoski vaati sosialidemokraattien vastalauseen mukaisesti 2/3:n määräenemmistöä
asetusten hyväksymiseksi ja lain määräajan lyhentämistä vuoden 1935 loppuun. Lisäksi
hän vaati, että lain nojalla annettavat asetukset oli viimeistään kuukauden kuluessa ase-
tusten antamisesta saatettava eduskunnan hyväksyttäväksi.²⁰⁸ Ryömä toivoi, että lakiesi-
tys menisi läpi sosialidemokraattien esittämässä muodossa. Ryömän vihjasi, että lakiesi-
tys yritettiin tarkoituksellisesti saada raukeamaan, kun se esitettiin muodossa, joka ei
varmasti menisi läpi. Puheenvuorossa käännettiin keskustelu pääläelleen ja syytettiin
vastapuolta lain edistämishaluttomuudesta.²⁰⁹

Suuri valiokunta esitti lakia hyväksyttäväksi pääosin perustuslakivaliokunnan esittä-
mässä muodossa, mutta teki siihen muutaman lisäyksen. Ensimmäiseen pykälään lisät-
tiin perusoikeusrajoitusten ehdoksi, että oikeustilaa ei voitu palauttaa säännöllisissä
oloissa käytettävillä olevilla keinoilla. Toisen pykälän lause, joka perustuslakivaliokun-

²⁰⁵ Siltala 1985, 130.

²⁰⁶ Ed. Ryömä 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1039.

²⁰⁷ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039.

²⁰⁸ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039.

²⁰⁹ Ed. Ryömä 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1039.

nan jäljiltä kuului: ”[t]ämän lain nojalla annetuista asetuksista on *heti* ilmoitettava eduskunnan puhemiehelle, jonka on *viipymättä* saatettava ne eduskunnan tietoon, ja on ne kumottava, mikäli eduskunta niin päättää” muutettiin muotoon: ”[t]ämän lain nojalla annetuista asetuksista on *viipymättä* ilmoitettava eduskunnan puhemiehelle, jonka on saatettava ne eduskunnan tietoon *heti, tahi ellei eduskunta ole koolla, niin pian kuin eduskunta on kokoontunut*, ja on ne kumottava, mikäli eduskunta niin päättää”.²¹⁰

4.5 Toinen käsittely

Suojelulain toinen käsittely oli 12.7. Yleiskeskustelussa puheenvuoron käytti vain RKP:n Ernst Estlander. Hän pelkäsi, että laista tulisi pelkkä väline, jonka vallankäyttäjä saattoi tarpeen mukaan kääntää haluamaansa suuntaan. Huolimatta perustuslakivaliokunnassa tehdyistä parannuksista laki ei Estlanderin mielestä ollut pohjoismaisen oikeuskäsitelmän mukainen. Kriisiaikoina tarvittavista poikkeusvaltuuksista tuli säätää sotatilalainsäädännöllä, joka oli jo työn alla. Estlander ilmoitti kuitenkin pidättäytyvänsä tekemästä muutosesityksiä, koska ei arvellut niiden menevän läpi äänestyksessä.²¹¹

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä lain sisältöön tehtiin useita muutosehdotuksia. Hannes Ryömä esitti Aino Lehtokosken kannattamana ensimmäiseen pykälään sosialidemokraattien vastalauseen mukaista muutosta, eli kotirauhaa ja kotietsintää, painovapautta ja kokoontumisvapautta koskevien valtuuksien poisjättämistä ja henkilökohtaisen vapauden rajoittamisen oikeuttamista vain, mikäli pidettävät henkilöt häiritsivät yleistä järjestystä. Muutosehdotus hävisi pohjalle äänin 56–102 (tyhjää 3, poissa 38). Toiseen pykälään Ryömä teki niin ikään Lehtokosken kannattamana sosialidemokraattien vastalauseen mukaisen muutosesityksen asetusten saattamisesta viimeistään kuukauden kuluessa eduskunnan hyväksyttäväksi ja niiden hyväksymisestä 2/3 määräenemmistöllä. Ryömän esitys hävisi pohjalle, mutta äänestyksen tarkoista luvuista ei ollut tietoja valtiopäiväasiakirjoissa. Kolmanteen pykälään tehtiin kaksi muutosesitystä. Aino Lehtokoski esitti, että laki olisi voimassa 31 päivään joulukuuta 1933, jolloin myös sen perusteella annetut asetukset viimeistään raukeaisivat. Tähän sosialidemokraattien kantaan yhtyi myös ruotsalaisen vasemmiston Georg Schauman sillä perusteella, että laki oli

²¹⁰ Suuren valiokunnan mietintö n:o 47 hallituksen esitykseen n:o 54 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

²¹¹ Ed. Estlander 12.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1064.

hyväksyttävissä ainoastaan poikkeuksellisen tilanteen oikeuttamana poikkeuslakina ja tähän poikkeuslakiluonteeseen kuului lain väliaikaisuus. Ernst von Bornin puolesta oli samantekevää, olisiko laki voimassa vuoden 1933 vai 1935 loppuun, kunhan se vain olisi väliaikainen. Kyösti Kallio esitti maalaisliittolaisten perustuslakivaliokunnan mietintöön tekemän vastalauseen mukaisesti, että koko pykälä poistettaisiin ja laista tulisi pysyvä. Tätä kannattivat Kallion puoluetoveri Juho Niukkanen sekä kokoomuslainen Bror Päivänsalo. Lehtokoski hävisi pohjalle äänin 66–100 (tyhjää 1 ja poissa 32). Kallion esitys hävisi pohjalle ensin äänin 65–105 (tyhjää 0, poissa 29), mutta avoimessa nimenhuutoäänestyksessä enää äänin 71–95 (tyhjää 0, poissa 31).²¹² Avoin nimenhuutoäänestys pakotti oikeiston epäröitsijät valitsemaan puolensa. Tästä huolimatta suuren valiokunnan pohja voitti.

4.6 Kolmas käsittely

Lain kolmannessa käsittelyssä 15.7. vallitsi tihentynyt tunnelma, sillä sosialidemokraatit olivat etukäteen tehneet tiettäväksi äänestävänsä valtiopäiväjärjestyksen muutoksen ja tasavallan suojelulain jätettäväksi lepäämään yli vaalien.²¹³ Ennen äänestyksiä käydyssä keskustelussa pidettiin 13 puheenvuoroa. SDP:n edustajat käyttivät neljä puheenvuoroa: puhumassa kävivät J. W. Keto, Reinhold Sventorzetski, Kalle Myllymäki ja Väinö Hakkila. Maalaisliiton edustajat käyttivät niin ikään neljä puheenvuoroa: Kalle Lohi, Kyösti Kallio, Viljami Kalliokoski ja Antti Juutilainen kävivät kaikki puhumassa. Kokoomuksen kolme puheenvuoroa käyttivät tuore opetusministeri Paavo Virkkunen (kaksi puheenvuoroa) ja Pekka Pennanen. Ruotsalaisesta kansanpuolueesta puheenvuoron käytti Ragnar Furuhjelm ja ruotsalaisesta vasemmistosta Georg Schauman.

Sosialidemokraatit korostivat entiseen tapansa perusoikeuksien merkitystä ja ilmaisivat huolensa lakiesityksen mahdollistamasta mielivallasta. He myönsivät aikaisempaa vahvemmin tilanteen vakavuuden, mutta eivät olleet valmiit menemään yhtä pitkälle, kuin suuren valiokunnan pohjaesitys. Väinö Hakkila huolehti puheenvuorossaan, missä valossa Suomi näyttäytyisi Euroopassa, mikäli lait hyväksyttäisiin. Kohoaisiko Suomi koskaan länsieurooppalaiseksi valtioksi?²¹⁴

²¹² Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1064–1067.

²¹³ Siltala 1985, 130.

²¹⁴ Ed. Hakkila 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

Sosialidemokraatit joutuivat puolustautumaan oikeiston syytöksiltä, joiden mukaan he harjoittivat määrävähemmistöasemansa väärinkäyttöä, kun eivät suostuneet säätämään lakia kiireellisenä. Sosialidemokraatit vastasivat vetoamalla kansanvaltaisuutensa: Suomen kansan mielipidettä tuli kysyä vaalien välityksellä. Eduskunnan kokoonpano oli muuttunut kommunistien ulossulkemisen johdosta, eikä enää vastannut ”mielipiteiden ryhmitystä alkuvalitsijain joukossa”. Sventorzetskin mielestä asiaa ei saanut jättää silloisen ”pikkuenemmistön” ratkaistavaksi, joka ei ollut ”erikoisesti huvitettu tietämään todellisen enemmistön, [...] Suomen kansan kantaa”. Sosialidemokraatit olivat maan ainoa demokraattinen puolue, koska he halusivat alistaa sisäpoliittisen kriisin ratkaisemisen kansalle.²¹⁵ Hakkila huomautti, että säännöllisen tavan mukaan perustuslainluonteiset lait jäivät lepäämään seuraaviin vaaleihin, joissa niiden kohtalo ratkaistiin.²¹⁶

Sventorzetskin mukaan oli ristiriitaista säilyttää vastuu tilanteesta sosialidemokraateille, kun kyse oli porvariston sisäisistä erimielisyyksistä, joissa sosialidemokraateilla ei ollut osaa eikä arpaa. Porvaripuolueet eivät olleet riittävästi hillinneet kiihtyneitä kansanjoukkoja ja levottomuuksia lietsovaa lehtikirjoittelua.²¹⁷ Kalle Myllymäki siteerasi Aktivistilehdessä ilmestyneitä kiihkeitä ja sosialidemokraatteja kommunisteihin verranneita kirjoituksia, joiden jälkeen hän totesi ymmärtävänsä kansan kiihtynyttä mielialaa. ”Minä en ihmettele, että joukot ovat kiihtyneet, kun niille selitetään tilanne tällaisena, sillä kukapa ei lähtisi liikkeelle silloin, jos todella maa olisi joutunut niin surulliseen asemaan, kuin mitä näissä kirjoituksissa tahdotaan kuvata.”²¹⁸

Sosialidemokraatit kummastelivat muutenkin vastapuolen ristiriitaista toimintaa. Koko itsenäisyyden alkutaival vasemmistoa oli syytetty laittomuudesta ja ulkoparlamentaarisesta toiminnasta, mutta nyt oli nähty, että puheet laillisuudesta, kansanvaltaisuudesta ja ulkoparlamentaaristen voimien välttämisestä eivät olleetkaan pitäneet niiden samojen porvarillisten edustajien kohdalla, jotka niitä olivat esittäneet. ”Minä en tahdo porvarillisia edustajia vastaan heittää samoja syytöksiä, joita me aiheettomasti kuluneina vuosina olemme saaneet kantaa”, totesi Hakkila.²¹⁹

²¹⁵ Ed. Hakkila 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

²¹⁶ Ed. Hakkila 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

²¹⁷ Ed. Sventorzetski 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1105.

²¹⁸ Ed. K. Myllymäki 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1106–1107.

²¹⁹ Ed. Hakkila 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

Myös *maalaisliittolaisten* puheenvuoroissa toistuivat aikaisemmat teemat, kuten laillisten valtuuksien tarve tilanteen hoitamiseksi. Maalaisliittolaiset korostivat tilanteen vakavuutta ja eduskunnan (etenkin sosialidemokraattien) vastuuta seurauksista, mikäli lakeja ei hyväksyttäisi. ”Jos tällaista olotilaa jatketaan, se johtaa koko kansakunnan elämän anarkiaan. Lain kunnioitus ja lain pyhyys joka taholla jää silloin kuolleeksi kirjaimeksi”, huolehti Lohi.²²⁰ Kallion mukaan kansanvallan kannalta oli lopulta kuitenkin parempi hyväksyä valtuudet kuin jättää laki lepäämään. Jos eduskunta ei asiaa ymmärtänyt, se ei ollut kansan luottamuksen arvoinen.²²¹

Kansaa ei tullut rasittaa uusilla vaaleilla: maassa oli muutenkin tarpeeksi levottomuutta, ja kunnallisvaalitkin olivat tulossa. Kunnallisvaalilakien muutokset eivät edellyttäneet perustuslainsäätämisyjärjestystä, vaan ne saatettiin hyväksyä yksinkertaisella porvarillisella enemmistöllä ja niiden pohjalta piti järjestettävän kunnallisvaalit vielä kuluvana vuonna. Sen sijaan eduskuntavaalit olisi toteutuessaan järjestettävä vanhan lainsäädännön mukaisesti.²²² Kallion mukaan myöskään sellainen tilanne ei ollut toivottava, jossa kommunistit olivat käytännössä mutta eivät vielä laillisin keinoin estettyinä asettumasta ehdolle.²²³

Maalaisliittolaisten mielestä perustuslait olivat liian vapaamieliset ja niitä saattoi käyttää väärin valtiovallan katsellessa voimattomana ja tehottomana vierestä. Juutilaisen mukaan kansalaisoikeudet oli tarkoitettu rehellisille kansalaisille, ei kommunisteille. Mikäli suomalainen työmies halusi olla isänmaan kansalainen, hän saattoi kaikkialla luvallisissa toimissaan toimia aivan yhtä hyvin kuin siihenkin asti. Juutilaisen mielestä perustuslakien tuli turvata valtakunta ja sen isänmaalliset kansalaiset eikä perustuslakeja väärinkäyttäviä kommunisteja.²²⁴

Lohi yritti sovittelulla toteamalla, että olisi itse ollut valmis suostumaan Kivimäen linjaan, vaikka hallituksen kannan tultua ilmi olikin valmis hyväksymään myös näiden vaatimat

²²⁰ Ed. Lohi 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1107–1108.

²²¹ Ed. Kallio 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1114–1115.

²²² Siltala 1985, 133.

²²³ Ed. Kallio 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1114–1115.

²²⁴ Ed. Juutilainen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1112–1114.

muutokset kunnallis- ja vaalilakeihin sekä valtiopäiväjärjestykseen.²²⁵ Muut maalaisliitolaiset piikittelivät sosialidemokraatteja siitä, että nämä nyt halusivat kuulla kansan ääntä vaaleissa, vaikka olivatkin hiukan aikaisemmin olleet valmiit hyväksymään tasavallan suojelulain kiireellisenä, mikäli Kivimäen linja olisi voittanut valtiopäiväjärjestyksen sekä vaali- ja kunnallislakien muuttamisessa. ”Näiden kahden [linjan] välinen ero ei suinkaan voi olla sellainen suuri periaatteellinen ero, joka on kaikissa olosuhteissa jätettävä kansan ratkaistavaksi”, huomautti Viljami Kalliokoski.²²⁶ Eduskuntaa (ja etenkin sosialidemokraatteja) soimattiin myös vähättelevästä suhtautumisesta kansanliikkeeseen edellisenä syksynä sekä painovapaus- ja yhdistysvapauslakien muutosten torjumisesta. Juutilaisen mielestä oli varmaa, että jos eduskunta olisi tuolloin hyväksynyt lainmuutokset, Vaasan tapahtumilta olisi vältytty.²²⁷

Kokoomus liittyi sosialidemokraattien arvostelijoiden kuuroon. Opetusministeri Virkkunen peräänkuulutti eduskunnan vähemmistöltä vastuunkantoa. Vähemmistöllä oli nyt käsissään mahdollisuus joko tukea hallitusta antamalla sille tarvittavat valtuudet, tai vaikeuttaa hallituksen toimintaa sen keskeisen päämäärän saavuttamiseksi. Oli vastuu tonta, että sosialidemokraattien eduskuntaryhmä oli valmis estämään kommunistilakien säätämisen vastoin eduskunnan suurta enemmistöä.²²⁸ Pekka Pennasen mielestä sosialidemokraattien oli turha syyttää hallitusta taipumattomuudesta lakien suhteen: vastuu säilyi sosialidemokraateilla. Kansalaisten mielipide oli käynyt viime päivien kuluessa täysin selväksi, eikä sen selvittämiseen tarvittu vaaleja. Sosialidemokraattienkin kannalta paras ratkaisu olisi, että lait hyväksyttäisiin ja tilanne saataisiin rauhoittumaan.²²⁹

Virkkunen ihmetteli, oliko asia tosiaan niin tärkeä sosialidemokraateille, kun nämä olivat jo ilmaisseet kannattavansa kommunistien sulkemista julkisesta toiminnasta. Nythän oli kyse enää tulkintaeroista ja muotoseikoista.²³⁰ Suhteellisen maltillinen Pekka Pennanenkin ihmetteli sosialidemokraattien logiikkaa, kun nämä aikaisemmin olisivat olleet valmiit hyväksymään tasavallan suojelulain kiireellisenä myös silloisella tynkäeduskunnalla, mutta kun eivät saaneet valtiopäiväjärjestykseen mieleisiänsä muutoksia, eivät

²²⁵ Ed. Lohi 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1107–1108.

²²⁶ Ed. Kalliokoski 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1112.

²²⁷ Ed. Juutilainen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1112–1114.

²²⁸ Opetusministeri Virkkunen 15.7 (1 ja 2). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1101–1103.

²²⁹ Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111–1112.

²³⁰ Opetusministeri Virkkunen 15.7 (1 ja 2). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1101–1103.

olleetkaan enää tähän valmiita vaan vetosivat kansan äänen kuuntelemiseen. Pennasen mielestä valittelu eduskunnan vajalukuisuudella oli vain veruke.²³¹

Osansa kritiikistä sai myös sosialidemokraattinen aatemaailma. Pennanen vihjasi, että sosialidemokraattien halu hidastaa lakien hyväksymistä johtui marxilaisesta teoriasta, jonka mukaan vallankumous syntyisi olojen jatkuvasti kurjistuessa ja kärjistyessä. ”Jos nyt siis sosialidemokraatit uskoisivat siihen, että tätä kiristynyttä ja kenties yhä edelleen kiristyvää aikaa seuraisi tuonnempana vastavaikutus sellainen, joka olisi heille edullinen, niin tässä laskelmassa saattaa olla pahojakin virheitä. Ainakin tällä kertaa näyttää sellainen ajatus olevan illusioni, johon on vaarallista mitään rakentaa.”²³²

Virkkunen oli Kallion kanssa samoilla linjoilla sellaisen tilanteen epäjohdonmukaisuudesta, jossa samana syksynä järjestettäviin kunnallisvaaleihin ja eduskuntavaaleihin päitisi eri lainsäädäntö. Ristiriitaisuus olisi ollut ongelmallista jo tavallisissakin oloissa, puhumattakaan silloisista kärjistyneistä ja kuohuvista oloista.²³³

RKP:n edustaja Ragnar Furuholm ilmaisi tyytyväisyytensä lakiin perustuslakivaliokunnassa ja suuressa valiokunnassa tehtyihin muutoksiin, erityisesti lain voimassaoloajan rajaamiseen viiteen vuoteen, jolloin ei tarvitsisi pysyvästi koskea maan perustuslakiin. Kolmas pykälä vahvisti Furuholmin mielestä lain poikkeusluonnetta, kun eduskunnalle annettiin mahdollisuus yksinkertaisella enemmistöllä kumota asetusten voimaantulo. Furuholm totesi näin osoittaneensa hyvää tahtoa ja yhteistyökykyä osallistumisessa kommunisminvastaiseen taisteluun. Esitettyään toiveen, että lain määräyksiä ei koskaan tarvitsisi soveltaa, hän päätti puheenvuoronsa kertomalla, että suurin osa ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmästä äänestäisi lain kiireelliseksi julistamisen ja hyväksymisen puolesta.²³⁴

Ruotsalaisen vasemmiston Georg Schauman oli eri mieltä. Hänen mielestään oli tärkeintä päästä eroon vajalukuisesta uusien vaalien avulla. Samalla kiihtyneet mielialat saataisiin kanavoitua parlamentaariseen toimintaan kahakoinnin sijasta. Schauman ihmetteli, miten ministeri Virkkunen oli ajatellut ajan pitkään olevan mahdollista selvittää

²³¹ Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111–1112.

²³² Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111–1112.

²³³ Opetusministeri Virkkunen 15.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1101–1103. Tekijän kursivointi.

²³⁴ Ed. Furuholm 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1104–1105.

vajaalukuisella eduskunnalla. Vaikka lakiehdotusta oli huomattavasti parannettu tekemällä siitä määräaikainen, Schauman aikoi joka tapauksessa äänestää sen kiireelliseksi julistamista vastaan.²³⁵ Vajalukuisesta eduskunnasta oli kokemuksia paitsi vuonna 1918, myös vuonna 1923, kun Suomen sosialistisen työväenpuolueen kansanedustajat oli pidätetty elokuussa Etsivän Keskuspoliisin toimesta. Lopulta presidentti Ståhlberg päätyi määräämään uudet vaalit helmikuuksi 1924.²³⁶

Äänestyksessä kiireelliseksi julistamiseen tarvittava 5/6 enemmistö ei täytynyt, sillä vastaan äänesti 60 edustajaa ja puolesta 113 (poissa 26). Laki jätettiin lepäämään yli vaalien, kun siihen vaadittava yksinkertainen enemmistö täyttyi äänin 108–53, (poissa 34).²³⁷ Hallitus oli varautunut lopputulokseen eikä eronnut uhkauksistaan huolimatta. Relander oli saanut Svinhufvudin ja Virkkusen vakuuttuneiksi siitä, että hallituskriisillä ei saavutettaisi haluttua tulosta. Lain taakse asettuneita porvaripuolueita ei kannattanut pelotella, kun taas sosialidemokraatit eivät selvästikään tajunneet tilannetta, kun he olivat Tannerin johdolla olleet valmiit yrittämään vasemmistokoalition muodostamista.²³⁸ Relander esitti päiväkirjassaan, että jos Svinhufvud olisi uhkaillut eroamisella, olisi hänen ennen pitkää täytyntä perääntyä kannaltaan tai antaa hallitusohjat jonkun vielä jyrkemmän lapualaisaatteen kannattajan käsiin”.²³⁹

Presidentti hajotti eduskunnan vielä samana iltana ja määräsi uudet vaalit toimitettavaksi 1. ja 2. 10. Valtalehdistö valitteli SDP:n ja hallituksen osoittamaa itsepäisyyttä, joka oli siirtänyt demokratialle vaarallisen kuohunnan laantumisen epävarmaan tulevaisuuteen. Porvaripuolueet asettivat nyt päämääräkseen kommunistilaeille myötämielisen määräänemmistön saamisen.²⁴⁰

4.7 Vaalien jälkeen

Eduskunnan hajottamisen jälkeen kommunistit pakotettiin lähes koko maassa eroamaan kunnallisvaltuustoista.²⁴¹ Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestö lakkautettiin, arkistot takavarikoitiin ja toimihenkilöt pidätettiin. Suomen Ammattijärjestön

²³⁵ Ed. Schauman 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1110–1111.

²³⁶ Mylly 1989, 236–238.

²³⁷ Valtiopäivät 1930, pöytäkirjat, 1115–1116.

²³⁸ Siltala 1985, 133.

²³⁹ Relander 1968, 465.

²⁴⁰ Siltala 1985, 134.

²⁴¹ Vares, Uola ja Majander 2006, 211.

toiminta lopetettiin ja järjestön lakkautus pantiin vireille Helsingin raastuvanoikeudessa. Kommunismien julkiset ilmenemismuodot haravoitiin määrätietoisesti urheiluseuroja myöten, ja tuhatkunta kommunistiksi epäilyä kuulusteltiin. Maanpäällinen kommunismi oli tukahdutettu ilman lakeja: mikä vuotta aikaisemmin oli ollut laillista, oli nyt laitonta, vaikka lait olivat samoja. SKP oli täysin puolustuskyvytön lapualaisterroria ja hallinnollista tukahduttamista vastaan.²⁴² Useassa vaalipiirissä kommunistien vaalilistat hylättiin.²⁴³ Kommunisminvastaisista toimista huolimatta lapualaisterrori jatkui. Kansanliikkeen jyrkkä siipi ei pitänyt hallitusta omanaan eikä totellut sitä.²⁴⁴ Kommunistilakeja eduskunnassa vastustanut sosialidemokraattien Väinö Hakkila kyydittiin 18.7., mikä tuomittiin laajasti.²⁴⁵

Porvariston tavoitteena oli saada eduskuntaan 2/3:n enemmistö, jotta kommunistilakien hyväksyminen kävisi mahdolliseksi. Elokuussa päästiin sopimukseen laajasta porvarillisten puolueiden isänmaallisesta vaaliliitosta. Kaikille keskustaporvareille vaaliliittoon suostuminen ei ollut helppoa, sillä laajan vaaliliittoyhteistyön katsottiin suosivan oikeistoa.²⁴⁶ Maalaisliitto ei uskaltanut eräissä Itä- ja Pohjois-Suomen vaalipiireissä esiintyä kokoomuksen kumppanina, jotta puolue ei olisi menettänyt pienviljelijöiden ääniä sosialidemokraateille tai nukkuville. Yleisporvarillinen tai ainakin kahden puolueen vaaliliitto syntyi kuitenkin useimmissa vaalipiireissä,²⁴⁷ ja porvarilliset puolueet saivat tarvitsemansa 2/3:n enemmistön eduskuntaan.²⁴⁸ Muut puolueet hyväksyivät kokoomuksen linjan, joka asetti kommunismin kukistamisen laillisuuden palauttamisen ehdoksi,²⁴⁹ vaikka maalaisliitossa alettiinkin jo irtautua lapuanliikkeestä. Näkyvimpiä suunnannäyttäjiä olivat muun muassa Kyösti Kallio, Kalle Lohi ja Viljami Kalliokoski.²⁵⁰

Lepäämään jätetty esitys tuotiin eduskunnalle 30.10, jolloin siitä ei käyty lähetekeskustelua vaan se lähetettiin suoraan perustuslakivaliokuntaan. Perustuslakivaliokunta esitti lain hyväksymistä sellaisenaan, sillä se katsoi, että perustuslakivaliokunnan kesällä esittämät perustelut pitivät yhä paikkansa. Valiokunnan mietintöön jätettiin kaksi vastalau-

²⁴² Siltala 1985, 150–151.

²⁴³ Vares, Uola ja Majander 2006, 211.

²⁴⁴ Siltala 1985, 152.

²⁴⁵ Siltala 1985, 212.

²⁴⁶ Vares, Uola ja Majander 2006, 211.

²⁴⁷ Siltala 1985, 157–158.

²⁴⁸ Vares, Uola ja Majander 2006, 217.

²⁴⁹ Siltala 1985, 157.

²⁵⁰ Mylly 1989, 264–265.

setta. Sosialidemokraattien vastalauseessa todettiin, että ryhmä oli kesällä ollut valmis kannattamaan lakia, kunhan kansalaisten perustuslaissa turvattuja oikeuksia ei pahasti loukattaisi, mutta sen esittämiä muutosehdotuksia ei ollut otettu huomioon. Lakiehdotus lepäämään jätetyssä muodossa vaaransi perusoikeuksia niin arveluttavassa määrässä, että sen hyväksyminen oli sosialidemokraateista mahdotonta. Laki ei ollut enää tarpeellinen senkään takia, että vasta hyväksytty sotatilalaki tarjosi valtiovallan käytettäväksi riittävät keinot vaarallisten liikkeiden tukahduttamiseksi.²⁵¹

Toisen vastalauseen jätti Ernst Estlander, joka halusi ilmaista hyväksyvänsä lain erityistä kuin perustuslakivaliokunta. Estlander totesi, että kesän ja syksyn tapahtumien jälkeen suojelulaki oli ehkä tarpeellinen ja hän saattoi sallia hallitukselle sen suomat valtuudet. Hän huomautti kuitenkin, että suojelulaki oli yhteiskunnalle kaksiteräinen miekka, jonka hyöty tai vahingollisuus oli riippuvainen siitä, millä voimalla ja kuinka itsenäisesti valtakunnan ylintä johtoa hoidettiin. ”Kaikissa oloissa on maan arvon kannalta arveluttavaa, että sen täytyy turvautua keinoihin, jotka kumoavat useita tärkeimmistä perustuslain turvaamista oikeuksista.”²⁵²

6.11. käsittelyssä asia pantiin pöydälle seuraavaan istuntoon. SDP:n edustaja Matti Turkian esitys, jossa lakiesitys olisi pöydätty seuraavan tiistain istuntoon, ei saanut riittävästi kannatusta. Lain ainoa käsittely oli 11.11., jolloin myös äänestettiin sen sisällöstä. Lakiesityksestä käyty keskustelu oli huomattavasti lyhyempi kuin keväällä, ja puheenvuorot jakautuivat useammalle ryhmälle. Pääministeri Svinhufvud piti hyvin lyhyen puheenvuoron, jossa hän totesi molemmilla kotimaisilla kielillä, että hallitus piti lain hyväksymistä erittäin tärkeänä. Sellaista olisi tarvittu jo kesällä, kun kommunistikirjapainot suljettiin, ja voitaisiin tarvita vastakin.²⁵³

SDP:stä puheenvuoron käyttivät Aleksi Aaltonen ja Väinö Tanner. Aaltonen jatkoi linjoilla, joilla sosialidemokraatit olivat kesälläkin esiintyneet. Hän perusteli sosialidemokraattien kesällä tekemiä ratkaisuja ja kertoi päätyneensä esittämään lakiehdotuksen hylkäämistä samoilla perusteilla, joilla ryhmä oli kesällä äänestänyt kiireelliseksi julis-

²⁵¹ Vastalause n:o I perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 1. Lepäämään jätetyn ehdotuksen tasavallan suojelulaiksi yhteydessä. Valtiopäivät II/1930, asiakirjat I.

²⁵² Vastalause n:o I perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 1. Lepäämään jätetyn ehdotuksen tasavallan suojelulaiksi yhteydessä. Valtiopäivät II/1930, asiakirjat I.

²⁵³ Pääministeri Svinhufvud 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 222.

tamista vastaan. Aaltonen korosti sosialidemokraattien vastalauseen tapaan, että ryhmä oli kesällä tullut vastaan ja myöntynyt tasavallan suojelulain säätämiseen vähemmän kansalaisvapauksiin koskevassa muodossa, mutta tähän eivät muut ryhmät olleet suostuneet. Kivimäen linja oli niin ikään hylätty ulkoparlamentaarisesta painostuksesta johdosta.²⁵⁴ Tanner palasi sosialidemokraattien aikaisempaan linjaan ja katsoi, että lait olivat tarpeettomia ja tilanne ei ollut niin uhkaava, kuin osa puolueista väitti. Tannerin mielestä kiihko ja hermostunut jännittyneisyys oli luotu keinotekoisesti, jotta ”erään tässä eduskunnassa edustettuna olevan puolueen päämäärät saataisiin toteutetuksi”.²⁵⁵

Tannerin mukaan porvarilliset ryhmät olivat sitoneet kätensä lakiin pelottelun ja uhkailun johdosta, ja sosialidemokraatit olivat ainoina puolustamassa kansanvaltaa. ”Paitsi mieskohtaista kosta, uhataan myöskin valtiosääntöämme kohtaavilla loukkauksilla. Onhan paljon puhuttu jo suorastaan järjestettyyn diktatuuriinkin siirtymisestä”, huomautti Tanner. Uhkailu oli Tannerin mielestä saanut porvarillisten ryhmien edustajat alistumaan tavalla, joka oli vastoin näiden omaa vakaumusta ja kesällä esitettyjä puheenvuoroja. Tällä Tannerin voi tulkita viittaneen etenkin niihin RKP:n ja ruotsalaisen vasemmiston edustajiin, jotka olivat suhtautuneet lakiin epäilevästi vielä kesällä.²⁵⁶

Myöskään hallituksen toiminta ei saanut sosialidemokraateilta hyvää arvosanaa. Se ei ollut vaalien aikana käyttänyt valtuuksiaan ja pitänyt huolta järjestyksestä ja turvallisuudesta. Alekski Aaltosen mukaan hallitus oli päinvastoin menetellyt useasti tavalla, joka sai epäilemään, ettei se tahtonut ”noudattaa sitä puolueettomuutta ja tasapuolisuutta, jonka täytyy olla oikeusjärjestyksen perustana”.²⁵⁷ Tanner huomautti, että puolueellisuudesta oli olemassa tuore esimerkki, kun kunnallisvaalien aikaan muutamat vaalilautakunnat eivät olleet hyväksyneet sosialidemokraattien listoja. Tannerin mielestä laki oli paitsi tarpeeton, myös vaarallinen, sillä se antoi hallitukselle niin laajan valtakirjan, että melkein mitkä tahansa kansalaisoikeudet saatettaisiin tehdä tyhjäksi. Ei ollut varmaa, että aina olisi vallassa eduskunnalle ja kansalle niin lojaali hallitus, että se ei väärinkäyttäisi saamiaan valtuuksia. Tasavallan suojelulaki avasi ovet hallinnolliselle mielivallalle.²⁵⁸

²⁵⁴ Ed. Aaltonen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

²⁵⁵ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁵⁶ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁵⁷ Ed. Aaltonen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

²⁵⁸ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

Tanner viittasi sotatilalakiin ja rikoslakiin, joilla järjestyshäiriöt voitiin torjua. Myöskään valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain muutoksia hän ei nähnyt tarpeellisena – olisi-han seuraavien vaalien aika toivon mukaan vasta kolmen vuoden päästä, ja ainoastaan ne henkilöt, jotka kolmen edellisen vuoden aikana olivat kuuluneet joihinkin kumouksellisiin järjestöihin, joutuisivat lakiehdotuksen mukaan vaalikelpoisuutta vailla oleviksi. Sellaisia henkilöitä tuskin enää olisi vaalien aikaan.²⁵⁹

Kokoomuksesta käytti Svinhufvudin lisäksi puheenvuoron Pekka Pennanen. Pennasen mielestä sosialidemokraattien huoli kansalaisoikeuksista oli perusteeton. Perustaviin kansalaisoikeuksiin eivät kuuluneet sellaiset toimenpiteet, ”teot ja vehkeilyt”, joiden torjumiseksi käsillä oleva lakiehdotus oli tarkoitettu. Lakiehdotuksessa oli jo olemassa rajoituksia, jotka estivät sen mielivaltaista käyttöä: asetuksia sai antaa vain kun valtakuntaa uhkasi välitön vaara, yleistä järjestystä oli huomattavasti häiritty tai yleinen järjestys ja turvallisuus olivat vakavasti uhattuna, eikä oikeustilaa voitu palauttaa säännöllisissä oloissa käytettävillä keinoilla. Ja tällöinkin asetuksista oli viipymättä ilmoitettava eduskunnan puhemiehelle, jonka oli saatettava ne eduskunnan tietoon. Ken tiesi itsensä syyttömäksi, hänen ei tarvinnut pelätä lain takia kansalaisoikeuksiensa puolesta, huomautti Pennanen.²⁶⁰

Pennanen huomautti sosialidemokraateille, että vaikka vähemmistöllä olikin perustuslain suoma oikeutus asettua enemmistöä vastaan, tuli sen ottaa kansalaisten suuren enemmistön kanta huomioon. Pennanen ihmetteli sosialidemokraattien vetoamista sotatilalakiin, vaikka nämä olivat monta vuotta jarruttaneet sen säätämistä. Nyt kun laki oli vihdoin saatu säädettyä, he vetosivat lakiin sellaistenkin tapausten varalta, joissa valtiovallan tulisi torjua vaara ja ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta ilman, että valtakunta tai osa siitä julistettaisiin sotatilaan. Myöskään Estlanderin perustuslakivaliokunnan mietintöön jättämä vastalause ei saanut ymmärrystä Pennaselta, sillä tämä käänsi koko asian Pennasen mielestä aivan ylösalaisin. ”Kärjistyneiden olojemme pohja ja alku on kommunismi. Poistettakoon syy, niin seuraukset kyllä lakkaavat.”²⁶¹

²⁵⁹ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁶⁰ Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

²⁶¹ Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

Maalaisliitosta puheenvuoron piti Kalle Lohi. Lohi puhui päätöksellä suunsa puhtaaksi. Kansan mielipidettä oli vaaleilla kysytty, ja vastaus oli selvä: kommunistilait tuli säätää. Nyt ei enää kansanvaltaisuudellaan kerskuvilla sosialidemokraateillakaan ollut moraalista oikeutta tehdä enemmistön tahtoa tyhjäksi ja estää rauhallisten olojen palauttamista. Mikäli lait saisivat myönteisen ratkaisun, rauhattomuudet lakkaisivat. Liikkeessä mukana olleiden ainoa päämäärä oli tehdä loppu kommunismista, ja tämän jälkeen sen tuli olla olemassa ainoastaan lain arvovallan tukemiseksi. Lohi huomautti, että suomalainen talonpoika luotti, että kommunismi voitiin kitkeä kansanvaltaista, laillista tietä. Lohi tivasi sosialidemokraateilta, olivatko isänmaan petturit näille rakkaampia kuin isänmaallinen talonpoika. ”Jos niin on, niin tiemme erkanevat jyrkästi toisistaan, sille emme voi mitään”, vakuutti Lohi.²⁶²

RKP:n kannan ilmaisi Ragnar Furuhjelm, joka totesi ainoastaan, että hänen ryhmänsä äänestäisi lain hyväksymisen puolesta.²⁶³ Myös ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius, joka oli epäillen äänestänyt lain puolesta kesällä, katsoi lakiesityksen tarpeelliseksi lepäämään jättämisen jälkeisten tapahtumien johdosta, vaikka yhtyikin Estlanderin vastalauseessaan esittämiin varauksiin.²⁶⁴ Georg Schauman oli menehtynyt lokakuussa juuri vaalien jälkeen, eikä siten voinut enää osallistua keskusteluun.²⁶⁵

Myös kaksi ryhmää, jotka olivat aikaisemmin pysytelleet vaitonaisuina täysistunnoissa, osallistuivat eduskuntakeskusteluun. *Edistyspuolueen* W. W. Tuomiojan puheenvuoro oli varsin lainopillinen ja asiallinen. Hän huomautti, että lakiesityksiin oli aiheellisesti tehty sekä lakitekniisiä (muodollisia) että yleisten oikeusperiaatteen mukaisia (materiaalisia) muistutuksia, mutta totesi sitten, että parempaakaan lainsäädäntöä ei näyttänyt olevan mahdollista saada aikaan. Kansanvaltaisenkin valtion tuli tarpeen mukaan myös pakkokeinoin varjella itseään väkivaltaisista mullistusyrityksiä vastaan. Kun lakiehdotuksen hylkääminen saattaisi johtaa vallitsevan häiriötilan jatkumiseen, ehkä kärjistymiseenkin, oli esitys nyt hyväksyttävä. Lainsäädäntöä voitaisiin myöhemmin korjata sellaiseksi kuin kokemus ja oikeusperiaatteet osoittivat. Tuomioja ilmoitti, että edistys-

²⁶² Ed. Lohi 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 224–225.

²⁶³ Ed. Furuhjelm 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

²⁶⁴ Ed. Sergelius 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 229.

²⁶⁵ *Kansanedustajat 1907–*. Sähköinen edustajamatrikkeli.

puolueen eduskuntaryhmä tulisi yksimielisesti äänestämään lain hyväksymisen puolesta.²⁶⁶

Tuomioja halusi kuitenkin huomauttaa, että lakeja tuli luonnollisesti soveltaa objektiivisesti kaikkiin häiriötä aiheuttaviin tahoihin. Samoin hän varotti tuudittautumasta siihen luuloon, että lait yksinään auttaisivat torjumaan kommunismin vaaran. Tuomioja oli ensimmäinen porvarillisia puolueita edustava henkilö, joka tasavallan suojelulakikeskustelussa viittasi sosiaalipolitiikkaan keinona kommunismin torjumiseksi. Hänen mukaansa oli tehtävä hellittämätöntä työtä niiden epäkohtien poistamiseksi, joista kommunismi sai yllykettä ja ravintoa. Tuomioja huomautti myös, että valtiollista pimeyttä ja väärinkäsityksiä valtiollisen elämän perusedellytyksistä oli havaittu sellaisillakin tahoilla, joilta olisi voinut odottaa muunlaista käytöstä.²⁶⁷

Vasta eduskuntaan valitun *pienviljelijöiden puolueen* edustaja Yrjö Kesti pääsi myös osallistumaan keskusteluun. Kestin mielestä oli harmillista, että Kivimäen ehdotuksen mukainen välittävä linja ei ollut kesällä mennyt läpi. Koska kuitenkin näytti mahdottomalta, että kommunistilakeja olisi niillä valtiopäivillä saatu aikaan muulla tavoin, hän päätyi vastentahtoisesti äänestämään lakiesitysten hyväksymisen puolesta. Kesti halusi kuitenkin huomauttaa, että tasavallan suojelulaki sisälsi erittäin arveluttavia kohtia, kuten sen, että laki antoi eduskunnan enemmistölle yhdessä presidentin ja hallituksen kanssa avoimen valtakirjan päättää sellaisista perustuslaissa turvatuista kansalaisvapauksista, joiden suhteen muuten vaadittaisiin noudatettavaksi perustuslain mukaista sääntämisjärjestystä. Lain tarpeellisuus oli myös tullut kyseenalaiseksi sotatilalain hyväksymisen myötä. Edellytys lain puolesta äänestämiseksi oli Kestin mukaan se, että laki olisi voimassa vain väliaikaisesti. Kesti toivoi myös, ettei poikkeuslain säännöksiä tarvitsisi koskaan noudattaa.²⁶⁸

Äänestys oli hyvin tiukka. Sosialidemokraattien Aleksi Aaltosen tekemä hylkäysesitys ei saanut taakseen tarvittavaa määrävähemmistöä, vaan hyväksyvä kanta voitti yhdellä

²⁶⁶ Ed. W. Tuomioja 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

²⁶⁷ Ed. W. Tuomioja 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

²⁶⁸ Ed. Kesti 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 2225–226.

äänellä: 132 äänesti lain hyväksymisen puolesta ja 66 kannatti sen hylkäämistä. Poissa oli vain yksi edustaja.²⁶⁹

4.8 Analyysi

Materiaaliset oikeusvaltiotulkinnat olivat muodollisia selkeämmin jaoteltavissa tasavallan suojelulain puolustajien ja vastustajien kesken. Lain vastustajat ja epäröijät esittivät puheenvuoroissaan materiaalisiin oikeusvaltiotulkintoihin liittyviä argumentteja, kun taas puolustajat esittivät argumentteja, jotka luokittelin materiaalsen oikeusvaltiotulkinnan ongelmiksi. Muodolliset oikeusvaltiotulkinnat eivät jakautuneet aivan näin selvästi. Suojelulain puolustajat esittivät muodollisiin oikeusvaltiotulkintoihin viittaavia argumentteja kyllä runsaasti, mutta myös lain vastustajat ja epäröijät kritisoivat esimerkiksi menettelytapojen oikeellisuutta. Lain vastustajat ja epäröijät sen sijaan olivat pääosin ne tahot, jotka esittivät muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmiin liittyviä argumentteja, kun taas puolustajat pyrkivät osoittamaan tämän kritiikin aiheettomaksi tai vähättelemään sitä.

Kaikkea tässä jonkin oikeusvaltiotulkinnan ongelmaksi tulkittua ei esitetty eduskunnassa suoraan kritiikkinä toista tulkintaa kohtaan, vaan se tulkitaan tarkasteluviitekehyksessä tuotujen oikeusvaltiotulkinnan ongelmien kautta. Tällöin esimerkiksi materiaalsen oikeusvaltiotulkinnan ongelmiin on otettu mukaan kaikki tehokasta järjestystä korostavat puheenvuorot, vaikka niissä ei ole suoraan kritisoitu esimerkiksi perusoikeuksia. Pikemminkin tällöin edustajat puhuivat määrittämässäni tulkintakehyksessä materiaalsen oikeusvaltiotulkintaan sisältyvistä ongelmista tai aiheista, joita tämä tulkinta ei ota huomioon.

4.8.1 Muodollinen oikeusvaltiotulkinta

Muodollisiin oikeusvaltiotulkintoihin olen löytänyt kaksi pääteemaa. Ensimmäistä näkökulmaa voi luonnehtia lakipohjaisuus- tai lakisidonnaisuuslinjaksi. Näissä puheenvuoroissa oli olennaista, että hallituksen toimivaltuudet perustuivat lakiin ja että ulko-parlamentaarista voimankäyttöä ei pääsisi syntymään. Toimenpiteiden sisältö oli toissijaista, kunhan muodolliset ja institutionaaliset valtuudet riittivät. Näissä puheenvuorois-

²⁶⁹ Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 229.

sa korostui myös tilanteen pitäminen hallituksen kontrollissa ja hallinnan säilyttäminen. Pelättiin, että mikäli hallitus ei itse tukahduttaisi kommunistien toimintaa, ulkoparlamentaariset toimijat tekisivät sen, jolloin hallituksen arvovalta asetettaisiin kyseenalaiseksi ja mahdollisuus edes tilanteen näennäiseen hallintaan olisi menetetty. Puheenvuorot sisälsivät siis sekä pragmaattisuutta että periaatteellisuutta.

Jo lakiesityksen perusteluissa pidettiin tärkeänä, että noudatettiin lakia ja oikeusjärjestyksen mukaisia keinoja. Mikäli ulkoparlamentaariset voimat uhkasivat ottaa oikeuden omiin käsiinsä, oli perustelijoiden mukaan selvästi oikea tapa kiristää lainsäädäntöä itse, ennen kuin ääriyhmät ehtivät ottaa käsiinsä valtiolle kuuluvaa pakkovaltaa. Perusteluista voi tulkita, että oikeusvaltion nähtiin edellyttävän erityisesti muodollisesti oikeita menettelytapoja, eikä lakien sisältöä, perusoikeuksien rajoittamista nähty ongelmallisena.²⁷⁰

Lakipohjaisuuteen vetoavia puheenvuoroja käyttivät erityisesti maalaisliittolaiset Kyösti Kallio, Elieser Kaila ja Kalle Lohi. Kallion mukaan lainsäädäntöä oli kehitettävä, jotta yhteiskuntaa vastaan tähdättyjä voimia voitaisiin vastustaa ”oikeusjärjestyksen tarjoamilla keinoilla”.²⁷¹ Elieser Kailan mukaan tasavallan suojelulaki oli ”laillinen, kansanvaltainen ja länsimaisen kulttuurivaltion arvon mukainen keino” kansanvaltaiseen järjestelmään kohdistuneiden hyökkäysten torjumiseksi.²⁷² Kalle Lohi huolehti kesällä 1930 lakien kunnioituksesta. Mikäli kirjoitettu laki ei ollut hallituksen takana, oli vaikeaa ylläpitää rauhaa ja järjestystä. Olotilan jatkuminen johtaisi anarkiaan, ja lain kunnioitus ja pyhyys jäisi kuolleeksi kirjaimiksi.²⁷³ Myöhemmin syksyllä hän huomautti myös suomalaisen talonpojan luottaneen siihen, että kommunistisen toiminnan tukahduttaminen voitiin lopullisesti toteuttaa laillista tietä kansanvaltaisen eduskunnan avulla.²⁷⁴

Toista muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan sisältyvää näkökulmaa voi luonnehtia menettelytapojen oikeellisuutta korostavaksi linjaksi. Näissä puheenvuoroissa oli olennaista, että lait säädettiin oikeilla menettelytavoilla. Mikäli laki oli ristiriidassa perustuslain

²⁷⁰ Käsikirjoitukset ja vedokset kesäkuun 30 p. 1930 annettuihin painovapaus-, tasavallan suojelu- sekä kunnallis- ja vaalilakien muuttamista kosk. lakeihin. K.D. 81/322/1930, 82/322/1930 ja 83/322/1930. Oikeusministeriön arkisto, KA.

²⁷¹ Pääministeri Kallio 2.7 (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

²⁷² Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

²⁷³ Ed. Lohi 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1106–1107.

²⁷⁴ Ed. Lohi 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 224–225.

kanssa, tuli se säätää perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Menettelytapoja korostavia puheenvuoroja esittivät erityisesti sosialidemokraattiset edustajat ja lakiin varauksella suhtautuneet RKP:n ja ruotsalaisen vasemmiston edustajat.

Sosialidemokraattien menettelytapoja koskeva pääkritiikki kohdistui siihen, että lain myötä kansalaisoikeuksia kumoavia tai rajoittavia asetuksia voitaisiin hyväksyä eduskunnassa yksinkertaisella enemmistöllä, eikä perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Hannes Ryömä huomautti 10.7. lain omituisuudesta suhteessa muuhun lainsäädännölliseen käytäntöön. Hänen mielestään lain myötä ryhdyttäisiin laatimaan perustuslakia yksinkertaisessa järjestyksessä.²⁷⁵ J. W. Kedon mukaan erityisen arveluttavan laista teki, että juuri kalleimpia, perustuslaeissa taattuina kansalaisoikeuksia rajoittavat tai riistävät poikkeusasetukset jäisivät voimaan, kunhan eduskunta hyväksyisi ne yksinkertaisella enemmistöllä.²⁷⁶ Aleksi Aaltonen huomautti, että yksinkertaisella ääntenemmistöllä annettu asetukset voisi jäädä vuosikausiksi voimaan.²⁷⁷ Sosialidemokraatit tekivät lakiesitykseen perustuslakivaliokunnan mietintöön jättämänsä vastalauseen mukaisen muutoseesityksen, jossa esitettiin, että asetukset oli katsottava rauenneiksi, ellei 2/3 eduskunnasta ollut niiden takana.²⁷⁸ Myös lakiesitysten puolesta äänestänyt pienviljelijöiden Yrjö Kesti huomautti säätämisyjärjestyksestä syksyn keskustelussa.²⁷⁹ Hieman ihmetystä herättävää on, että lain puolustajat eivät missään vaiheessa vedonneet siihen, että itse lain hyväksymisessä käytettiin perustuslainsäätämisyjärjestystä, jolloin perustuslakiin syntyvä ”aukko” olisi tehty ja valtuudet eduskunnalta saatu jo tuolloin perustuslain mukaisessa säätämisyjärjestyksessä, jolloin jälkepäin annetut asetukset perustuisivat näihin valtuuksiin eikä uutta määränemmistöä vaativaa äänestystä tarvittaisi.

Sosialidemokraatit vetosivat menettelytapoihin myös vastustaessaan lain kiireelliseksi julistamista. ”Nythän on kysymyksessä perustuslain-luontoinen laki ja sehän on säännöllinen tapa, että perustuslain-luontoiset jäävät lepäämään seuraaviin vaaleihin, joissa sitten ratkaistaan niiden kohtalo”, huomautti Väinö Hakkila ennen kesän lepäämäänjättämisenäänestystä.²⁸⁰

²⁷⁵ Ed. Ryömä 10.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1039.

²⁷⁶ Ed. Keto 15.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1103–1104.

²⁷⁷ Ed. Aaltonen 11.11. Valtioapäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

²⁷⁸ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039; Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1064–1067.

²⁷⁹ Ed. Kesti 11.11. Valtioapäivät II/1930, pöytäkirjat, 225–226.

²⁸⁰ Ed. Hakkila 15.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

Myös muut kuin sosialidemokraatit kiinnittivät huomiota oikeisiin menettelytapoihin ja muotoihin. Edistyspuolueen W. W. Tuomioja huomautti syksyllä 1930, että lakiehdotuksia vastaan, oli tehty ”sekä lakiteknilliseltä että yleisten oikeusperiaatteitten kannalta muistutuksia”.²⁸¹ Georg Schaumanin mukaan lain voimassaoloajan rajaaminen vuoden 1935 loppuun oli linjassa lain poikkeuslakiluonteen kanssa. ”Ett villkor för att lagen skall bli acceptabel är, att den får karaktären av en undantagslag. I detta avseende har också grundlagsutskottet infört en väsentlig förbättring, då grundlagsutskottet och sedermera även stora utskottet begränsad giltighetstiden till 6 år eller 5 1/2 d.v.s. till utgången av 1935.”²⁸² Kesällä muun muassa Georg Schauman kritisoi lain valmistelun kiireellisyyttä ja toivottiin eduskunnalle työrauhaa käsitellä asiaa harkiten. Hänen mielestään hallitus ei ollut riittävästi ehtinyt punnita kaikkia lakiin vaikuttavia seikkoja.²⁸³

4.8.2 Materiaalinen oikeusvaltiotulkinta

Materiaaliset oikeusvaltiotulkinnat on jaettu kahteen pääteemaan, vaikka ne ovatkin lähellä toisiaan ja esiintyivät usein yhtäaikaaisesti. Ensimmäisessä vedottiin perustuslakiin ja sen koskemattomuuteen tai pyhyteen sinänsä. Tällaisia näkökantoja esittivät sosialidemokraatit, SSTP:n edustaja sekä RKP:n ja ruotsalaisen vasemmiston edustajat. Näissä puheenvuoroissa viitattiin usein myös perusoikeuksien tärkeyteen. SDP:n Axel Åhlström oli huolestunut siitä, että laki tekisi perustuslain tietyt pykälät kokonaan tyhjiksi ja asettaisi niiden tilalle hallinnollisen pakkovallan.²⁸⁴ Aino Lehtokosken ja Aleksii Aaltosen mukaan tasavallan suojeluslakiehdotus oli ristiriidassa koko siihenastisen valtioonelämän pääperusteiden kanssa.²⁸⁵ Väinö Hakkila puolestaan ihmetteli, minkälaista esimerkkiä lakien säätäminen näyttäisi Suomen kansalle, joka oli käynyt perusteellisen laillisuustaistelun ja laillisuuskoulutuksen. ”Ei laillisuus, lailliset keinot ole polettu alas, vaan vieläpä perustuslain yksinkertaisimmatkin, selvimmätkin säännökset on sivuutettu.”²⁸⁶

²⁸¹ Ed. W. Tuomioja 11.11. Valtioapäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

²⁸² Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1064–1067.

²⁸³ Ed. Schauman 2.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 949–950.

²⁸⁴ Ed. Åhlström 2.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 948–949.

²⁸⁵ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039; Ed. Aaltonen 11.11. Valtioapäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

²⁸⁶ Ed. Hakkila 15.7. Valtioapäivät I/1930, pöytäkirjat, 1109–1110.

Toiseen teemaan on luettu perustuslakiin kirjoitettujen perusoikeuksien koskemattomuuteen vedonneet puheenvuorot. Tämänkaltaisia näkemyksiä esittivät samat tahot, jotka vetosivat perustuslakiin yleensäkin. Varauksia perusoikeuksien rajoittamiseen tehtiin myös perustuslakivaliokunnan kesän mietinnössä.²⁸⁷ Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin Lauri Myllymäki huomautti lähetekeskustelussa: ”Lakiehdotuksen mukaan voi tasavallan presidentti laajoilta joukoilta viedä kansalaisoikeudet. Yhden viranhoitajan määrättäväksi siis jäisi perustuslaissa turvattujen oikeuksien ohjaaminen”.²⁸⁸ Sosialidemokraattien Axel Åhlström piti aiheesta samassa istunnossa pitkän ja periaatteellisen puheenvuoron, jonka mukaan joitakin jo 1200-luvulta peräisin olevia oikeuksia olttiin nyt tekemässä tyhjäksi, eikä laillisen yhteiskuntaelämän peruskäsitteitä ymmärretty.

*“I vår barndom läste vi på skolbänken om Birger-Jarls lagstiftning på 1200-talet, om hans stiftande av lagar om hemfrid och tingsfrid, men de 700 år, som hava förlidit sedan dess, de ha tydligen icke varit nog att lära vårt folk dessa grundbegrepp för ett samhällsliv, som vill tillämpa den enda arbetsform, varunder ett ordnat samhällsliv kan existera, nämligen laglighetens.”*²⁸⁹

Aleksi Aaltonen huomautti syksyllä, että tasavallan suojelulaki merkitsi käytännössä monien voimassaolevassa valtiosäännössä taattujen kansalaisoikeuksien ”suurta supistamista, eräitten kokonaan riistämistä.”²⁹⁰ Väinö Tanner oli huolestunut siitä, että tasavallan suojelulaki antoi niin tavattoman laajan valtakirjan hallitukselle, että sen avulla voitaisiin tehdä tyhjäksi melkein mitkä kansalaisoikeudet ja -vapaudet tahansa.²⁹¹ Perusoikeuksien päätäntävällän luovuttaminen hallitukselle ja presidentille oli myös pienviljelijöiden Kestin mielestä ongelmallista.²⁹²

4.8.3 Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat

Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan mahdollistamasta mielivallasta oltiin huolestuneita laajasti: SDP:n lisäksi sosialistisen työväen ja pienviljelijäin, ruotsalaisen vasemmiston, RKP:n, edistyspuolueen ja pienviljelijöiden edustajien puheenvuoroissa. Huoli lain

²⁸⁷ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 6. Hallituksen esityksen n:o 54 yhteydessä. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat.

²⁸⁸ Ed. L. Myllymäki 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 944–945.

²⁸⁹ Ed. Åhlström 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 948–949.

²⁹⁰ Ed. Aaltonen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

²⁹¹ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁹² Ed. Kesti 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225–226.

mahdollistamasta mielivallasta näyttääkin olleen siihen varauksella suhtautuneita laajimmin yhdistänyt tekijä. Muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan sisältyviä ongelmia huomioineet puheenvuorot on jaettu kahteen teemaan. Molemmat liittyvät lain mahdollistamaan mielivaltaan, ja näkökulmat olivatkin melko lähellä toisiaan. Molemmat esiintyivät usein sosialidemokraateilla samassa lauseessa.

Ensimmäisessä näkökulmassa korostettiin lakiesityksen ongelmallisuutta siltä kannalta, että lain antamat valtuudet olivat niin laajat, että hallitus ja viranomaiset saattoivat käyttää niitä väärin ja puolueellisesti. Tätä näkökulmaa pitivät esillä lähinnä sosialidemokraattiset edustajat. Aino Lehtokoski totesi, että paitsi kommunistisella, myös sosialidemokraattisella työväestöllä oli poikkeuslaeista mitä ikävimmät ja katkerimmat kokemukset. ”Niitähän on yleensä käytetty työväkeä vastaan ja mitään takeita ei ole siitä, että tätäkään nyt säädettävää lakia tultaisiin puolueettomasti käyttämään. Viime aikojen tapaukset puhuvat siitä erittäin selvää kieltä.”²⁹³ Puolueettomuus lain soveltamisessa oli asetettu kesällä ehdoksi sen hyväksymiselle. J. W. Keto vaati kolmannessa käsittelyssä takeita, että lakia ei käytettäisi ”ennen kaikkea sellaista työväenliikettä vastaan, joka laillisen kansanvaltaisen valtiojärjestyksen pohjalla pyrkii työtätekevien luokkien elin- ja sivistystason kohottamiseen eikä muidenkaan kansalaisryhmien oikeuden loukkaamiseksi”. Oli erittäin ongelmallinen tilanne, mikäli eduskunnan porvarillinen enemmistö saisi voimakkaastakin vähemmistöstä, ennen kaikkea työväen edustuksesta huolimatta, hyväksyä poikkeuslakeja, ”jotka saattaisivat mitä arveluttavimmalla tavalla supistaa työväen ja muidenkin kansalaisten perustuslaeissa taattuja kansalaisvapauksia”.²⁹⁴

Syksyn käsittelyyn mennessä oli jo olemassa konkreettisia esimerkkejä kommunistisen toiminnan lakkauttamisesta ja yrityksistä evätä sosialidemokraattienkin vaalilistoja. Aleksi Aaltonen valitti, että hallitus ei ollut kyennyt noudattamaan puolueettomuutta ja tasapuolisuutta, jonka tuli olla oikeusjärjestyksen perustana. ”Tällainen menettely on omiaan synnyttämään sen epäilyksen, ettei tätäkään lakia [...] tultaisi sovelluttamaan puolueettomasti niitä eri tahoilla toimivia voimia vastaan, jotka valtakuntaa, voimassa olevaa yhteiskunta- ja oikeusjärjestystämme sekä maan ja kansalaisten turvallisuutta uhkaavat.”²⁹⁵ Väinö Tanner huomautti kunnallisvaaleissa esiintyneistä väärinkäytöksis-

²⁹³ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039.

²⁹⁴ Ed. Keto 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1103–1104.

²⁹⁵ Ed. Aaltonen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 222–224.

tä. ”Että myös valtiopäiväjärjestykseen ja vaalilakiin ehdotetut muutokset ovat vaarallisia, siitä olemme jo saaneet hyvää havainto-opetusta paraikaa valmisteilla olevien kunnallisvaalien aikana. Ovathan eräät vaalilautakunnat kunnallisvaaleista hyväksytyjen lakien nojalla jo katsoneet olevansa oikeutetut hylkäämään sosialidemokraattisiakin vaalilistoja”²⁹⁶

Myös muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan liittyvä totalitarismin vaara ja kansanvaltaisesta oikeusvaltiojärjestelmästä luopumisen huoli esiintyi keskusteluissa. Huolta esiintyi eriasteisena tilapäisestä mielivallasta kansanvaltaisen järjestelmän romahtamiseen.

Väinö Tanner huomautti syksyllä: ”Näitä lakeja voidaan käyttää mielivallan palvelukseen ja niiden suurin vaara onkin siinä, että ne avaavat ovet avoimiksi mitä täydellisimmälle hallinnolliselle mielivallalle.”²⁹⁷ RKP:n Ernst Estlander oli huolestunut, että laista tulisi ase, jonka voisi kääntää mihin suuntaan hallitus kulloinkin haluaisi.²⁹⁸ Ruotsalaisen vasemmiston Georg Schauman kritisoi 2.7., että lakiesityksessä ei ollut tarpeeksi tarkasti määritelty, mitä tarkoitettiin sanoilla ”valtakuntaa uhkaa vaara”. Saksan valtiosäännössä asiaa ei ollut ilmaistu niin epämääräisesti. Sitä vastoin Saksan valtiosäännössä oli määritelty, että presidentti saisi diktatorisia valtuuksia vain tilapäisesti, mitä hallituksen tasavallan suojelulakiesityksessä ei puolestaan ollut.²⁹⁹ Näkemykset saivat kesällä kannatusta myös perustuslakivaliokunnassa, joka rajasi lain voimassaoloaika: ”Edelleen valiokunta on siihen nähden, että ehdotettu laki on tarkoitettu sovellettavaksi vain poikkeuksellisissa oloissa, tahtonut rajoittaa lain samoin kuin sen nojalla annetut asetuksetkin olemaan voimassa vain määrätyn ajan ja lisännyt siitä lakiehdotukseen uuden pykälän.”³⁰⁰

Sosialidemokraatit huomauttivat myös lapuanliikkeen taholta tulleen painostuksen arveluttavuudesta. ”Eiväthän täällä eduskunnassa edustajat ole saaneet vapaasti määrätä kantaansa näiden lakien käsittelyssä sen mukaan, minkä pitävät oikeana,” Kalle Myllymäki totesi lain kolmannessa käsittelyssä. ”Päinvastoin, varsin monet porvarillistenkin

²⁹⁶ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁹⁷ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

²⁹⁸ Ed. Estlander 12.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1064.

²⁹⁹ Ed. Schauman 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 949–950.

³⁰⁰ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 6 hallituksen esitykseen n:o 54 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät I/1930, asiakirjat III.

ryhmien jäsenet, uskallanpa sanoa, eduskunnan enemmistö on lausunut sen vakavan käsityksen, että nyt käsiteltävänä olevat lakiehdotukset ovat sängen arveluttavia, mutta ottaen huomioon sen vakavan tilanteen, mikä vallitsee parlamentin ulkopuolella, eivät voi vakaumuksensa mukaan näissä kysymyksissä menetellä.”³⁰¹

Vielä astetta huolestuneemmissa puheenvuoroissa pelättiin mielivallan menevän niin pitkälle, että lakiesityksen mahdollistama puolueellisuus voisi johtaa laajamittaisesti koko kansanvaltaisen järjestelmän kumoutumiseen. Tämä näkökulma saavutti laajaa kannatusta eduskunnassa. SDP:n Hannes Ryömä huomautti lähetekeskustelussa, että kansanvallan säilyminen olisi lakien myötä riippuvainen hallituksen suopeudesta. ”[H]allitus, joka ei ole suopea kansanvallalle, voi tämän lain kautta verettömästi ja kiuttomasti toimeenpanna jotenkin täydellisen vallankaappauksen, koska se tämän lain avulla voi panna kaikki vastustajansa poikkeustilaan ja ottaa niiltä kaikki hallitusmuodon turvaamat oikeudet pois.”³⁰² Väinö Tanner oli syksyllä samoilla linjoilla. ”Tasavallan suojelulaki antaa niin tavattoman laajan valtakirjan hallitukselle, että sen avulla voitaisiin tehdä tyhjäksi melkein mitkä kansalaisoikeudet ja -vapaudet tahansa. Meillä ei ole varaa antaa hallitukselle tuommoisia valtakirjoja.”³⁰³

4.8.4 Materiaalisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat

Kuten yllä todettiin, materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan sisältyviä heikkouksia toivat esiin erityisesti lain puolustajat. Näistä huomioista olen löytänyt kolme teemaa. Ensimmäistä diskurssia voi kutsua demokratian itsepuolustukseksi. Tämän näkökulman mukaan oli välttämätöntä rajoittaa perusoikeuksia demokratian suojelemiseksi ulkoparlamentaarisilta voimilta. Sitä esiintyi maalaisliittolaisilla kesällä, mutta ei juurikaan enää kesän edetessä tai syksyllä. Ensimmäisen kerran näkemys tuli ilmi pääministeri Kallion esitellessä tasavallan suojelulain eduskunnalle. Kallion mukaan terveen kansanvallan tuli pystyä järjestämään laillisin keinoin puolustuskeinot vaaran torjumiseksi, mikäli sellainen uhkasi kansanvaltaista, lakipohjaista kehitystä.³⁰⁴ Oikeusministeri Kaila huomautti olevan kaikkialla tunnustettu oikeusperiaate, ettei mikään valtio voinut sallia sen olemassaoloa ja turvallisuutta uhkaavaa toimintaa. Hallitusvalta ei saanut toimeentomana

³⁰¹ Ed. K. Myllymäki 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1106–1107.

³⁰² Ed. Ryömä 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 942–944.

³⁰³ Ed. Tanner 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 227–229.

³⁰⁴ Pääministeri Kallio 2.7. (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

sallia hyökkäyksiä valtion peruselinehtoja vastaan.³⁰⁵ Demokratian itsepuolustukseen vedottiin myös puolustettaessa hallituksen ilman valtuuksia kesällä suorittamia toimia. ”Onhan tilanne maassa ollut sellainen, että tällaisen lainsäädännön puutteessa on hallituksen ollut pakko kansalaisvapauksia rajoittaa, jotka meillä ovat perustuslaissa turvatut. Ja tämä on, käsittääkseni, ollut hallituksen ehdoton isänmaallinen velvollisuus”, väitti Lohi.³⁰⁶

Myös sosialidemokraatit olivat kesällä valmiit hyväksymään demokratian itsepuolustuksen lain perusteluksi, kun heillä oli oma lakiesitys, joka olisi rajoittanut oikeuksia suuren valiokunnan pohjaa huomattavasti lievemmin. ”Näissä poikkeuksellisissa oloissa eläen ja ottaen huomioon sen, että hallitus ja sitä tukevat puolueet ovat pitäneet välttämättömänä tämänlaatuisen lainsäädännön, ovat sosialidemokraattiset edustajat olleet valmiit myötävaikuttamaan sellaisen lain aikaansaamiseksi, joka [...] samalla kuitenkin mahdollisimman suuressa määrin suojelee maan perustuslaissa taattuja kansalaisoikeuksia”, kertoi Aino Lehtokoski 10.7.³⁰⁷ Myös J. W. Keto totesi kolmannessa käsittelyssä sosialidemokraattien katsoneen tilanteen sellaiseksi, jossa tasavallan suojelulain säätäminen saattoi olla puolustettavissa sekä vasemmisto- että oikeistokumouksellisia aineksia vastaan.³⁰⁸

Syksyllä demokratian itsepuolustuksesta puhuivat kokoomuksen Pekka Pennanen ja edistyspuolueen W. W. Tuomioja. Tuomiojan mielestä valtiolla oli oikeus suojata itseään kumouksellisilta liikkeiltä ja väkivaltaisilta mullistuksilta. ”Poikkeuksellisissa oloissa tarvitaan tätä varten myös säännöksiä yli sen, mitä säännöllisissä oloissa on välttämätöntä.”³⁰⁹ Pekka Pennanen mukaan perustaviin kansalaisoikeuksiin eivät suinkaan kuuluneet sellaiset toimenpiteet, joiden torjumiseksi käsiteltävänä oleva lakiehdotus oli tarkoitettu. ”Ken tai ketkä moisiin edesottamuksiin ryhtyvät ja niitä suunnittelevat, he ovat, mitä nopeammin, sitä parempi, estettävät rikollisista ja turmiollisista puuhistaan”.³¹⁰

³⁰⁵ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

³⁰⁶ Ed. Lohi 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 945–948.

³⁰⁷ Ed. Lehtokoski 10.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1038–1039.

³⁰⁸ Ed. Keto 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1103–1104.

³⁰⁹ Ed. Tuomioja 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

³¹⁰ Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

Toinen materiaalisen oikeusvaltion heikkouksia esiintuonut diskurssi liittyi tehokkaaseen järjestyksen ylläpitoon ja tilanteen rauhoittamiseen, joilla oikeutettiin poikkeukselliset valtuudet ja rajoitukset perusoikeuksiin. Tämä näkökulma erosi demokratian itsepuolustuksesta sikäli, että päätarkoituksena ei ollut kansanvallan säilyttäminen vaan järjestyksen ylläpito ja kiihotuksen sekä muiden järjestyshäiriöiden lopettaminen, eikä puheenvuoroissa vedottu kansanvallan turvaamiseen samalla tavalla, kuin demokratian itsepuolustusta käsittelevissä puheenvuoroissa.

Maalaisliittolaiset esittivät runsaasti tähänkin teemaan liittyviä argumentteja. Kallion mukaan olojen rauhallinen kehitys vaati lisättyjä valtuuksia, joiden avulla kommunistinen kiihotus ja muut tapahtuneet järjestyshäiriöt voitiin estää. Samassa puheenvuorossaan hän esitti, että valtiosääntö näytti kaipaavan lisäsäännöksiä, joiden avulla voitiin estää valtio- ja maanpetoksellinen toiminta ja säilyttää luja yhteiskunnallinen järjestys järkkyneissäkin oloissa.³¹¹ Oikeusministeri Kaila huomautti, että Saksan valtiosäännön 48 artikla antoi valtakunnan presidentille oikeuden ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin turvallisuuden ja järjestyksen palauttamiseksi, kun yleistä turvallisuutta ja järjestystä oli huomattavasti häiritty tai vaarannettu.³¹² Kalle Lohen mielestä maan sisäpoliittinen tilanne oli heinäkuussa siinä asteessa, että ehdottomasti tarvitaan lainsäätäjän toimenpiteitä, jotta rauhallinen elämä saataisiin jatkumaan.”³¹³ Myöhemmin kesällä Lohi kritisoi sosialidemokraatteja tilanteen aliarviomisesta: ”Kun tilanne on tällainen, on erittäin vaikeata käsittää, että lainsäädäntö, jolla annettaisiin hallitukselle lailliset valtuudet vaikeana aikana hoitaa rauhallista elämää maassa, ne evätään kansanvaltaisuuuden nimessä. Se ei ole oikein.”³¹⁴

Maalaisliittolaisia näkemyksiä säesti kokoomuksen Pekka Pennanen. Jos säännöllisissäkin oloissa ja säännöllisinä aikoina, niin varsinkin nyt oli hallituksen saatava välttämättöminä pitämänsä valtuudet. ”Ellei hallitus saa näitä valtuuksia, niin mitä tapahtuneekin, vastuu on ja pysyy niillä, jotka nämä valtuudet epäävät.”³¹⁵ Pennanen ilmoitti syksyllä, että kokoomuksen eduskuntaryhmä piti lakiehdotuksen hyväksymistä välttämättömänä, jotta ”kansan valtavassa enemmistössä esiintyvä mielten jännitys laukeaisi ja päästäisiin

³¹¹ Pääministeri Kallio 2.7. (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 939–941.

³¹² Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

³¹³ Ed. Lohi 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 945–948.

³¹⁴ Ed. Lohi 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1107–1108.

³¹⁵ Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111–1112.

rauhallista tietä säännöllisiin oloihin”.³¹⁶ ”Onnetonhan on sellainen tilanne, jossa ei voida horjumatta luottaa valtiovallan kykyyn ylläpitää laillista järjestystä ja asiain säännöllistä menoa”, huomautti myös W. W. Tuomioja.³¹⁷

Runsaasti kiivasta kritiikkiä lakien kannattajilta sai myös perusoikeuksien koettu väärinkäyttö. Perusoikeudet eivät suinkaan suojanneet millaista toimintaa hyvänsä. ”Kommunistit ovat laillisuuden varjolla pyrkineet laittomuuteen, nyt he saavat kokea, että laittomuuksienkin kautta pyritään takaisin laillisuuteen”, julisti maalaisliittolainen opetusministeri Kaila lakeja esitellessään.³¹⁸ Vähintäänkin yhtä kiihkeän puheenvuoron piti Kalle Lohi. Hän julisti, että Suomen vapaamielisten lakien turvissa oli varsin julkisesti saatu harjoittaa suorastaan valtiopetokseen yllyttävää toimintaa. Myös yhdistymis- ja kokoontumisvapautta oli käytetty väärin, ja kommunistinen toiminta oli ”mennyt yhä rivommaksi ja rivommaksi”. Ei ollut ihmeteltävää, että kansan mielialat olivat kiihtyneet tällaisesta tapain turmeluksesta.

“[K]ansan sielusta jo nuoresta pitäen koetetaan saada kitketyksi pois kaikki se, mikä on pyhää, jaloa, hyvää ja oikeata, ennenkaikkea uskonto, joka opettaa, että ihminen on vastuunalainen tekemistään vielä näkymättömän maailman edessä, [...] kaikki se mikä on jaloa, ihmistä korkealle kehittävää ja tähtäävää, se tahdotaan lapsesta pitäen ihmisen sielusta kitkeä pois ja kasvattaa uusi polvi kokonaan eläimelliselle asteelle verenhimoiseksi pedoksi”³¹⁹

Antti Juutilainen oli samoilla linjoilla. Vapaamieliset lait antoivat kansan ja itsenäisyyden vihollisille niin laajat oikeudet, että kommunistit kulkivat ”perustuslaki kädessä kautta koko isänmaan maan- ja valtiopetosta valmistamassa” ja valtakunta oli voimaton heitä vastaan.³²⁰

4.8.5 Oikeusvaltion rajoilla

Tasavallan suojelulaista käydyssä keskustelussa tuli ilmi myös näkökantoja, jotka eivät pitäneet oikeusvaltiollisia tulkintoja ensisijaisina, tai joiden mielestä ne olivat jopa haitallisia. Jyränki esittää, että vuonna 1930 niin poliitikot kuin oikeusoppineetkin ilmensi-

³¹⁶ Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

³¹⁷ Ed. Tuomioja 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 225.

³¹⁸ Oikeusministeri Kaila 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 941–942.

³¹⁹ Ed. Lohi 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 945–948.

³²⁰ Ed. Juutilainen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1112–1114.

vät eduskuntalausumillaan melko näyttävästi ankaran legalismin murtumista suomalaisessa valtio-oikeudellisessa ideologiassa. Positivisminkin murrosta oli nähtävissä.³²¹ Legalismista kiinnipitämisestä tuli tarkoituksenmukaisuuskysymys, poliittinen kysymys.³²²

Esimerkiksi kokoomuksessa esiintyi Jyrängin mukaan näkemystä, että lapuanliike kohdistui sellaisiin hallituksen ja eduskunnan jäseniin, jotka olivat käyttäneet huonosti kansan heille uskomaa valtaa. Liikkeen oikeudenmukaisuus oli arvosteltava sen mukaan, oliko liike moraalisesti oikea. P. E. Svinhufvudin mielestä kommunistien toiminnan salimisessa oli kyse lain kirjaimen ja lain hengen välisestä ristiriidasta: kommunistisen toiminnan tukahduttaminen oli lain kirjaimen ja hengen saattamista sopusointuun keskenään.³²³ Kuten aiemmin on huomautettu, muodollinen positivistinen legalismi ei aina käy yksi yhteen oikeusvaltion käsitteen kanssa, mutta kommunistilakeja käsittelevät antilegalistiset puheenvuorot olivat myös oikeusvaltion kannalta ongelmallisia.

Tasavallan suojelulakikeskustelussa esiintyi erimielisyyttä periaatteista, jotka Aulis Aarnion luvussa 2.3 esitellyn listan mukaan kuuluvat oikeusvaltion perustuntemerkkeihin: kaksisuuntainen oikeussuoja, eli yksityisen kansalaisen suoja paitsi toisilta kansalaisilta, myös julkista valtaa vastaan; yhdenvertaisuus lain edessä sekä oikeusvarmuus, eli ennustettavuus siitä, että samanlaisia oikeustapauksia käsitellään samalla tavalla.³²⁴ Nämä periaatteet varmistavat sen, että oikeudet kuuluvat samalla tavalla kaikille ja että samanlaiset rajoitukset vallankäytölle koskevat julkista valtaa riippumatta siitä, kuka on vallassa. Myös demokratiaan kuuluva kansanedustajan vapaus äänestää parhaaksi katsomallaan tavalla kyseenalaistettiin.

Erimielisyyttä esiintyi siitä, koskivatko perusoikeudet kaikkia kansalaisia vai vain niitä, jotka olivat ansainneet oikeuden käyttää niitä. Osa kokoomuksen ja maalaisliiton edustajista oli sitä mieltä, että oikeudet kuuluivat vain kunnon isänmaallisille kansalaisille, eivät maanpettureille. Paljon esitettiin myös hallinnolle lisävaltuuksia annettaessa usein yhä kuultavaa argumenttia, että kunnollisilla kansalaisilla ei ollut mitään pelättävää. Argumentti leimasi lain kriitikot automaattisesti epäilyttäviksi. ”Valittelu siitä, että nämä

³²¹ Jyränki 1989, 535.

³²² Jyränki 1989, 537.

³²³ Jyränki 1989, 534.

³²⁴ Aarnio 2002, 1–6.

lait olisivat vaarallisia kunnollisille kansalaisille ja vilpittömille isänmaanystävillä tahi että ne vaarantaisivat valtakunnan kansalaisten yleistä oikeusturvaa, tämä valittelu on sanottava asiattomaksi. Lait eivät tule ulottamaan vaikutustansa kehinkään muihin kuin ainoastaan niihin, jotka ovat lähteneet rikollisuuden tielle”, huomautti tuore opetusministeri Paavo Virkkunen tasavallan suojelulain kiireelliseksi julistamisesta käydyssä keskustelussa 15.7.³²⁵ Maalaisliiton kansanedustaja Antti Juutilaisen mielestä rehellisellä isänmaanystävällä ei ollut pelättävää lakien johdosta. ”Jos nämä lainmuutokset saataisiin aikaan, niin Suomen työmies, se joka haluaa olla isänmaan kansalainen, tasavallan kansalainen, hän voi kaikkialla toimia aivan yhtä hyvin muutettujenkin lakien mukaan kuin mitä hän tähän astikin on voinut kaikissa luvallisissa toimissa.”³²⁶ ”Kun lakiehdotuksen vastustajat vetoavat [...] valtakunnalle ja yhteiskunnalle vaarallisten henkilöiden ”perustaviin kansalaisoikeuksiin”, on tällainen väite lievästi sanottuna läpikuultava”, ihmetteli kokoomuksen kansanedustaja Pekka Pennanen syksyllä. Hänen mielestään perustuslakivaliokunnassa tehtyjen tarkennusten piti riittää sosialisteillekin takeeksi siitä, että ”ken tietää itsensä syyttömäksi, hänen ei tarvitse pelätä tämän lain takia kansalaisoikeuksiensa puolesta.”³²⁷

Useimmat myönsivät, että käytännössä oli merkitystä sillä, millainen hallitus valtuuksia käyttäisi, mutta useat pyysivät kansanedustajia luottamaan hallitukseen. Pekka Pennanen mukaan hallitukseen saattoi luottaa missä oloissa vain. Oli varmaa, että mikä tahansa hallitus oli vallassa, lakeja tulitisiin käyttämään ainoastaan hätävarana. Me tahdomme mielellämme ajatella sellaista olotilaa, jolloin tällaisesta poikkeuslainsäädännöstä voidaan päästä, niin pian kuin olot meidän maassamme jälleen ovat tulleet normaaliin uomiinsa ja niin pian kuin se tehtävä on suoritettu ja tarkoitus saavutettu, josta täällä on ollut puhe.”³²⁸ Tuntemattomalle tulevalle hallitukselle valtuuksien antamista epäili muun muassa sosialidemokraattien Hannes Ryömä: ”Minä myönnän, että tämä laki mahdollisesti ei olisi vaarallinen jonkun maalaisliittolaisen tai muun demokraattisen puolueen hallituksen käsissä, mutta [...] joku muu hallitus, joka ei ole suopea kansanvallalle, tämän lain [...] avulla voi panna kaikki vastustajansa poikkeustilaan ja ottaa niiltä kaikki hallitusmuodon turvaamat oikeudet pois.”³²⁹

³²⁵ Opetusministeri Virkkunen 15.7. (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1101–1102.

³²⁶ Ed. Juutilainen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1112–1114.

³²⁷ Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

³²⁸ Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111.

³²⁹ Ed. Ryömä 2.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 942.

Erimielisyyttä oli myös siitä, oliko vähemmistöllä oikeus äänestää eduskunnan ja kansan enemmistön tahtoa vastaan. Opetusministeri Virkkunen ihmetteli 15.7., että sosialidemokraattien ryhmä oli valmis ottamaan vastuulleen, että lakiesitys ei tulisi laiksi – vastoin eduskunnan suurta enemmistöä.³³⁰ Myös edustaja Pennanen moitti sosialidemokraattien toimintaa. ”Jos sosialidemokraatit toteuttavat sen, mitä ovat sanoneet, ja vastustavat kiireelliseksi julistamista, niin tietysti heillä on puolellaan *muodollinen oikeus*. Mutta *asiallisesti* ei ole mitenkään puolustettavissa se, että vähemmistö käyttää tuota muodollista oikeuttaan asiassa, joka siihen poikkeukselliseen ja jännitettyyn tilanteeseen katsoen, mikä maassa vallitsee, on luonteeltaan kieltämättä varsin kiireellinen.”³³¹ Syksyllä Pennanen huomautti, että vähemmistönkin asettuminen enemmistöä vastaan oli toki valtiopäiväjärjestyksen mukaista, mutta se sisälsi kuitenkin uhmaa valtavan enemmistön mielipidettä vastaan.³³² Voimakkaasti syyllistäen puhui myös Kalle Lohi syksyn käsittelyssä. ”Valtava enemmistö Suomen kansasta on päättävästi ilmoittanut kannattavansa näitä lakeja. Mitään epätietoisuutta kansan enemmistön mielialasta ei siis ole. Kaikesta tästä huolimatta [...] uhkaa vielä vähemmistö käyttäen hyväkseen valtiopäiväjärjestyksemme sille suomaa oikeutta tehdä turhaksi isänmaallisen kansan enemmistön tahdon. [...] herää kysymys, onko vähemmistöllä moraalista oikeutta estää enemmistön selvä tahto toteutumasta asiassa, josta nimenomaan on kansan mieltä kysytty. Minun mielestäni *moraalista* oikeutta ei pitäisi olla vaikka *muodollinen oikeus* onkin.”³³³

Siltala on tulkinnut kommunistilaeista käytyä keskustelua siten, että sen sävyyn vaikutti kunkin lain kohdalla suuresti vaadittava säätämisyjärjestys: painovapauden supistamisen ja kunnallislakien muuttamiseen ei katsottu vaativan perustuslainsäätämisyjärjestystä, joten yksinkertainen enemmistö riitti. Näin ollen lait saatettiin hyväksyä ilman sosialidemokraattejakin, eikä näitä painostettu kompromissiin. Sen sijaan tasavallan suojelulain hyväksyminen sekä valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain muuttaminen edellytti 2/3:n enemmistöä, kiireelliseksi julistaminen 5/6:n enemmistöä, jolloin sosialidemokraatit ja ruotsalainen vasemmisto joutuivat tahtomattaan vastuuseen koko maan kohtalosta, ei-

³³⁰ Opetusministeri Virkkunen 15.7. (1). Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1101–1102.

³³¹ Ed. Pennanen 15.7. Valtiopäivät I/1930, pöytäkirjat, 1111. Kursivoinnit tekijän.

³³² Ed. Pennanen 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 226–227.

³³³ Ed. Lohi 11.11. Valtiopäivät II/1930, pöytäkirjat, 224–225. Kursivoinnit tekijän.

vätkä voineet toimia yksinomaan periaatteidensa mukaan. Parlamentaarisen enemmistön ja oman kannattajakunnan odotusten synnyttämä ristipaine oli valtaisa.³³⁴

4.9 Kehitys lain säätämisen jälkeen

Tasavallan suojelulain nojalla annettiin kaksi asetusta. Ensimmäinen, asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä, annettiin 29. helmikuuta 1932.³³⁵ Toinen, asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksissa eli ns. kyyditsemisasetus, annettiin 19. elokuuta 1932.³³⁶ Molemmat liittyivät lapuanliikkeen ylilyöntien hillitsemiseen – lakeja käytettiin siis lopulta aivan toisin, kuin alun perin oli tarkoitus: niiden innokkaimpien vaatijoiden kuriin saamiseksi.

Svinhufvudin hallitus oli taipaleensa ajan jatkuvassa ristiaallokossa: se oli lapuanliikkeen poliittinen aikaansaannos, joka samanaikaisesti tuomitsi liikkeen laittomuudet, muttei kuitenkaan riittävän tehokkaasti torjunut ja rankaissut niitä.³³⁷ Hallitus myös jatkoi lapuanliikkeen tavoitteiden edistämistä: se yritti saada itselleen lisää valtaa parlamentarismien kustannuksella tekemällä helmikuussa 1931 esityksen hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen täydentämiseksi, jonka mukaan hallitukselle olisi voitu antaa epäluottamuslause ainoastaan valtion edun vastaisesta toiminnasta ja määränemmistöllä. Eduskunta hylkäsi esityksen.³³⁸ Hallitus erosi maaliskuussa 1931 Svinhufvudin tultua valituksi tasavallan presidentiksi, ja 21.3. aloitti J. E. Sunilan parlamentaarinen maalaisliiton, kokoomuksen, edistyspuolueen ja RKP:n hallitus. Ilmeisesti Svinhufvudin hallitukseen kohdistuneet arvostelut saivat aikaan, että hallitusneuvotteluissa miltei kaikki eduskuntaryhmät pitivät parlamentaarisen hallituksen muodostamista suotavana.³³⁹ Sunilan ministeristö ja sen ohjelma saivat kuitenkin suopean vastaanoton vain keskustassa ja vasemmistossa, jossa pidettiin tärkeänä, että hallitus oli puhdas lapuanlii-

³³⁴ Siltala 1985, 128 ja 133.

³³⁵ N:o 73/1932 Asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä. Suomen Asetuskokoelma.

³³⁶ N:o 237/1932 Asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksissa. Suomen Asetuskokoelma.

³³⁷ Jääskeläinen 1977, 491–492.

³³⁸ Vares, Uola ja Majander 2006, 226–227.

³³⁹ Jääskeläinen 1977, 489–493.

kettä ymmärtävistä ministereistä.³⁴⁰ Lapuanliikkeen johto oli katkera jäätyään neuvotte-
lujen ulkopuolelle.³⁴¹

Epävakaata sisäpoliittinen tilanne jatkui, vaikka kommunistilait oli hyväksytty. Loppu-
syksyllä 1931 liikkeen edustajat alkoivat tuoda ilmi entistä demokratianvastaisempia
mielipiteitä.³⁴² Liike alkoi suunnata toimintaansa sosialidemokraatteja vastaan: kokouk-
sia häirittiin ja sosialidemokraattien hallintaan palautettuja työväentaloja ryhdyttiin nau-
laamaan kiinni. Propagandaa etenkin suojeluskuntajärjestössä ja jossakin määrin myös
armeijassa tehostettiin. Suojeluskuntapiirien päälliköiksi pyrittiin saamaan lapualaismie-
lisiä, ja julkisuudessa alkoi kiertää huhuja vuoden 1931 itsenäisyyspäivän aatoksi
suunnitellusta vallankaappaushankkeesta.³⁴³ Porvarillinen laillisuusrintama järjestäytyi
hallituksen tukemaksi Isänmaan ja lain puolesta -salajärjestöksi, joka toimi luotettavien
suojeluskuntajohtajien ja poliisien kanssa mahdollisten vallankaappausyritysten torju-
miseksi.³⁴⁴ ILP:ssä aktiivisia olivat maalaisliitosta muiden muassa Urho Kekkonen, Uu-
no Hannula ja E. M. Tarkkanen ja edistyksestä Eero Rydman ja Eljas Erko.³⁴⁵ Julkinen
laillisuusrintama hahmottui maalaisliiton ja edistyspuolueen ympärille.³⁴⁶

Vuoden 1932 alkupuolella lapuanliikkeen toimenpiteet sosialidemokraatteja vastaan
kiihtyivät. Useita työväentaloja naulattiin kiinni, ja sisäasiainministerin maaherroille
lähettämä kiertokirje väkivaltaisuuksien tukahduttamiseksi vain kiihdytti väkivaltaa en-
tisestäään.³⁴⁷ Tilanteen laukaisi lopullisesti lapualaisten tammikuussa sulkeman Ohkolan
työväentalon avaaminen 27.2. sosialidemokraatti Mikko Erichin puhetilaisuutta var-
ten.³⁴⁸ Lapuanliike oli värvännyt etukäteen Mäntsälään muutamia satoja miehiä, jotka
alkoivat ammuskella työväentalon edustalla, jolloin nimismies määräsi tilaisuuden lope-
tettavaksi. Uudenmaan läänin maaherra Bruno Jalander antoi mellakkaan osallistuneista
miehistä pidätysmääräyksen. Nämä eivät antautuneet, vaan kokoontuivat Mäntsälän
suojeluskuntatalolle.³⁴⁹ Presidentille lähetettiin julistus, jossa vaadittiin sisäasiainminis-

³⁴⁰ Jääskeläinen 1977, 494.

³⁴¹ Vares, Uola ja Majander 2006, 227–228.

³⁴² Meinander 1999, 89–90.

³⁴³ Jääskeläinen 1977, 496.

³⁴⁴ Vares, Uola ja Majander 2006, 229.

³⁴⁵ Mylly 1989, 288.

³⁴⁶ Mylly 1989, 279.

³⁴⁷ Jääskeläinen 1977, 497.

³⁴⁸ Vares, Uola ja Majander 2006, 234–235.

³⁴⁹ Vares, Uola ja Majander 2006, 236.

teri von Bornin ja maaherra Jalanderin eroa sekä ”punaisen marxilaisen sosialidemokratian” kukistamista. Muussa tapauksessa he katsoivat, että oli pakko ”hävittää sitä tukeva valtiovalta ja sen edustajat”. Vallalla oli avoin kapina.³⁵⁰

Lapuanliikkeen pohjalainen junta alkoi koota suojeluskuntia Mäntsälän suojeluskuntatalolle. Helsinkiläisiä aktivisteja ja upseereja yritettiin saada mukaan kapinaan. Pääkaupungin aktivistit eivät kuitenkaan lähteneet mukaan, sillä he ymmärsivät pian, ettei kömpelöillä ja päihtyneillä kapinallisilla ollut mahdollisuuksia. Kosolan johtama junta lähetti 29.2. valtiojohdolle vaatimuksia hallituksen eroamisesta, jolloin presidentti Svinhufvud antoi tasavallan suojelulain nojalla asetuksen eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä.³⁵¹ Asetuksen säännökset koskivat painokirjoituksia, kokouksia ja muita joukkotapahtumia, viestintävälineiden valvontaa ja liikkumisvapautta. Mäntsälän levottomuuksien kannalta oli olennaista, että yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle vaaraa aiheuttavat henkilöt voitiin määrätä vangittavaksi ja pidettäväksi toistaiseksi vangittuina.³⁵²

Asetuksen antamisen jälkeen lapualaisjunta määrättiin pidätettäväksi. 1.3. Svinhufvud antoi päiväkäskyn, jossa hän kehotti kaikkia suojeluskuntalaisia ”kuuliaisina laeille ja valalleen viipymättä palaamaan kotiseudulle ja seuraamaan ainoastaan oman päällystön käskyjä”. Suojeluskuntien ylipäällikkö Lauri Malmberg oli allekirjoittanut julistuksen. Radiossa pitämässään puheessa Svinhufvud lupasi, että heti kotiin palaavat suojeluskuntalaiset välttäisivät rangaistukset, mikäli palaisivat heti kotiin eivätkä olleet itse osallistuneet yllytykseen. Paikalle kokoontuneiden suojeluskuntalaisten määrä alkoi heti vähetä, ja kahden päivän päästä lapualaisjunta antautui ja pidätettiin. Järjestö lakkautettiin vielä maaliskuussa. Liikkeen taru oli lopussa, vaikka sen johtajat pääsivätkin ehdollisilla tuomioilla ja rangaistusasteikko oli huomattavasti lievempi kuin kommunistioikeudenkäynneissä muutama vuosi takaperin.³⁵³ Turun hovioikeus katsoi, että kysymyksessä oli kapina, mutta ettei sen johtohenkilöillä ollut vallankumousaikomuksia tai tarkoitusta muuttaa valtiosääntöä väkivaltaisesti.³⁵⁴

³⁵⁰ Jääskeläinen 1977, 497.

³⁵¹ Meinander 1999, 90–93.

³⁵² N:o 73/1932 Asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä. Suomen Asetuskokoelma.

³⁵³ Meinander 1999, 90–93; Asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä. Suomen asetuskokoelma 73/1932.

³⁵⁴ Jääskeläinen 1977, 502.

Ns. kyyditsemisasetus, eli asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksessa annettiin 19.8. Sen mukaan vapaudenriistosta tavattu tai todennäköisin syin epäilty saatettiin vangita ja pitää vangittuna, kunnes valtioneuvosto toisin määräsi, vaikka rikoslaissa mainitut edellytykset vangitsemisesta eivät täytyneetkään.³⁵⁵

Siltalan mukaan yhteiskuntarauha palautui ilman aseellista välienselvittelyä, koska vasemmisto oli aseeton, aseelliseen toimintaan valmiita lapualaisia oli suhteellisen vähän ja keskustalaisella sovintopolitiikalla oli entistä suurempi vastakaiku tilanteessa, jossa periaatteellinen vasemmisto-oppositio oli poistettu pelistä ja sosialidemokraatit joutuivat turvaamaan porvarilliseen oikeusvaltioon.³⁵⁶ Voidakseen vedota lapualaisia vastaan valtiovaltaan ja lakiin sosialidemokraattien täytyi tunnustaa ne. Sosialidemokraattien täytyi siis mukautua porvarilliseen kysymyksenasetteluun ja osoittautua täysivaltaisen kansalaisuuden arvoiseksi porvarillisessa yhteiskunnassa. Sosialidemokraattien tuli joko todistaa vääräksi lapualaispropagandan teesit heidän epäisänmaallisuudestaan, vallankumouksellisuudestaan tai laittomuudestaan tai kokea kommunistien kohtalo periaatteellisena oppositiona saavuttamatta sillä kuitenkin mitään.³⁵⁷ Sosialidemokraatit olivat jo vuoden jälkeen 1918 valinneet toimintalinjan, joka edellytti parlamentaarista tasavaltaa ja sen tarjoamaa legitimiyyttä. 1920-luvun loppupuolella ”tannerilainen” kommunisminvastaisuus oli tullut aikaisempaa hallitsevammaksi. Tämä määräsi myös sosialidemokraattien suhtautumista kommunisteihin vuoden 1930 tasavallan suojelulakia säädettäessä.³⁵⁸

Lapualaisuutta laillisuuden nimissä vastustaneet yläluokan selväpiirteisimmät edustajat puolestaan olivat varttuneet liberalismiin ja yksilönvapauden ilmapiirissä.³⁵⁹ He eivät kaivanneet ehdotonta yksiarvoisuutta ja yhdenmukaisuutta pitääkseen järjestelmää elinkelpoisena.³⁶⁰ Isänmaallisuuden käsitteenkin voi laajentaa kattamaan potentiaalisesti koko yhteiskunnan. Suomenmaa-lehdessä julistettiin keskellä kiivainta kyydityskautta: ”oikeudenmukaisuuden tielle palajaminen merkitsee kyllä sitä, että isänmaallisuuden

³⁵⁵ N:o 237/1932 Asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksissa.

Suomen Asetuskokoelma.

³⁵⁶ Siltala 1985, 477.

³⁵⁷ Siltala 1985, 486.

³⁵⁸ Kettunen 1987, 479.

³⁵⁹ Siltala 1985, 482.

³⁶⁰ Siltala 1985, 481.

käsitettä on laajennettava, niin että siihen mahtuu muutakin kuin nykyinen korskaisänmaallisuus, mahtuu sellainen isänmaallisuus, jota nykyaikainen sosiaaliseen itsetuntoon herännyt palkkatyöläinen tuntee maata ja kansaa kohtaan, siitä huolimatta, että hän sen lapsena vielä niin monessa suhteessa on lapsipuolen asemassa”. Oikeutettua luokkaedun ajamista ei siis heti saanut leimata ”isänmaattomuudeksi” tai ”jumalanpilkaksi”, vaan toleranssirajaa oli laajennettava, mikäli vasemmisto haluttiin saada reformistiselle kannalle ja tunnustamaan kansallinen yhteenkuuluvuus luokkasolidarisuutta velvoittavammaksi.³⁶¹

Laillisuuspiireissä katsottiin, että jos luottamus oikeusjärjestykseen romahtaisi ja kansalaisiin iskostuisi vakaumus vahvemman oikeudesta, ei moderni yhteiskunta voisi toimia. Valtion väkivaltamonopolin rikkominen merkitsisi paluuta voimakkaimman oikeuteen, eikä ollut takeita, että voimasuhteet säilyisivät aina ennallaan. Ståhlberg totesi kesäkuussa 1930, että ”[l]aittomuutta ei tee järjestetyssä yhteiskunnassa puolustettavaksi sekään, että siihen ryhdytään toisten rikosten tukahduttamiseksi”. Jos väkivaltaa käytettäisiin muuhun, kuin oikeusjärjestyksen puolustamiseen äärimmäisessä hädässä, siihen turvautujat menettäisivät itse oikeuden turvata lakiin väkivaltaa vastaan.³⁶² Helsingin Sanomat huomautti, että ”jos kerran ryhtyi puolustamaan jonkun kansanliikkeen oikeutta rikkoa lakia ja oikeusjärjestystä, oli sitä vaikea kieltää toiseltaan.”³⁶³

³⁶¹ Siltala 1985, 479.

³⁶² Siltala 1985, 483–484.

³⁶³ Siltala 1985, 479–480.

5 Vuoden 1936 lakiesitys

Vuoden 1936 lakiesitystä käsittelevän luvun rakenne on samanlainen kuin vuoden 1930 lakia käsittelevässä luvussa. Ensin käsitellään taustoja, ja tämän jälkeen esitellään lain valmistelua. Varsinaisista pääosioista ensimmäisessä keskitytään kansanedustajien argumentointiin ja lakiprosessiin, kun taas viimeisessä osiossa tarkastellaan tutkimusky-symyksen kannalta keskeisiä teemoja: diskursseja oikeusvaltion muodollisista ja materiaalisista tunnusmerkeistä.

5.1 *Lain tausta*

Loppusyksystä 1932 Suomen parlamentaarinen järjestelmä alkoi toipua ja hallituksen sisäiset ristiriidat tulivat taas esiin. 1930-luvun alun taloudellinen kriisi oli nostanut korkoja ja ajanut velkaantuneet maanviljelijät kriisiin, joten maalaisliiton ministerit vaativat korkosäännöstelyä. Sekä presidentti että muutamat ministerit vastustivat maalaisliittolaisten vaatimusta, jolloin hallitus jätti eroanomuksensa.³⁶⁴ Uusi, T. M. Kivimäen johtama edistyksen ja RKP:n muodostama viidellä kokoomuslaisella ja kahdella maalaisliittolaisella ammattiministereillä täydennetty kapeapohjainen hallitus astui valtaan 12.12.1932.³⁶⁵ Eduskuntaryhmät syrjäytettiin ja hallitukseen valittiin Svinhufvudin sopivaksi katsomia ministereitä muista porvaripuolueista. Vain edistyspuolue ja RKP katsoivat edustuksensa poliittiseksi.³⁶⁶

Vaikka ministeristö oli muodollisesti keskustan virkamieshallitus, oli se todellisuudessa oikeistohallitus, sillä virkamiehet oli valittu poikkeuksetta puolueiden oikeistosiivistä. Hallitus istui poikkeuksellisen kauan, neljä vuotta. Kauden pituuteen vaikutti osaksi se, että sosialidemokraatit tiesivät Svinhufvudin vastustavan heidän tuloaan hallitukseen ja välttivät siksi äänestämästä Kivimäen ministeristöä nurin.³⁶⁷ Hallituksen kaatuessa valtaan olisi todennäköisesti tullut sosialidemokraattien kannalta vielä huonompi vaihtoehto,³⁶⁸ ja useimmat sosialidemokraatit suhtautuivat Kivimäkeen suopeasti. Helpotus

³⁶⁴ Meinander 1999, 93.

³⁶⁵ Jääskeläinen 1977, 511–512.

³⁶⁶ Meinander 1999, 93.

³⁶⁷ Meinander 1999, 93–94.

³⁶⁸ Jääskeläinen 1977, 535; Soikkanen 1975, 558–559.

Kivmäen ministeriötä muodostettaessa selittyi myös sillä, että SDP:n riveissä oli pelätty hallituksen Saksan mallin mukaan suorittamaa vallankaappausta. Kokoomusministereiden erottua Sunilan hallituksesta sosialidemokraatit olivat pelänneet ”von Papenin hallituksen” syntyä.³⁶⁹ Sosialidemokraatit pyrkivät myös välttämään tilanteita, joissa he olisivat olleet asiakysymyksissä oppositiossa IKL:n kanssa: kansanliikkeen arvostellessa hallitusta oli SDP:n ryhmän asetettava hallituksen taakse.³⁷⁰

Suomen parlamentarismi ja poliittinen kulttuuri rauhoittuivat Kivimäen hallituksen aikana huomattavasti: lapuanliike oli vastoin aikeitaan pakottanut poliittisen järjestelmän etsimään uutta kansallista yksimielisyyttä, joka ei pohjautunut yhdenmukaisuuteen vaan kompromissihaluun. Kokoomus joutui kuitenkin vaikeaan tilanteeseen, sillä sen enemmistö oli tuntenut solidaarisuutta lapuanliikettä kohtaan Mäntsälän kapinaan saakka, ja lapuanliikkeen lakkauttamisen jälkeen puolue ryhtyi vaalityöhön sen kesäkuussa 1932 perustetun fasistiluonteisen perillisen, IKL:n kanssa.³⁷¹ Vuotta 1932 on nimitetty kokoomuksen ”hulluksi vuodeksi” sen piirissä vallinneiden voimakkaiden linjaerimielisyyksien vuoksi. Maltillisemmat, kuten Kyösti Haataja ja Paavo Virkkunen halusivat tavoitella porvarillista yhteistyötä, kun taas tiukan linjan edustajien, kuten Edwin Linkomiehen ja tuolloin vielä kokoomukseen kuuluneen Hilja Riipisen mielestä puolueen kannatti jatkaa jyrkällä linjalla ja odottaa uutta edullisten suhdanteiden aikaa.³⁷² Kun IKL:n ja kokoomuksen vaaliliitto toi vuoden 1933 vaaleissa kymmenen paikkaa vähemmän, kuin mitä kokoomus oli yksinään saanut edellisissä vaaleissa, alkoivat puolueiden tiet kuitenkin kulkea eri suuntiin. Kokoomuksen asenne hallitukseen muuttui sovinnollisemmaksi, mutta IKL tuotti jatkuvasti harmia.³⁷³ Sosialidemokraateille kansanvaltaisuuteen ja oikeusjärjestykseen vedonnut vaalikampanja toi 11 paikkaa lisää.³⁷⁴

Isänmaallisen kansanliikkeen toiminta alkoi synnyttää uudelleen levottomuutta vuoden 1932 lopulla. Vasemmisto oli sitä mieltä, että IKL oli vain lakkautetun lapuanliikkeen jatko, kun taas kokoomus ryhtyi avoimesti tukemaan kansanliikettä ja hyökkäsi sosialidemokraatteja vastaan. Tästä seurasi sosialidemokraattien ja kokoomuksen välistä kä-

³⁶⁹ Soikkanen 1975, 557.

³⁷⁰ Soikkanen 1975, 554.

³⁷¹ Meinander 1999, 93–94.

³⁷² Vares ja Uino 2007,

³⁷³ Jääskeläinen 1977, 535.

³⁷⁴ Soikkanen 1975, 545.

denvääntöä ja välikysymyksiä, joiden avulla hallitusta yritettiin pakottaa asettumaan jommankumman puolelle. Hallitus vältti ottamasta nimenomaista kantaa IKL:ää vastaan, mutta ryhtyi kuitenkin kansalaisoikeuksia rajoittaviin toimenpiteisiin, jotka välillisesti vaikuttivat hillitsevästi kansanliikkeen toimintaan.³⁷⁵

Huhtikuussa 1933 hallitus antoi eduskunnalle esityksen, jolla kiellettiin sotilaalliseen tapaan järjestetyt poliittiset yhdistykset. Esitys sisälsi muutokset rikoslakiin ja yhdistyslakiin. Eduskunta hyväksyi esityksen kokoomuksen vastustuksesta huolimatta. Valtioneuvosto kielsi viran- ja toimenhaltijoilta virantoimituksessa käyttämästä tiettyyn poliittiseen puolueeseen tai järjestöön kuulumista osoittavia pukuja tai puvunosa, sillä Isänmaallinen Kansanliike oli ottanut tunnusmerkikseen puvun, jonka käyttö oli yleistymässä myös viranomaisten piirissä. Kun kielto vain lisäsi puvun käyttöä ja sai lopulta puolueen eduskuntaryhmän käyttämään sitä eduskunnan istunnoissa, antoi hallitus eduskunnassa tehdyn lakialoitteen perusteella 1934 esityksen ns. puserolaista. Lailla kiellettiin poliittiseen puolueeseen tai järjestöön kuulumista osoittavien pukujen käyttö julkisissa tilaisuuksissa. Asiasta heräsi paljon julkista keskustelua. Samassa yhteydessä annettiin asetus, joka rajoitti poliittisten lippujen käyttöä julkisella paikalla. Taustalla oli tapaus, jossa raivostuneet suojeluskuntalaiset olivat repineet alas sosialidemokraattien puoluekokouksessa salkoon nostettuja punaisia lippuja.³⁷⁶

Vuoden 1934 valtiopäivillä hyväksyttiin muutos yhdistyslakiin, jonka avulla voitiin vaikeuttaa lakkautetun yhdistyksen toiminnan jatkamista toisen yhdistyksen kautta. Saman vuoden huhtikuussa eduskunta hyväksyi ns. kiihotuslain, jonka tarkoituksena oli lopettaa sanomalehdissä harjoitettu hallitukseen, eduskuntaan ja johtaviin viranomaisiin kohdistettu kiihkeä ja loukkaava arvostelu. Samalla maan ulkomaisia suhteita vahingoittavat lausunnot ja tietojen levittäminen saatettiin rangaistuksen alaiseksi. Esitys ei synnyttänyt lainkaan keskustelua, vaan se hyväksyttiin yksimielisesti. Lain voimassaoloaika oli, kuten tasavallan suojelulainkin, päättyvä vuoden 1935 lopussa. Kun kävi ilmi, että IKL:n nuorisojärjestö Sinimustat oli sekaantunut Viron joulukuun 1935 vallankaappaushankkeen valmisteluihin, sisäasiainministeriö kielsi järjestön toiminnan. Vuonna 1936 annettiin kaksi asetusta, joilla kiellettiin koululaisia liittymästä ja osallis-

³⁷⁵ Jääskeläinen 1977, 514–515.

³⁷⁶ Jääskeläinen 1977, 514–517.

tumasta poliittisiin yhdistyksiin ja niiden toimintaan. Tasavallan suojelulakiin ei kuitenkaan jouduttu turvautumaan vuoden 1932 jälkeen.³⁷⁷

Myös maalaisliiton nouseva poliitikko Urho Kekkonen otti kantaa sisäpoliittiseen tilanteeseen. Hän julkaisi vuonna 1934 pamfletin *Demokratian itsepuolustus*, jossa hän pyrki ratkaisemaan kielikysymyksen sekä hallitusmuodon kohtaamat haasteet lujalla hallitusvallalla ja siirtymisellä suhteellisesta vaalitivasta enemmistövaalitapaan. Tarvittiin eräänlainen ”demokratian diktatuuri”: demokratian puoltajien oli oltava valmiita kansavallan säilyttämiseksi luopumaan ”jostakin demokratialle vähemmän, tai ehkä enemmänkin, oleellisesta, voidakseen pelastaa sen, minkä turvin kansanvalta voi sitä vastaan kohonneen myrskyn ajan säilyä ja sitten olosuhteitten rauhoituttua puhdistuneena ja selkeentyneenä taas kehittyä demokratian sisäistä olemusta enemmän vastaaviin muotoihin”. Kekkonen huomautti myös oikeusvaltion paradoksista: ”Pakkokeinoihin turvautuminen demokratian suojelemiseksi on näinollen kaksiteräinen miekka. Ellei siihen tartu, uhkaa demokratia luhistua väkivaltaoppien järjestettyjen hyökkäysryhmien jalkoihin, ja jos sen ajattomalla ajalla tai taitamattomasti suorittaa, tulos on sama.”³⁷⁸

Maalaisliitto oli hallituksen kauden kuluessa yhä tyytymättömämpi sen talouspolitiikkaan. Saadakseen maalaisliiton rauhoittumaan sen puunjalostusteollisuuden ostokartellista tekemän välikysymyksen jälkeen pääministeri tarjosi ryhmälle helmikuussa 1936 mahdollisuutta hallituksen täydentämiseen eronneiden RKP:n ministereiden tilalle. Maalaisliiton ryhmä asetti kuitenkin tiukkoja ehtoja sekä taloudesta että yliopistokysymyksen ratkaisemisesta suomenkielisiä tyydyttävällä tavalla. Se vaati itselleen viittä lisäpaikkaa sekä kokoomuslaisen ammattiministerin, ulkoasiainministeri Antti Hackzellin eroa. Pääministeri päätyi täydentämään hallitusta maalaisliiton kannalta epätydyttävällä tavalla.³⁷⁹

Kivimäen ministeristö oli, paitsi sisäpoliittista tilannetta rauhoittava, myös hallituksen valtaa eduskunnan kustannuksella kasvattava taloudelliseen asiantuntemukseen nojaava hallitus. Hallitus pyrki torjumaan valtion ja kansalaisten harhaotteita antamalla vuonna 1933 esityksen eduskunnan valtaa kaventavan asiantuntijaelimen, talousneuvoston pe-

³⁷⁷ Jääskeläinen 1977, 514–517.

³⁷⁸ Kekkonen 1972.

³⁷⁹ Jääskeläinen 1977, 535–536.

rustamiseksi. Edistyspuolueen piirissä monet katsoivat, että poliittinen demokratia vaati tuekseen edustusmuotoja, jotka kanavoivat taloudellisen asiantuntemuksen päätöksentekoon.³⁸⁰ Talousneuvoston tehtävänä olisi ollut antaa valtioneuvostolle lausuntoja kaikista sen taloudellista tai sosiaalista elämää koskevista laajakantoisista esityksistä sekä eduskunnassa tehdyistä muutoksista ja eduskunta-aloitteista. Esitys sai aikaan keskustelua siitä, oltiinko perustamassa uusi elin, jota perustuslait eivät tunteneet. Kivimäki kritisoi voimakkaasti perustuslakivaliokunnan tekemiä muutoksia ja arvosteli parlamentarismin heikkouksia. Monen mutkan kautta esitys jätettiin lepäämään, mutta se kaatui lopulta vuoden 1936 vaalien jälkeen. Hallitus oli kaatunut jo aiemmin.³⁸¹ Myös lukuisista poikkeuslaeista voi päätellä, että hallitus halusi hallita vahvalla otteella.

5.2 Valmisteluprosessi

Vuoden 1936 lakiesitys näyttäisi olleen hieman laajemman poliittisen keskustelun ja valmistelun alaisena kuin vuoden 1930 esitys, sillä konseptit oli päivätty huolellisemmin ja versioitakin löytyi enemmän kuin vuonna 1930. Alun perin esitys tasavallan suojelulaiksi tuotiin valtioneuvostolle 24.10.1935, jolloin sen esitteli nuorempi hallitussihteerit Ant-Wuorinen (etunimeä ei mainittu). Tällöin lakia ei viety vielä eteenpäin, vaan asiaa valmistelemaan perustettiin ministerivaliokunta. Valiokunnan jäseniksi valittiin pääministeri T. M. Kivimäki (edistyspuolue), oikeusministeri Eric J. Serlachius (RKP), sisäasiainministeri Yrjö Puhakka (kokoomuslainen ammattiministeri) sekä opetusministeri Oskari Mantere (edistyspuolue).³⁸² Käsittelyn aikana Eric J. Serlachius erosi hallituksesta ja Yrjö Puhakasta tuli virkaatekevä oikeusministeri, kunnes uusi oikeusministeri astuisi virkaan. Hallituksen varsinainen esitys annettiin 31.1.1936.

Verrattuna vuoden 1930 lakiin hallituksen esityksen vuoden 1936 esityksen antamat valtuudet olivat laajemmat. Lakiin oli lisätty oikeus antaa myös yhdistymisvapautta ja omaisuuden turvaa rajoittavia asetuksia. Lisäksi laki olisi ollut esityksen mukaan voimassa pysyvästi, eikä siinä ollut edellisessä laissa ollutta vaatimusta siitä, että asetusten antaminen olisi mahdollista vain, jos oikeustilaa ei voitaisi palauttaa säännöllisissä oloissa käytettävissä olevilla keinoilla. Vuoden 1930 hallituksen esitykseen verrattuna

³⁸⁰ Kettunen 2008, 111–114.

³⁸¹ Jääskeläinen 1977, 524.

³⁸² Valtioneuvoston pöytäkirja 24.10.1930. Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston istunnoista 1935; Luettelo hallituksen esityksistä eduskunnalle 1932–1959. Oikeusministeriön arkisto, KA.

valtuudet eivät kuitenkaan olleet kovin paljon laajemmat, vaan uudessa esityksessä oli yhdistymisvapauden rajoittamisen, määräaikaisuuden sekä asetuksenantoehtojes osalta lähinnä peruutettu vuoden 1930 eduskuntakäsittelyssä tehdyt valtuuksien kavennukset. Itse esityksen sisällössä oli vuoden 1930 esitykseen verrattuna uutta puuttuminen omaisuuden turvaan. Myös vuoden 1930 esityksessä ollut mahdollisuus rajoittaa henkilön oikeutta tulla tuomituksi vain siinä tuomioistuimessa, jonka alainen hän lain mukaan oli, oli jätetty pois. Lisäksi eduskunnassa vuonna 1930 tullut täsmennys, että 7 §:n rajoitukset koskisivat vain Suomen kansalaisen oikeutta valita asuinpaikkansa ja kulkea paikkakunnasta toiseen, eivät oikeutta lähteä maasta, oli jätetty esitykseen.³⁸³

Lakiesityksen perusteluissa sen sijaan tapahtui suunnanmuutos. Niissä ei mainittu kertaakaan sanaa ”kommunismi”. Perustelut olivat kauttaaltaan yleisemmät, eikä niissä juuri mainittu, millaisten tilanteiden ja henkilöiden varalle poikkeusvaltuuksia tarvittaisiin. Niissä viitattiin lähinnä ”vuoden 1932 poikkeuksellisiin oloihin” ja todettiin, että ”[t]asavallan suojelulain voimassaoloaikana sattuneet tapahtumat ovat osoittaneet tämän lain tarpeellisuuden”.³⁸⁴

Lain perustelut kokivat valmisteluprosessin kuluessa radikaalin muutoksen. Ensimmäisissä versioissa oli lainattu vuoden 1930 lain perusteluista pätkä, jossa viitattiin kommunismin vaaroihin sekä sen vastustajien epäluottamukseen parlamentaarista hallitusvaltaa kohtaan. Tämä oli kuitenkin eräässä versiossa yliviivattu, ja marginaaliin oli kirjoitettu: ”Sitaatti mielestäni vanhentunut ja tarpeeton.” Allekirjoitus oli epäselvä eikä paljastanut, kenen näkemyksestä oli kyse. Samaan versioon oli kuitenkin jätetty vielä toteamus, että ”[v]aikka onkin tyydytyksellä todettava, että viime aikoina olot maassamme ovat kommunismin hävittyä julkisesta elämästä huomattavasti vakiintuneet ja että maanpetoksellisen liikkeen hävittämisen jäädessä valtiovallan huoleksi kommunismin kiihkeimpienkin vastustajien toiminta epäilemättä on tasaantunut, ei ole syytä jättää hallitusta vaille niitä valtuuksia, jotka voivat olla tarpeen rauhan aikana sattuvien vakavaluontoisten järjestyksen häiriöiden nopeaksi tukahduttamiseksi.” Esityksessä viitattiin myös vuoden 1932 tapahtumiin ja todettiin, että tasavallan suojelulain nojalla samana

³⁸³ Hallituksen esitys n:o 93 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

³⁸⁴ Hallituksen esitys n:o 93 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

vuonna annetut asetukset ”epäilemättä olivat omiaan tehostamaan valtiiovallan arvoa ja jouduttamaan toimenpiteitä, joilla järjestys palautettiin maahan”.³⁸⁵

Ministerivaliokunnan käsittelyssä perustelutekstit kirjoitettiin melko pitkälti uusiksi ja ainoastaan uusia valtuuksia erittelevä kappale oli jätetty. Uusista perusteluista jätettiin pois kaikki konkreettinen viittaaminen toimijoihin, joita varten laki säädettäisiin. Sekä maininnat kommunisteista että näiden vastustajista olivat poistuneet ja kieli oli muuttunut neutraalimmaksi. Perusteluihin tuli maininta siitä, että ”[v]astaavanlaatuisia poikkeustiläsäännöksiä sisältävät myös useat Euroopan uusimmista, maailmansodan jälkeen syntyneistä *tasavaltaisista* valtiosäännöistä”.³⁸⁶ Maininnat niistä maista, jotka lakiprosessissa otettiin vertailuun, oli kuitenkin ensimmäisiä versioita lukuun ottamatta jätetty pois. Lisäksi huomautettiin, että edellisen lain suomaa asetuksenanto-oikeutta oli käytetty vain kaksi kertaa, ja että nämä asetukset olivat vuonna 1932 epäilemättä olleet edistämässä järjestyksen palauttamista maahan. Maininnat valtion arvovallan tehostamisesta oli jätetty pois. Lain säätämistä perusteltiin myös sen yleisestävällä vaikutuksella: ”varmastikin se seikka, että tiedetään hallituksella olevan nopeita ja tehokkaita keinoja järjestyshäiriöiden tukahduttamiseen, on jo sellaisenaan omiaan edistämään järjestyksen säilymistä”. Perustelujen muututtua neutraalimmiksi ja yleisemmiksi jäi kuitenkin melko epäselväksi, miksi laki olisi ylipäänsä tarpeellinen ja keiden toimintaa sillä pyrittiin rajoittamaan.³⁸⁷

Eräässä versiossa todettiin, että edellisen tasavallan suojelulain säännökset ovat muuten riittävät, mutta että presidentille olisi annettava oikeus säätää välttämättömäksi harkittuja rajoituksia omaisuuden käyttämisessä. Tämän perään on lyijykynällä lisätty perusteluteksti, jossa todetaan, että myös yhdistymisvapauden rajoittaminen tulisi tehdä mahdolliseksi, ”semmin kun on osoittautunut, että kokoontumisvapauden rajoittamista tarkoittavat määräykset muuten voivat käydä tehottomiksi”. Tämän lisäyksen kohdalla luki marginaalissa: ”X:n ehdottama lisäys.” Allekirjoitus on jälleen epäselvä, mutta kyseessä oli selvästi sama henkilö, joka oli esittänyt vuoden 1930 lakiin viittaavan sitaatin poistoa.³⁸⁸

³⁸⁵ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁸⁶ Tekijän kursivointi.

³⁸⁷ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁸⁸ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

Yhdessä ministerivaliokunnan käsittelyssä tehdyssä versiossa oli muita laajemmin katsaus kansalaisoikeuksien merkitykseen ja asemaan valtiosäännössä, mutta nämä kappaleet oli ylivivattu. Katsauksessa todettiin, että vaikka valtiosäännön pääsisältönä oli totuttu pitämään valtion rakenteen perusteita sekä valtioelinten toimivaltaa ja keskinäisiä suhteita koskevia säännöksiä, oli useimmissa uusimmista valtiosäännöistä säännöksiä kansalaisten asemasta valtiossa. Lisäksi todettiin, että valtion oikeusjärjestyksen kansalaiselle suomista oikeuksista mainittiin hallitusmuodossa vain ne, ”jotka lainsäätävä on halunnut turvata perustuslaille ominaisella pyhyydellä ja pysyvyydellä”.³⁸⁹

Käytetyt sanavalinnat ”pyhyys” ja ”pysyvyys” herättivät heti mielenkiinnon, sillä nimenomaan näihin ominaisuuksiin laki olisi puuttumassa. Jäljempänä todettiin kyllä, että hallitusmuodon 16 §:n mukaan kansalaisten yleisiä oikeuksia ei ollut valmisteluvaiheessakaan kaavailtu täysin koskemattomiksi, vaan esimerkiksi sota-aikana näihin voitiin tehdä rajoituksia. Tämän jälkeen esitettiin kuitenkin, että vaatimus liikekannallepanosta ja sodan julistamisesta olivat ”niin vakavia ja laajakantoisia toimenpiteitä”, ettei niihin ollut ryhdyttävä muuten kuin aivan äärimmäisissä tapauksissa. Näin ollen hallituksella tuli olla keinoja käytettävissään niissä tilanteissa, jolloin säännöllisissä oloissa käytettävissä oloissa olevat keinot eivät riittäneet, mutta sotatilaa ei haluttu tai ei ollut tarkoituksenmukaista julistaa, koska ”se voisi vaikuttaa epäedullisesti valtakunnan suhteisiin ulkovaltoihin”.³⁹⁰

Kansalaisoikeuksien koskemattomuuden tai pyhyden suhteen oli tässä perusteluversiossa havaittavissa selkeä ristiriita, sillä hallitusmuodon II luvussa taattujen oikeuksien rajoittaminen hallitusmuodon 16 §:n antamia valtuuksia laajemmin murensi juuri sitä pyhyyttä ja pysyvyyttä, joka perustuslaille on ominaista ja jota alussa korostettiin. Ehkä tämän ristiriidan vuoksi kansalaisoikeusnäkökulmaa ja perustuslain arvovaltaa korostava alku oli jätetty myöhemmistä versioista pois. Lain kaavailtiin alun perin olevan voimassa vuoden 1940 loppuun, mutta myöhemmistä versioista lain määräaikaaisuudesta säätävä kolmas pykälä oli jätetty pois. Ministerivaliokunnan ensimmäisessä versiossa perusteluihin oli lisätty: ”Kun tällaiset valtuudet sisältävä laki muodostaa välttämättö-

³⁸⁹ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹⁰ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

mäksi osoittautuneen täydennyksen hallitusmuotoon, olisi se säädettävä pysyväiseksi.”³⁹¹

Kuten lakiesityksen perusteluissa mainittiin, valmistelun aikana oli selvitetty samankaltaisia ratkaisuja muissa maissa. Asiakirjaniteessä oli liitteenä otteet Tšekkoslovakian puoluelainsäädännöstä, Saksan valtakunnan (Weimarin tasavallan), Puolan, Tanskan, Kuuban, Meksikon, Liechtensteinin, Espanjan, Bulgarian, Latvian ja Liettuan valtiosäännöistä sekä Ranskan laista taisteluryhmistä ja yksityisistä milliiseistä. Eri maissa annetut valtuudet vaihtelivat kuitenkin huomattavasti.³⁹² Huomattavaa on, että vaikka hallituksen esityksen perusteluissa huomautettiin valtuuksista, jotka Euroopan valtioiden *tasavaltaiset* valtiosäännöt antoivat toimeenpanovallalle, lakivertailussa mukana olleista Euroopan valtioista suurimmassa osassa – Puolassa, Saksassa, Latviassa, Liettuassa ja Bulgariassa – oli jo lain valmisteluhetkellä tapahtunut siirtymä demokratiasta diktatuuriin.³⁹³ Myös Kuubassa oli vuonna 1933 tapahtunut sotilasvallankaappaus, eikä Meksikoakaan voinut nimittää demokratian mallimaaksi. Tämä todennäköisesti selittää, miksi yksityiskohtaiset maininnat esimerkkipäätöksistä oli jätetty pois hallituksen esityksen perusteluista.

Saksan vuonna 1919 säädetyistä valtiosäännöistä oli kopio jo aikaisemmin mainitusta 48. artiklasta, jossa annettiin valtakunnanpresidentille valtuudet lakkauttaa ohimenevästi yhteensä seitsemässä artiklassa vahvistetut perusoikeudet tai puuttua yleisen turvallisuuden häiriöihin tarvittaessa aseellisen voiman avulla. Saksassa annetut valtuudet olivat valtiosäännöistä kaikkein laajimmat ja selkeimmät.³⁹⁴ Myös seuraukset olivat tiedossa tasavallan suojelulain valmistelun aikaan. Tanskan valtiosäännössä myönnettiin kuninkaalle äärimmäisissä tapauksissa, jolloin valtiopäivät eivät olleet koolla, oikeus säätää tilapäisiä lakeja, jotka eivät voineet olla perustuslain vastaisia, ja jotka tuli esittää valtiopäivien seuraavassa istunnossa. Puolan valtiosääntölaissa vuodelta 1935 annettiin presidentille oikeus antaa asetuksia ministerineuvoston esityksestä, mikäli kansanedustuslaitos Seim oli hajotettuna. Nämä asetukset eivät kuitenkaan saaneet koskea valtiosäännön muuttamista.³⁹⁵

³⁹¹ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹² K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹³ Vares, Uola ja Majander 2006, 260.

³⁹⁴ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹⁵ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

Muiden maiden valtiosäännöistä otetut otteet koskivat usein presidentin tai ministerineuvostojen valtuuksia ylipäänsä antaa asetuksia, mikäli kansanedustuslaitos ei ole koolla, eivät välttämättä poikkeusvaltuuksia tai sitä, että perustuslaissa taattuja perusoikeuksia voitiin rajoittaa. Poikkeuksena tästä olivat Saksan, Kuuban ja Espanjan sekä osittain Meksikon ja Bulgarian valtiosäännöt. Näissäkin asetettiin usein asetuksenannon tai toimenpiteisiin ryhtymisen ehdoksi, että kansanedustuslaitos tai valtiopäivät eivät olleet koolla. Liechtensteinin valtiosäännössä todettiin melko ylimalkaisesti, että pakotavissa tapauksissa suvereeni saattoi tehdä valtion turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta välttämättömiä toimenpiteitä.³⁹⁶ Ranskaa koskevasta lainsäädännöstä oli liitteenä kopio taisteluryhmiä ja yksityisiä miliisejä käsittelevästä laista. Sen mukaan lakkauttavaksi tulivat kaikki sellaiset yhdistykset tai yhteenliittymät, jotka yllyttivät aseelliseen mielenosoitukseen kadulla, joilla muuten oli taisteluryhmän tai yksityisen miliisin luonne tai jotka yrittivät loukata maan alueen loukkaamattomuutta tai muuttaa väkivaltaisesti tasavaltaista hallitusmuotoa.³⁹⁷

Tšekkoslovakiassa puolestaan oli ryhdytty samankaltaisiin toimenpiteisiin kuin Suomessa. Maassa oli voimassa tasavallan suojelulaki, jonka avulla voitiin torjua yksilöiden harjoittamaa yhteiskunnalle vaarallista poliittista toimintaa. Lisäksi maassa säädettiin poliittisten puolueiden toiminnan keskeyttämisestä tai hajottamisesta koskeva laki vuonna 1933. Sen mukaan hallitus voi keskeyttää tasavallan itsenäisyyttä, valtiomuotoa ja turvallisuutta uhkaavan puolueen toiminnan tai hajottaa sen. Laki koski myös poliittisia ryhmiä, yhdistyksiä ja liikkeitä. Raportin Prahasta ulkoasiainministeriölle lähettänyt asiainhoitaja H. Hellström totesi, että ”[k]un ottaa huomioon, että viranomaisilla jo ennestään on erittäin laajat oikeudet epämieluisien sanomalehtien rankaisemiseksi ja että tasavallan suojelulaki niinikään on erittäin ankara, niin voidaan todeta että Tšekkoslovakiassa hallituksella tätä nykyä on valtion sisäisiä poliittisia rikollisia vastaan käytettävänään voimakeinoja, joiden kaltaisia tavataan ainoastaan diktatuurimaissa.” Hellström kertoi myös maan sosiaalidemokraattisen puolueen suhtautuneen vastahankaisesti lakiin ja demokraattitaustaisen oikeusministeri Meissnerin todenneen puolueen kongressissa, että ei ollut varmaa, ettei määräyksiä väärinkäytettäisi valtiolle uskollisia ja kansanvaltaisia puolueita vastaan. Meissner oli todennut myös, että ”on epämääräistä missä luja

³⁹⁶ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹⁷ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

demokratia lakkaa ja epädemokraattinen diktatuuri alkaa ja että valtiomuodollisesti taatujen vapauksien supistaminen voi merkitä kaltevalle pinnalle joutumista, joka voi johdattaa fasistiseen diktatuuriin”. Hellströmin mukaan Tšekkoslovakian järjestelmä tarjosi ”valtiomuodolliselta kannalta mielenkiintoisen esimerkin pyrkimyksistä tukea demokratiaa ’kansanvaltaisella diktatuurilla’, jonka aikana tärkeät hallitusmuodon säätämät, kansalaisvapauksia koskevat takeet ovat kumotut”. Perusteluista jäi epäselväksi, kuinka pitkälti tällainen ”kansanvaltainen diktatuuri” nähtiin mahdolliseksi myös Suomessa.³⁹⁸

5.3 Valiokuntamietinnöt ja ensimmäinen käsittely

Tasavallan suojelulaista ei pöytäkirjojen mukaan käyty lähetekeskustelua, vaan se lähetettiin suoraan perustuslakivaliokuntaan.³⁹⁹ Perustuslakivaliokunta päätyi esittämään lain hyväksymistä, mutta ehdotti siihen lieventäviä muutoksia. Valiokunta huomautti 27.2. antamassaan mietinnössä, että sen jälkeen, kun tasavallan suojelulaki 1930 oli säädetty, oli lainsäädäntöä täydentämällä poistettu osa niistä syistä, joita aikaisemmin oli voitu esittää tasavallan suojelulain tarpeellisuuden puolesta. ”Erityisesti on tässä suhteessa mainittava v. 1934 annettu laki valtiolle ja yhteiskunnalle vaarallisen kiihoituksen ehkäisemisestä ja samana vuonna annettu laki yhdistyslain muuttamisesta.” Valiokunta katsoi kuitenkin, etteivät lainsäädännön täydennykset olleet tehneet tasavallan suojelulakia tarpeettomaksi, vaan hallitus saattaisi poikkeuksellisten olojen sattuessa tarvita erikoisvaltuuksia.⁴⁰⁰

Perustuslakivaliokunta ei halunnut antaa hallitukselle pysyviä valtuuksia, vaan rajasi lain voimassaoloajan vuoden 1939 loppuun. Valiokunnan mielestä tuli välttää poikkeussäännöksiä, jotka voisivat heikentää lakien kunnioitusta yhteiskunnassa. Rajaamalla lain voimassaoloaikaa valiokunta halusi samalla asettaa aikarajan, jolloin lain nojalla annetut asetukset viimeistään raukeaisivat. Valiokunta poisti laista mahdollisuuden rajoittaa yhdistymisvapautta ja omaisuuden käyttämistä. Lisäksi se lisäsi ensimmäiseen pykälään ehdon, jonka mukaan suojelulakiin perustuvia asetuksia voitaisiin antaa vain, mikäli oikeustila ei olisi palautettavissa säännöllisissä oloissa käytössä olevilla keinoilla. Perustuslakivaliokunnan käsittelyn jälkeen laki oli olennaisilta kohdiltaan aivan samanlainen.

³⁹⁸ K.D. 119/319/1935. Oikeusministeriön arkisto, KA.

³⁹⁹ Valtioapäivät I/1935, pöytäkirjat III, 3392.

⁴⁰⁰ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 33 hallituksen esitykseen n:o 93 tasavallan suojelulaiksi. Valtioapäivät 1935, asiakirjat III.

nen kuin vuonna 1930 hyväksytty laki. Voimassaoloaika oli kuitenkin vain neljä vuotta.⁴⁰¹

Mietintöön tehtiin peräti neljä vastalauseetta. Sekä IKL:n Hilja Riipisen että sosialidemokraattien vastalauseessa esitettiin lakiesityksen hylkäämistä. Riipisen mukaan hallitus oli soveltanut siihen asti voimassa olleita poikkeuslakeja puolueellisesti niitä isänmaallisia voimia vastaan, jotka eivät hyväksyneet ”hallituksen ja puoluevallan marxilaisuutta suosivaa politiikkaa”. Hallitus oli unohtanut, että kaikkien kansalaisten tuli olla lain edessä samanarvoisia.⁴⁰² Sosialidemokraattien K. H. Wiik, Aino Malkamäki, D. B. Lindman, Otto Toivonen, Aleksi Aaltonen, Albin Koponen ja Jussi Lonkainen katsoivat, että hallitus ei ollut osoittanut tarpeeksi perusteluita, miksi suojelulaki oli edelleen tarpeellinen. Poikkeuslakeja ei ollut säädettävä pidemmäksi ajaksi kuin oli aivan välttämätöntä, sillä ne höllensivät niin vallanpitäjien kuin kansalaisten oikeudentuntoa ja vaaransivat oikeusturvaa.⁴⁰³

Kokoomuksen jyrkän oikeistolinjan edustajan Edwin Linkomiehen tekemässä ja maalaisliiton aitosuomalaisuussiipeen kuuluvan Jussi Annalan allekirjoittamassa vastalauseessa esitettiin lakiesityksen hyväksymistä hallituksen esityksen mukaisena, ilman lievennyksiä. Perustelut olivat päinvastaiset kuin sosialidemokraateilla: lakia tarvittiin valtiosäännön pysyväksi täydennykseksi, koska tilapäiset, määräajaksi säädetyt lait saivat helposti poikkeuslain luonteen.⁴⁰⁴ Edistyspuoluelaisen Eero Rydmanin tekemän ja maalaisliiton Jalo Lahdensuon kannattaman vastalauseen mukaan lakiesitys tuli hyväksyä perustuslakivaliokunnan mietintöä tehokkaampana, muttei kuitenkaan aivan yhtä voimakkaana kuin hallituksen esitys. Rydman ja Lahdensuo halusivat palauttaa oikeuden rajoittaa perustuslain 10 §:n yhdistymisvapautta ja 6 §:n 1 momentissa mainittua omaisuuden turvaa, mutta he olivat valmiit hyväksymään lain määräaikaisena ja edellyttämään asetusten antamisen ehtona, ettei oikeustilaa voitu palauttaa säännöllisissä oloissa käytettävissä olevilla keinoilla. Hallituksen esityksessä esitetyt syyt omaisuuden käyt-

⁴⁰¹ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 33 hallituksen esitykseen n:o 93 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

⁴⁰² Vastalause I perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 33. Hallituksen esityksen n:o 93 yhteydessä. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

⁴⁰³ Vastalause III perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 33. Hallituksen esityksen n:o 93 yhteydessä. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

⁴⁰⁴ Vastalause IV perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 33. Hallituksen esityksen n:o 93 yhteydessä. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

tämisen ja yhdistymisvapauden rajoittamiseksi tuntuivat vastalauseen allekirjoittajista hyvin perustelluilta.⁴⁰⁵

Asian *ensimmäisessä käsittelyssä* 6.3. käytettiin ainoastaan kaksi puheenvuoroa: Rikosoikeuden professorin, IKL:n perustajiin kuuluneen Bruno Salmialan (IKL) ja Helsingin yliopiston vararehtorin Edwin Linkomiehen (Kokoomus). Salmiala vetosi perustuslakiin ja siinä kansalaisille turvattuihin oikeuksiin. Lisäksi hän totesi, että IKL:ää oli kohdeltu puolueellisesti hallituksen taholta ja kiihotuslakia ei ollut sovellettu tasapuolisesti. Salmialan puheenvuoron kärki oli kohdistettu maalaisliittoon. Hänen mielestään tasavallan suojelulakia ajettiin, jotta ”tietyt poliittiset piirit” pääsisivät sen avulla ”päämääriin, joihin he eivät saata päästä muilla keinoin.” Salmiala esitteli maalaisliiton piirissä kulkenutta kiertokirjettä, jonka mukaan sosialidemokraattien voittaessa vaalit olisi vaara oikeiston vallankaappauksesta. Tätä kirjettä hän piti kiihotuslain vastaisena. Lisäksi Ilkassa oli ollut Mussolinia kriittisesti käsittelevä artikkeli, joka oli rangaistuksetta sivuutettu, kun taas IKL:n julkaisemassa Ajan Suunnassa ollut Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinovia kritisonut artikkeli oli tuonut lehdelle syytteen ja rangaistuksen. Salmiala kummasteli myös Urho Kekkosen pari vuotta aikaisemmin kirjoittamaa äärioikeiston vastaista pamflettia *Demokratian itsepuolustus*, jossa yhteiskuntajärjestyksen suojakeinona nähtiin demokratian diktatuuri. ”Hän ei harkitse lainkaan, voiko laki, taikka ennenkaikkea perustuslaki antaa näille toimenpiteille oikeutusta”, huomautti rikosoikeuden professori Salmiala.⁴⁰⁶

Edwin Linkomies oli lain suhteen päinvastaisella kannalla, kuten hänen tekemästään vastalauseestakin oli jo käynyt ilmi. Linkomiehen mielestä lakia tarvittiin nimenomaan valtiosäännön pysyväksi täydennykseksi, jottei jouduttaisi tilanteeseen, jossa hallituksen valtakunnan puolustamiseksi suorittamat toimenpiteet eivät voisi nojautua lain antamaan valtuutukseen. Linkomiehen mukaan oli aivan yleinen oikeusperiaate, että valtiolta ei saanut toimeentona sallia hyökkäyksiä valtakunnan olemassaoloa, turvallisuutta ja järjestystä vastaan, mutta sekä oikeusjärjestyksen että valtiovallan arvo kärsisi, mikäli hyökkäykset torjuttaisiin lakiin perustumattomilla toimilla.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Vastalause II perustuslakivaliokunnan mietintöön n:o 33. Hallituksen esityksen n:o 93 yhteydessä. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

⁴⁰⁶ Ed. Salmiala 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3623–3629.

⁴⁰⁷ Ed. Linkomies 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3629–3631.

Puheenvuorojen jälkeen laki lähetettiin *suureen valiokuntaan*. Suuri valiokunta päätti esittää lakia perustuslakivaliokunnan esittämässä muodossa.⁴⁰⁸

5.4 Toinen käsittely

17.3. järjestetyssä toisessa käsittelyssä laista käytiin ensin yleiskeskustelu ja tämän jälkeen yksityiskohtainen keskustelu, jossa käsiteltiin siihen tehdyt muutosesitykset. Yleiskeskustelussa käytettiin runsaasti puheenvuoroja, yhteensä 29. Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajat puhuivat ylivoimaisesti eniten: yhdeksän puheenvuoroa. Äänessä oli maratonpuhujia Salmialan (viisi puheenvuoroa) lisäksi Ajan Suunnan entinen päätoimittaja Aarne Somersalo kolmella puheenvuorollaan. Myös kokoomuksesta IKL:ään loikannut Hilja Riipinen piti puheenvuoron. Maalaisliiton edustajat pitivät yhteensä kahdeksan puheenvuoroa. Edustajat Jalo Lahdensuo ja Juho Paksujalka pitivät kaksi puheenvuoroa kumpikin, lisäksi puhuivat Eemeli Aakula, Viljo Venho, Taavi Vilhula ja Juho Takala. Kokoomuslaiset pitivät 7 puheenvuoroa. Äänessä olivat eniten v. t. oikeusministeri Yrjö Puhakka (kolme puheenvuoroa) ja edustaja Edwin Linkomies (kolme puheenvuoroa). Myös Pekka Pennanen käytti puheenvuoron. Sosialidemokraatit puhuivat vuoteen 1930 verrattuna hyvin vähän, he pitivät vain kolme puheenvuoroa. Puhujina olivat Jussi Lonkainen, Reinhold Sventorzetski ja Taavi Lindman. RKP:n Ernst von Born ja ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius pitivät kumpikin yhden puheenvuoron.

Jo puheenvuorojen jakaumasta voi päätellä, että asetelmat olivat muuttuneet vuodesta 1930. Yleiskeskustelusta tuli etenkin *Isänmaallisen Kansanliikkeen* näyttämö. IKL oli ottanut täysin vuoden 1930 lapuanliikkeen kannasta poikkeavan kannan tasavallan suojelulakiin. Puheenvuoroissa korostettiin perustuslain ja kansalaisoikeuksien pyhyyttä ja koskemattomuutta ja epäiltiin, että lakia sovellettaisiin mielivaltaisesti kansanliikettä vastaan.

Salmiala tarttui sisäasiainministerin väitteeseen, jonka mukaan tasavallan suojelulailta olisi voitu estää vuoden 1930 tapahtumat. Tämä osoitti Salmialan mielestä, että laki halettiin käyttöön myös aikoina jolloin hallitusvallalla oli ”normaalisin keinoin mahdollisuutta ylläpitää yhteiskuntajärjestystä”. Salmialan mukaan kommunistinen kiihotus olisi

⁴⁰⁸ Suuren valiokunnan mietintö n:o 110 hallituksen esitykseen n:o 93 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät 1935, asiakirjat III.

hyvin voitu estää tavallisen lainsäädännön keinoin ennen vuotta 1930. ”Ei vika ollut laeissa eikä asetuksissa, vaan hallitusvallan heikkoudessa. Puuttui kykyä ja tahtoa käydä käsiksi niihin voimiin, jotka uhkasivat valtakuntaa ja yhteiskuntajärjestystä”.⁴⁰⁹ Salmialan argumentti oli täysin sama kuin sosialidemokraattien vuonna 1930. Kuitenkin lapuanliike itse oli *jo ennen vuotta 1930* halunnut lakkauttaa kommunistisen toiminnan poikkeusvaltuuksin. Myöhemmässä puheenvuorossaan Salmiala esitti, että edes vuonna 1930 ei olisi tarvittu tasavallan suojelulakia. ”[S]ellaisen maanpetoksellisen toiminnan tukahuttamiseksi, joka johti talonpoikaismarssiin, ei tarvittu eikä tarvita niitä valtuuksia, jotka nyt sisältyvät tasavallan suojelulakiehdotukseen. Hallituksella olisi v. 1930 ollut mahdollisuus säännöllisten lakien puitteissa tukahuttaa kaikki lainvastainen toiminta.”⁴¹⁰

Suhtautuminen kommunistiseen kiihotuksen hillitsemiseen oli ristiriitaista. Oikeusoppinut Salmiala esitti, että ”[e]i ole nimittäin periaatteessa eroa, sovelletaanko sitä [lakia] kommunisteihin taikka joihinkin muihin, pääasia, että hallitus katsoo, että tasavallan suojelulakia saadaan käyttää sellaisissakin olosuhteissa, jolloin normaaliset keinot riittävät ylläpitämään yhteiskuntajärjestystä.”⁴¹¹ Kommunistit asetettiin tiedostetusti tai tiedostamatta samalle viivalle muiden kansalaisryhmien kanssa, heitä koskivat samat oikeudet kuin muitakin. Salmiala melkein päätyi puolustamaan kommunisteja. ”Herra sisäasiainministeri huomautti viimeisessä lausunnossaan uudelleen, että tasavallan suojelulakia olisi tarvittu juuri tämän kommunistisen toiminnan tukahuttamiseksi. Minä siis tästä olen saanut uuden todistuksen siitä, että ainakin herra sisäasiainministerin mielestä tasavallan suojelulakia on tarvis sen vuoksi, että voitaisiin valtiovallan taholta suunnata kyllin voimakas taistelu niitä poliittisia suuntia vastaan, joita hallitus ei hyväksy.”⁴¹² Hilja Riipisen mukaan taas tasavallan suojelulain sijasta tarvittiin kansan suojelulakia, joka pelastaisi kansan ja etenkin nuorison ”punaiselta myrkyltä” ja estäisi kommunismin soluttautumisen maahan paitsi sosialistien välityksellä, myös ”tulenkantajain, eräänlaisten rauhanasianajajien, ihmisoikeuksien liiton, kirkosta eronneiden yhtymien ja kaikennäköisten taiteellisten juominkien muodossa kommunismin ja kominternin ystävien kanssa”. Isänmaalliselle toiminnalle vaaraksi koituvaa tasavallan suojelulakia ei

⁴⁰⁹ Ed. Salmiala 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3829–3831.

⁴¹⁰ Ed. Salmiala 17.3. (2) Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3839–3840.

⁴¹¹ Ed. Salmiala 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3829–3831.

⁴¹² Ed. Salmiala 17.3. (2) Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3839–3840.

maassa tarvittu.⁴¹³ Riipinen osoitti puheellaan, ettei kannattanut samanlaisia oikeuksia kaikille, mikä oli ristiriidassa Salmialan puheenvuoron kanssa.

Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajat pyrkivät osoittamaan, että kiihotuslakia oli sovellettu puolueellisesti. He jatkoivat Salmialan ensimmäisessä käsittelyssä aloittamaa linjaa, jonka kärki oli suunnattu maalaisliittoon. Maalaisliiton piirissä kulkeneen kierto-kirjeen ja Ilkka-lehden Mussolini-artikkelin siteeraamista ja analyysia jatkettiin väsymykseen asti. Samat argumentit toistuivat, kun aina uudet henkilöt menivät vastustamaan IKL:n edustajien puheenvuoroja ja nämä vastasivat. Siteeraamalla Kekkonen *Demokratian itsepuolustusta* maalaisliitosta maalattiin kuvaa epäkansanvaltaisena ja häikäilemättömien valtapyrkimysten kyllästämänä puolueena, jonka käsiin poikkeuksellisia valtuuksia ei voinut uskoa. Keskustelu oli siis huomattavasti ”puoluepoliittisempaa” kuin vuonna 1930. Myös kokoomuksen tehtiin selvä irtiotto: heidän katsottiin asettuneen sosialidemokraattien ja maalaisliiton laillisuusrintamaan.

Kuten sosialidemokraatit vuonna 1930, IKL vetosi sotatilalakiin, joka teki tasavallan suojelulain tarpeettomaksi. Kiistaa tuli sisäasiainministeri Puhakan ja maalaisliiton edustaja Lahdensuon kesken siitä, kumpi laki oli säädetty aikaisemmin ja vaatiko sotatilan julistaminen sotaväen liikekannallepanoa. Salmialan mielestä olosuhteet, jolloin kansalaisten perusoikeudet oli kumottava, olivat jo niin vaarallisia, että sotatilan voi hyvin julistaa eikä liikekannallepanoa tarvittu. Jalo Lahdensuo huomautti, että laki sotatilasta oli vahvistettu 26.9.1930 ja tasavallan suojelulaki vasta 18.11, joten tasavallan suojelulakia säädettäessä sotatilalain ei ollut katsottu korvaavan sitä. Salmialan mukaan oli kuitenkin olennaista, että lakeja oli käsitelty samoihin aikoihin. Sitä paitsi sotatilalakiin oli tasavallan suojelulain antamisen jälkeen tehty laajennus 28.11.1930. Lain mukaan sotatilalain valtuuksia saatettiin käyttää myös silloin, kun kapina oli uhkaamassa.⁴¹⁴ V. t. oikeusministeri Puhakka kuitenkin huomautti, että asiallisesti laki sotatilasta oli hyväksytty eduskunnassa jo heinäkuussa, vaikka se vahvistettiin vasta syyskuussa. Lisälaki puolestaan oli hyväksytty eduskunnassa jo 7.11., vaikka se vahvistettiin vasta 28. päivä, kun taas tasavallan suojelulaki hyväksyttiin eduskunnassa vasta 11.11.⁴¹⁵ Lisäksi Puhakka totesi, että sotatilalaisissa säädetty oikeus julistaa valtakunta tai osa siitä

⁴¹³ Ed. Riipinen 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3844–3847.

⁴¹⁴ Ed. Salmiala 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3829–3831.

⁴¹⁵ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3834–3835.

sodan tai kapinan aikana sotatilaan oli tasavallan presidentillä, milloin sota tai kapina näytti olevan syttymäisillään ja sotavoima tai osa siitä oli määrätty pantavaksi liikekannalle. Näin ollen sotatilan julistaminen edellytti edes osittaista liikekannallepanoa.⁴¹⁶ Salmiala esitti, että vaikka sotatilalain laajennus edellytti sotatilan julistamiseksi liikekannallepanoa, itse sotatilalaki ei edellyttänyt.⁴¹⁷ Tätä argumenttia eivät kuitenkaan lain kannattajat hyväksyneet.

Maalaisliittolaiset edustajat puolustivat vankkumatta tasavallan suojelulakia. Ryhmä olisi kokonaisuudessaan ollut valmis hyväksymään lain myös hallituksen esittämässä muodossa. Maalaisliittolaiset kummastelivat, miksei laki saanut enemmän kannatusta eduskunnassa, ja esimerkiksi Jalo Lahdensuo ihmetteli, miksi hallituksen pääänenkannattaja Helsingin Sanomat oli julkaissut sitä vastustavan kirjoituksen.⁴¹⁸ Tasavallan suojelulakia puolustettiin osin samoilla argumenteilla kuin vuonna 1930. Sen avulla katsottiin voitavan palauttaa kuri ja järjestys maahan sekä puolustaa kansanvaltaa hyökkäyksiltä. Myös maailmanpoliittiseen tilanteeseen viitattiin useasti. ”Olot ovat kaikkialla maailmassa niin levottomat, että yllätyksiä saattaa tapahtua missä hyvänsä ja milloin tahansa”, varoitti maalaisliiton oikeistosiipeen kuuluva Jalo Lahdensuo.⁴¹⁹

Puheenvuorojen kärki oli suunnattu ensisijaisesti maalaisliittoa vastaan hyökänneeseen IKL:ään. Useassa puheenvuorossa kummasteltiin, että Isänmaallinen Kansanliike oli tehnyt täyskäännöksen suhtautumisessaan suojelulakiin. Sekä Somersalo että Riipinen olivat olleet vaatimassa lakeja kiihkeästi vuonna 1930, Somersalo oli ollut mukana lapuanliikkeen lähetystöissäkin. ”[H]än oli yksi niistä, jotka vaativat lähetystön esittämiä ponsia paljon jyrkemmiksi kuin miksi ne todella tulivat, sillä me emme niitä mahdollisuuksia hyväksyneet”, muisteli itsekkin lähetystöön osallistunut Juho Takala. Takala vihjasikin, että IKL:llä oli suunnitelmia, joiden esteenä käsittelyssä oleva laki tulisi olemaan.⁴²⁰ Kansanliikettä pilkattiin myös asettumisesta samaan rintamaan lakia vastustavien sosialidemokraattien kanssa.

⁴¹⁶ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (3). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3840–3841.

⁴¹⁷ Ed. Salmiala 17.3. (3). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3843–3844.

⁴¹⁸ Ed. Lahdensuo 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁴¹⁹ Ed. Lahdensuo 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁴²⁰ Ed. Takala 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3847–3848.

Maalaisliitto osallistui myös IKL:n aloittamaan sotatilalakikeskusteluun. Pääviestinä oli suhteellisuusperiaatteen noudattaminen: ei ollut järkevämpää käyttää järeämpiä keinoja kuin kussakin tilanteessa oli tarpeen. ”Sanotaanhan hallituksen esityksessä tästä näin: ’Sotatilan julistaminen ja liikekannallepano ovat kuitenkin niin vakavia ja laajakantoisia toimenpiteitä, ettei niihin ole ryhdyttävä muuten kuin aivan äärimmäisissä tapauksissa’”, huomautti Jalo Lahdensuo. ”Ei minkään pahan poistamiseen ole käytettävä enemmän voimaa ja keinoja taikka enemmän väkivaltaa kuin on välttämätöntä.”⁴²¹ Maalaisliiton puheenvuoroissa esitettiin myös huoli siitä, mihin valoon Suomi joutuisi ulkovaltojen silmissä epävakaassa maailmanpoliittisessa tilanteessa, mikäli maahan julistettaisiin sotatila ”vain” sisäisen epäjärjestyksen johdosta.

Kokoomus oli maalaisliiton tavoin kokonaisuudessaan tasavallan suojelulain säätämisen takana, ja moni sen edustajista kannatti lakia hallituksen esittämässä ankarammassa muodossa – pysyvänä ja soveltamisalaltaan laajempuna. Kuten yllä on todettu, kokoomuksen ryhmää ilman varsinaista mandaattia edustanut ammattiministeri Puhakka esitti eniten argumentteja, mutta muut kokoomuslaiset kuitenkin puolustivat näitä argumentteja. Puhakka vetosi vuoden 1930 ja 1932 tapahtumiin: jos tasavallan suojelulaki olisi ollut käytössä, olisi voitu ryhtyä toimiin ennen kuin kommunistinen kiihotus yllytti lapuanliikkeen laittomuuksiin. Samoin vuonna 1932 oli huomattu, että laki oli ollut hyödyllinen kapinan kukistamiseksi. Puhakka vetosi maalaisliittolaisten tapaan lain yleisestävään pelotevaikutukseen: jos vuonna 1930 hallituksella olisi ollut käytettävänä tasavallan suojelulain antamat valtuudet, olisi jo tietoisuus näistä valtuuksista pitänyt kumoukselliset voimat kurissa. Puhakka vetosi myös maailmanpoliittiseen tilanteeseen ja muiden maiden antamiin esimerkkeihin. ”[E]rinäiset ulkomaiset valtiosäännökset suovat hallitukselle vallan [...] ryhtyä hyvinkin laajoihin poikkeuksellisiin toimenpiteisiin valtakunnan turvallisuuden säilyttämiseksi sekä järjestyksen ylläpitämiseksi ja palauttamiseksi.” Valtiollinen tilanne oli kaikkialla niin poikkeuksellinen ja vaaroja täynnä, että valtakuntaa oli hoidettava kaikella huolella, jotta se ei sortuisi vaaroihin.⁴²²

Kansanvallan puolustajille Puhakka huomautti varsin samaan tapaan kuin lain puolustajat vuonna 1930, että mitä suuremmat vapaudet kansalaisilla oli, sitä helpompi niitä oli käyttää valtion vahingoksi. ”Ja kuten on sanottu, että sen, joka haluaa rauhaa, tulee va-

⁴²¹ Ed. Lahdensuo 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁴²² V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

rustautua sotaan, niin myös sen, joka tahtoo säilyttää meillä niin kalliina pidetyt valtiolliset vapaudet, tulee olla valmis kaikin keinoin vastustamaan niiden väärinkäyttämistä valtion vahingoksi.”⁴²³ Kokoomuksen taholta kuultiin niin ikään vuoden 1930 keskustelussa esiintynyttä lain puolustajien argumenttia siitä, että kunnan kansalaiset voivat olla rauhassa lain voimassaolonkin aikana. Sanomaa oli hieman lievennetty, nyt rauhassa voivat olla kaikki, jotka noudattivat lakia ja hyviä tapoja. Ketään ei kategorisesti suljettu ulkopuolelle.

*”Hallituksella ei ole eikä ole koskaan ollut vähintäkään halua estää tai vaikeuttaa sellaisten valtiollisten ajatussuuntien toimintaa, jotka ottavat varteen, mitä voimassa oleva oikeusjärjestys ja hyvä tapa vaativat ja jotka, milloin pyrkivät laillisinkin keinoin muuttamaan oikeusjärjestystä niissä kohdin, joissa eivät pidä sitä tyydyttävänä, kuitenkin arvonannolla ja kunnioituksella suhtautuvat voimassa oleviin lakeihin eivätkä pyri niitä halventamaan tai häpäisemään.”*⁴²⁴

Sosialidemokraatit vastustivat lakia, kuten vuonna 1930. He pyrkivät osoittamaan, että olivat suhtautuneet poikkeuslakikysymykseen johdonmukaisesti koko 1930-luvun alun ajan, kun kansalaisoikeuksien rajoituksista oli säädetty. Välillä sosialidemokraatit olivat kuitenkin olleet mukana tukemassa hallituksen poikkeusesityksiä, kuten tasavallan suojelulain nojalla annetut asetukset ja kiihotuslaki osoittivat. IKL:n toimintaa sosialidemokraatit pitivät ristiriitaisena. ”Heidän epäjohdonmukaisen politiikkansa seurauksena on ollut ja se on johtanut siihen, että heidän täytyy nyt vastustaa sellaisten poikkeuslakien syntymistä, joita itse olivat ensimmäisinä vaatimassa”, huomautti Taavi Lindman.⁴²⁵

Sosialidemokraattien mielestä hallitus ei kyllin selvästi onnistunut osoittamaan, miksi lakia yhä tarvittaisiin. He huomauttivat, että lakia oli oikeastaan sovellettu vain kaksi kertaa, joten sen merkitys oli jäänyt melko vähäiseksi. Tavallisilla laeilla kyllä pärjättäisiin, kunhan niitä sovellettiin puolueettomasti. Taavi Lindman edellytti puolueetonta toimintaa poliisin taholta ”ja ennen kaikkea ripeätä toimintaa sekä selviä määräyksiä ja rangaistustoimenpiteitä maamme korkeimmalta poliisipäälliköltä, jos sellaisia toimenpiteitä fascistien vuoksi tarvitaan.”⁴²⁶

⁴²³ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁴²⁴ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁴²⁵ Ed. Lindman 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3841–3843.

⁴²⁶ Ed. Lindman 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3841–3843.

Hallitukselle myönnettyjen poikkeusvaltuuksien käytössä ei sosialidemokraattien mielestä ollut noudatettu puolueettomuutta. He huomauttivat, että hallitus tuntui harjoittavan jonkinlaista tasapainopolitiikkaa poikkeuslakien noudattamisessa. ”Jos oikeisto rikkoi, niin rangaistiin vasemmistolaisia, jos vasemmisto rikkoi, niin rangaistiin äärimmäistä oikeistoa. Mutta en tiedä, onkohan sattuma, ettei kertaakaan ole inkriminoitu mitään edistyspuoluetta, kokoomusta tai ruotsalaista puoluetta vastaan”, huomautti Reinhold Sventorzetski.⁴²⁷ Jussi Lonkainen kritisoi, että poikkeusvaltuuksien kasvaessa virkamiehien arvostelukyky ei ollut kasvanut samassa suhteessa, vaan sen parissa oli syyllistytty moniin pikkumaisiin ylilyönteihin.⁴²⁸

Socialidemokraatit vetosivat lain toisessa käsittelyssä huomattavasti vähemmän perustuslain pyhyteen tai perusoikeuksiin kuin vuonna 1930. Pääargumentti oli, että poikkeuslakeja ei tullut pitää voimassa ylettömän kauan, koska ne vähensivät kansalaisten luottamusta ja kunnioitusta oikeusjärjestystä kohtaan. Taavi Lindman lausui erään oikeusvaltion keskeisen ydinajatuksen: oikeusvaltiota tarvittiin, jotta yksilöiden turvallisuus ja oikeudet eivät olisi riippuvaista siitä, kuka milloinkin oli vallassa. ”[J]älleen on osoittautunut todeksi se väite, että jos lähdetään hakemaan sisäpoliittista rauhaa kansalaisvapauksien rajoitusten tietä, niin se johtaa ennenpitkää siihen, että ne, jotka kiivaimmin rajoituksia ovat vaatineet, joutuvat myöhemmin sellaisten vaatimusten jyrkimmiksi vastustajiksi.”⁴²⁹ Sosialidemokraatit huomauttivat myös, että poikkeuslaeista oli vaikeaa päästä eroon, kun ne kerran oli säädetty.

RKP:n Ernst von Born totesi, että laki ei ollut mikään kaunistus ja kertoi pikemminkin yhteiskunnan heikkoudesta kuin sen vahvuudesta. Hän oli kuitenkin valmis kannattamaan sitä rauhan ja järjestyksen turvaamiseksi. Von Born olisi ollut valmis laajentamaan lain soveltamisalaa myös yhdistymisvapauteen, muuten hän piti perustuslakivaliokunnan tulkintaa oikeana. Missään tapauksessa von Born ei ollut valmis hyväksymään lakia pysyvänä. Von Bornin mielestä olisi ollut parempi, että asetusten hyväksymiseen olisi eduskunnassa vaadittu 2/3:n enemmistö, mutta joka tapauksessa eduskunta

⁴²⁷ Ed. Sventorzetski 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3835–3836.

⁴²⁸ Ed. Lonkainen 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3831–3833.

⁴²⁹ Ed. Lindman 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3841–3843.

pystyi valvomaan hallitusta. Suurin hyöty laista olisi, mikäli sitä ei koskaan jouduttaisi soveltamaan, eli myös von Born katsoi lain yleiseistävän vaikutuksen tärkeäksi.⁴³⁰

Ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius vastusti lakia voimakkaasti. Sergeliuksen mielestä laki oli tarpeeton ja kansalaisille poikkeuslaeilla asetettua ”pakkopaitaa” tuli pikemminkin löysätä kuin kiristää. Sergelius kohdisti puheenvuoronsa etenkin Linkomiehen ja J. Annalan perustuslakivaliokunnan mietintöön tekemään vastalauseeseen. Hänen mielestään siinä, kuten sisäasiainministeri Puhakan puheenvuorossakaan, ei onnistuttu perustelemaan, miksi laki tulisi säätää pysyvänä hallituksen esittämässä muodossa. Sergeliuksen mielestä lainsäätäjän ei tullut hätäillen heikentää perustuslain ja sen kansalaisille suomien oikeuksien nauttimaa arvonantoa.⁴³¹

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä Eero Rydman esitti vastalauseensa mukaisesti Jalo Lahdensuon kannattamana, että ensimmäinen pykälä hyväksyttäisiin muodossa, joka mahdollistaisi myös yhdistymisvapauden ja omaisuuden turvan rajoittamisen, mutta joka sisältäisi ehdon, että oikeustilaa ei voitaisi palauttaa säännöllisissä oloissa käytettävissä olevilla keinoilla. Tätä kannatti myös maalaisliiton Väinö Kaasalainen. Edwin Linkomies esitti niin ikään vastalauseensa mukaisesti Jussi Annalan kannattamana, että pykälä hyväksyttäisiin kokonaan hallituksen esityksen mukaisena, samoilla rajoitusvaltuuksilla kuin Rydmanin esityksessään, mutta ilman ehtolausetta. Ensin käytiin äänestys ensimmäisestä pykälästä: Linkomies halusi lisätä pykälään valtuuden rajoittaa yhdistymisvapautta ja poistaa ehdon säännöllisissä oloissa käytettävissä olevista keinoista, kun taas Rydman halusi vain lisätä valtuuden yhdistymisvapauden rajoittamisesta. Rydmanin esitys voitti äänin 128–41 (5 tyhjää, poissa 25). Suuren valiokunnan esitys, jossa ei myönnetty yhdistymisvapauden rajoitusvaltuuksia, voitti kuitenkin Rydmanin esityksen äänin 101–71 ei-ääntä (2 tyhjää, poissa 25). Toisessa momentissa oli kyse omaisuuden suojan rajoittamisesta, jossa Rydmanin ja Linkomiehen esitykset olivat samanlaisia. Nämä esitykset hävisivät suuren valiokunnan esitykselle selvästi, joten ääniä ei laskettu. Toisesta pykälästä, jonka mukaan asetukset tuotaisiin eduskunnalle ja ne voitaisiin kumota yksinkertaisella enemmistöllä, ei äänestetty. Edwin Linkomies teki Jussi Annalan kannattamana vielä kolmanteen pykälään esityksen, jonka mukaan lain voimassaoloaika rajoittava pykälä poistettaisiin ja laista tulisi pysyvä. Ehdotus hävisi

⁴³⁰ Ed. von Born 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3833–3834.

⁴³¹ Ed. Sergelius 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3828–3829.

suuren valiokunnan esitykselle äänin 118–53 (1 tyhjä, poissa 27). Laki hyväksyttiin siis sisällöltään suuren valiokunnan esittämässä muodossa.⁴³²

5.5 Kolmas käsittely

Lain kolmas käsittely oli 27.3. Sen kuluessa pidettiin jopa enemmän puheenvuoroja kuin toisessa käsittelyssä, yhteensä 47. Tällä kertaa sosialidemokraatit olivat erittäin aktiivisia, he pitivät yhteensä 15 puheenvuoroa. Aktivoituminen saattoi johtua siitä, että he olivat varauksettomasti lain hylkäämisen kannalla eivätkä sen johdosta olleet ottaneet kovin suurta roolia vielä lain sisältöä käsitellessä. Puheenvuorot jakautuivat melko tasaisesti: Väinö Voionmaa, Väinö Hakkila, Yrjö Räisänen ja Albin Koponen pitivät kukin kaksi puheenvuoroa ja Alekski Aaltonen, K. H. Wiik, A. J. Kosonen, Oskari Reinikainen, Aino Lehtokoski, Pietari Salmenoja sekä Väinö Kivisalo yhden. Maalaisliittolaiset pitivät yhteensä 13 puheenvuoroa. V. H. Kivioja, V. A. Heiskanen ja Matti Miikki pitivät kukin kaksi puheenvuoroa, kun taas Juho Paksujalka, Jussi Annala, Taavi Vilhula, Kalle Kämäräinen, Viljami Kalliokoski, Juho Takala, ja E. M. Tarkkanen pitivät kukin yhden puheenvuoron. IKL:n edustajat pitivät kahdeksan puheenvuoroa. Tasavallan suojelulakikeskustelun näyttämölle astui ensimmäistä kertaa myös lapuanliikkeen alullepanijoihin kuulunut rovasti Kaarlo Kares, joka piti peräti kolme puheenvuoroa. Bruno Salmiala ja Hilja Riipinen pitivät molemmat kaksi puheenvuoroa ja pappi, Sinimustajärjestön aktiivi Elias Simojoki yhden. Edistyspuolueen edustajat pitivät peräti viisi puheenvuoroa. Pääministeri Kivimäki piti kaksi puheenvuoroa, Eero Rydman niin ikään kaksi ja Eljas Erkko yhden puheenvuoron. Kokoomuslaiset pitivät neljä puheenvuoroa: Edwin Linkomies kaksi, v. t. oikeusministeri Puhakka yhden ja Kaapro Moilanen niin ikään yhden. Ruotsalaisesta vasemmistosta puhui ryhmän ainoa edustaja Max Sergelius, joka piti kaksi puheenvuoroa.

Sosialidemokraatit korostivat, kuten toisessakin käsittelyssä, että lakeja ei tarvittu, kunhan olemassa olevia valtuuksia käytettäisiin tehokkaasti ja puolueettomasti ja viranomaisia valvottaisiin. Alekski Aaltonen huomautti, että tasavallan suojelulakia ei ollut kertaakaan käytetty kommunistisen toiminnan torjumiseksi.⁴³³

⁴³² Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3850–3851.

⁴³³ Ed. Aaltonen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

Sosialidemokraattien puheenvuorot sisälsivät toista käsittelyä huomattavasti enemmän periaatteellista pohdintaa oikeusvaltiosta, perustuslaista, perusoikeuksista ja demokratiasta. Useat sosialidemokraatit kantoivat huolta valtiopäivätoiminnan epäparlamentarisoitumisesta. Vähemmistöhallitus nojasi kulloinkin laskettuihin tilapäisiin enemmistöihin ja haali poikkeuslakien avulla valtaa suhteessa eduskuntaan. Ammattiministereistä suureksi osaksi koostuva hallitus ei ollut vastuussa eduskuntaryhmille. ”Ed. Rydman lausui [...], että tällaisen lain aina voi uskoa kansanvaltaiselle hallitukselle. Mutta mielestäni tällaisilla laeilla juuri edistetään epäkansanvaltaisen hallitussuunnan kehittymistä maassa”, huolehti Väinö Voionmaa.⁴³⁴

Sosialidemokraatit pyrkivät antamaan itsestään kuvan kansanvallan viimeisenä takuuna. Työväenluokkaan ei ollut tarttunut fasismi talouspulasta huolimatta, ja se oli sosialidemokraattien valistustyön ja marxilaisen aatteen ansiota. ”Sitä vastoin pikkuporvarien ja talonpoikaiston keskuudesta fascismi on varsinkin alkuaikoinaan saanut maassamme aika paljon kannatusta, mikä osoittaa, miten alhainen henkinen taso vallitsee mainittujen kansanainesten eräissä osissa”, piikitteli K. H. Wiik.⁴³⁵ Sosialidemokraatit olivat monesti saaneet kuulla työväenluokan alhaisesta henkisestä tasosta vuonna 1930. Maalaisliiton Jussi Annala vihjasi samaan suuntaan myös tässä keskustelussa. ”Huliganismi elää kansamme huonoimman ja vastuuttomimman aineksen keskuudessa yhäti pelottavassa määrässä. [...] Kommunistit odottavat vain aikaa, jota he voisivat pitää sopivana uuteen julkiseen toimintaan.”⁴³⁶

Myös menneisyydellä tehtiin politiikkaa. Pietari Salmenoja kysyi eduskunnalta, ”milloin sosialidemokraatit itsenäisyytemme aikana ovat nostaneet sormensakaan laillista esivaltaa vastaan”. Välihuudot vastasivat oitis: ”1918!”⁴³⁷ Keskusteluun vuoden 1918 tapahtumista osallistui myös historioitsija, tohtori Väinö Voionmaa. Voionmaan mielestä oli inhimillisesti katsoen köyhää, jos ”historian hoidettaviin” kuuluvia asioita täytyi kaivaa ajankohtaisten asioiden perusteluksi. ”[E]i ole vedettävä niitä tapauksia, jotka kuuluvat Euroopan ja koko maailman historian suuriin mullistuksiin ja epänormaalisiin

⁴³⁴ Ed. Voionmaa 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3979–3981.

⁴³⁵ Ed. Wiik 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3945–3947.

⁴³⁶ Ed. Annala 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3950–3952.

⁴³⁷ Ed. Salmenoja 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3969–3970.

tapauksiin, joksikin meidän pienen valtion elämän normaali-ohjeksi [...]. [S]e on historian arvosteltava asia, joka on tuomitseva teidätkin.”⁴³⁸

Sosialidemokraatit tekivät runsaasti vertailuja Skandinaviaan perustellessaan laillisuuttaan. Siellä sosialidemokraatit olivat vallassa, eikä minkäänlaista kumouksellisuutta esiintynyt. Myös hyvinvointi oli Suomea paremmalla tolalla. Kun Skandinaviaan haluttiin samastua, Venäjään taas pyrittiin tekemään selkeä pesäero. Oskari Reinikainen vastusti sosialidemokraattien vertaamista Venäjään: ”Ed. Moilanen tietää aivan hyvin, että me noudatamme niitä menettelytapoja, mitä Ruotsissa ja Tanskassa ja yleensä skandinaavisissa maissa sosialidemokraatit ovat noudattaneet ja viime kuluneet vuodet voivat kertoa, että juuri nämä marxilaisten sosialidemokraattien hallitsemat maat ovat olleet onnellisimpia maita koko maailmassa.”⁴³⁹

Kokoomuslaisten todelliset motiivit tasavallan suojelulakien puolustamiseksi nähtiin luokkataistelussa: oli tehtaanomistajien ja pankkiirien etujen mukaista sulkea työväki poikkeuslakien avulla pois työväen omaa hyvinvointia edistävän poliittisen toiminnan parista. Isänmaallista Kansanliikettä puolestaan pidettiin yhteiskunnan vihollisina. Näiden katsottiin syyllistyvän kiellettyyn kiihotustoimintaan ja käyttämällä nuorisotyötä hyväksi aseistaakseen lapset. K. H. Wiik esitteli Lapualla Sinimustat-järjestön lakkauttamisen jälkeen levitettyjä viestejä, joissa kehoitettiin vanhempia ilmoittamaan lapsensa suojeluskunnan poikaosastoon.⁴⁴⁰ IKL:n edustajien väitteitä kansanvaltaisuudesta ei otettu vakavasti, varsinkin kun Hilja Riipinen esitti kaiken punaisen toiminnan estävää kansan suojelulakia.

Maalaisliittoon sosialidemokraateilla oli kaksijakoinen suhtautuminen. Toisaalta esimerkiksi K. H. Wiik suhtautui puolueeseen epäillen ja mietti, minä aikoina ja millä tavalla maalaisliitto halusi tasavallan suojelulakia käyttää. Useat muut sosialidemokraatit puolestaan ihmettelivät, miksi kansanvaltaisuuttaan mainostava maalaisliitto oli lakien puolella. ”[V]aikea ymmärtää, että tässä on mukana myös maalaisliitto, jonka kuitenkin perusolemukseltaan, kuten edistyksenkin, pitäisi olla paitsi tasavaltainen myöskin kan-

⁴³⁸ Ed. Voionmaa 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3979–3981.

⁴³⁹ Ed. Reinikainen 27.3. 3967–3968.

⁴⁴⁰ Ed. Wiik 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3945–3947.

sanvaltainen puolue”, ihmetteli Aleksi Aaltonen.⁴⁴¹ Sosialidemokraatit vetosivat myös muihin vapaamielisiksi itseään kutsuviin ryhmiin, että nämä eivät äänestäisi lakiesityksen puolesta.

Maalaisliittolaiset korostivat edelleen yhtenä rintamana lain tarpeellisuutta sekä tasavallan oikeutta ja velvollisuutta puolustaa itseään. Myös maalaisliitto piti itseään kansanvallan takuuna, mutta päinvastaisin argumentein kuin sosialidemokraatit: kansanvallan tuli puolustautua sitä vastaan kohdistetuilta hyökkäyksiltä. ”Tämä lain kunnioitus talonpoikaisväestön keskuudessa on vuosikymmenien ja vuosisatojenkin aikana ollut voimakas”, julisti Kalle Kämäräinen.⁴⁴² Taavi Vilhulan mielestä lain vastustajat olivat epäkansanvaltaisia, joten oli luontevaa, että nämä muodostivat yhden rintaman. ”[K]ansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen vastaisessa taistelussa ovat nyt sosialismin ja fascismin asianajajat yhteisrintamassa ja se, miltä pohjalta nämä mainitut piirit ajattelevat yleensä kansanvaltaa, se jo todistaa mitä selvimmin, että he eivät suinkaan ole kansanvallan ystävinä vastustamassa tätä lakia, vaan aivan muista syistä.”⁴⁴³

Osa suhtautui Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen avoimen vihamielisesti, osa suopeammin. Esimerkiksi Jussi Annala ihmetteli joko aidon tai näennäisen vilpittömästi Hilja Riipisen ja muiden kansanliikkeen edustajien kannan muuttumista. ”[O]len ennen oppinut pitämään häntä isänmaallisena kansalaisena. Toivon nytkin loppuun saakka, että ed. Riipinen palaa vielä harhateiltänsä ja äänestää tämän lain hyväksymisen puolesta.” Annala rauhoitteli kansanliikkeen edustajia. ”Ei nyt luulisi ed. Salmialalla ja hänen puolueellaan olevan mitään syytä pelkoon, sillä olettehan niin lukemattomia kertoja vakuuttaneet kunnioitusta nykyistä valtiosääntöä kohtaan.”⁴⁴⁴ Toiset puolestaan halusivat tehdä selkeän pesäeron IKL:n ja lapuanliikkeen alkuaikojen välille. Kalle Kämäräinen nimitti Mäntsälän kapinaa fasistiseen diktatuuriin tähdänneeksi vallankaappausyritykseksi, joka oli muodostunut IKL:lle sellaiseksi tabuksi, että Mäntsälän kritisoijat nähtiin automaattisesti epäisänmaallisina näiden muista näkemyksistä riippumatta. Kämäräisen mielestä oikeisto oli pilannut lapuanliikkeen, ja IKL:n nimivalinta oli suorastaan törkeää poliit-

⁴⁴¹ Ed. Aaltonen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

⁴⁴² Ed. Kämäräinen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3959–3964.

⁴⁴³ Ed. Vilhula 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3954–3955; Mylly 1989, 247.

⁴⁴⁴ Ed. Annala 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3950–3952.

tista keinottelua. Kämäräinen kritisoi liikettä myös diktatuuripropagandan levittämisestä Saksasta ja pappiloiden muuttamisesta IKL:n agitaattoreiden kurssipaikoiksi.⁴⁴⁵

Kolmannesta käsittelystä muodostui jonkinlainen historiapoliittinen laillisuuden taisteluareena. Maalaisliiton taholta kritisoitiin Isänmaallista Kansanliikettä Mäntsälästä, lapuanliikkeen perinnön pilaamisesta sekä osallistumisesta Viron vallankaappausrytykseen Sinimustat-järjestön kautta. Sosialidemokraatit saivat kuulla vuoden 1918 tapahtumista, ja etenkin K. H. Wiik sai osansa.⁴⁴⁶ Maalaisliitto puolestaan oli aina ollut laillisuuden takana. Ajassa mentiin taaksepäin aina Bobrikovin aikoihin ja sortokausiin asti, jolloin valveutunut talonpoika ”ei alistunut laittomiin asevelvollisuuskutsuntoihin, eikä sen kieli taipunut opiskelemaan venäjänkieltä”. Myös 1920-luvulla maalaisliittolainen Kallion hallitus oli taistellut tehokkaasti ja muita aikaisemmin kommunismia vastaan pidättämällä keskeiset toimijat ja lakkauttamalla kommunistisen lehdistön.⁴⁴⁷

Useiden maalaisliittolaisten mielestä hallitus ei tarpeeksi painottanut lain tarpeellisuutta, etenkin kun se oli aikaisemmissä äänestyksissä saanut jopa sosialidemokraatitkin taakseen asettamalla vaakaan hallituksen arvovallan. Totta olikin, että toisessa käsittelyssä ainoastaan v. t. oikeusministeri Puhakka puhui lain puolesta. Kolmannessa käsittelyssä pääministerikin sentään piti kaksi puheenvuoroa, mutta ne koskivat enemmän Litvinovia koskevia kirjoituksia ja vähemmän itse lakia.

V. H. Kiviojan mielestä laki oli niin tärkeä, että hän esitti lain julistamista kiireelliseksi.⁴⁴⁸ Tätä kannatti Matti Miikki.⁴⁴⁹ Myös SDP:n Yrjö Räisänen ilmoitti kannattavansa kiireelliseksi julistamista, jotta laki voitaisiin ”nitistää heti saivarena”.⁴⁵⁰ Tämän jälkeen kuitenkin sekä Kivioja että Miikki vetivät ehdotuksensa kiireelliseksi julistamisesta pois. Räisänen teki asiasta oman ehdotuksen, jota kannatti Max Sergelius ruotsalaisesta vasemmistosta. Kivioja perusteli ehdotuksensa poisvetämistä sillä, että kaikesta päätellen asia ei ollutkaan hallitukselle niin tärkeä, kun se ei ollut esiintynyt eduskunnassa esityksensä perustelujen mukaisesti. Sergelius puolestaan katsoi, että ”ensi vaaleja var-

⁴⁴⁵ Ed. Kämäräinen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3959–3964.

⁴⁴⁶ Ed. Vilhula 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3954–3955.

⁴⁴⁷ Ed. Kämäräinen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3959–3964.

⁴⁴⁸ Ed. Kivioja 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3942.

⁴⁴⁹ Ed. Miikki 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3952–3954.

⁴⁵⁰ Ed. Räisänen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3981–3983.

ten on tarpeeksi suuri agitatiomateriaali, niin ettei meidän tarvitse käyttää tätä lakia ensi vaaleissa”.⁴⁵¹

Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajien puheenvuorot olivat kolmannessa käsittelyssä edelleen ristiriitaisia, vaikka kaikki vastustivatkin lakia. Salmiala jatkoi voimakasta perusoikeuksien ja perustuslain puolustamista. Hän muistutti, että lakien tuli kohdella kaikkia kansalaisia samanarvoisina ja että IKL oli valmis noudattamaan lakia. Riipinen taas jatkoi puhumista kansan suojelulaista ja sosialidemokraattien toiminnan kieltämisestä. Kares taas kritisoi Kekkosen kirjaa *Demokratian itsepuolustus* diktatuuripuheista mutta toisaalta kritisoi myös hallitusta siitä, että nämä katsoivat tarvitsevänsä lakia toimivaltuuksiensa saamiseksi: ”sodalla on omat lakinsa ja hallitusmiehet, jotka silloin istuvat, vastaavat asiansa [...] ei niin, että maanpuolustus köytetään ja hirtetään lakipykäliin.”⁴⁵²

IKL:n edustajat jatkoivat kantansa puolustamista sillä, että kiihotuslain soveltamisessa olleet puutteet osoittivat, että hallituksen ei voinut luottaa käyttävän myöskään tasavallan suojelulakia puolueettomasti. Esimerkkejä esiteltiin runsaasti. Lain suomia valtuuksia ei haluttu myöntää etenkin mahdolliselle tulevalle maalaisliiton hallitukselle. Ilmeisesti muistissa oli vielä Mäntsälän kapinan kukistaminen maalaisliittolaisen J. E. Sunilan hallituksen kaudella. Kaarlo Kareksen mielestä Mäntsälän tapauksessakin olisi pärjätty ilman tasavallan suojelulakia.⁴⁵³ Paljon viitattiin myös hiljattain pidettyihin hallituksen täydentämisneuvotteluihin, jossa maalaisliitto oli IKL:n edustajien mukaan asettanut tavoitteekseen kansanliikkeen kukistamisen. Maalaisliittoa syytettiin itsekkäistä valta- ja diktatuuripyrkimyksistä.

IKL oli mielestään toiminnassaan johdonmukainen: se oli aina vastustanut poikkeuslakeja. Sosialidemokraatit olivat epäjohdonmukaisia, koska he olivat kannattaneet puserolakia ja kiihotuslakia ja tukeneet muutenkin hallitusta. Tähän tosin sosialidemokraattien Yrjö Räisänen huomautti, että hän oli tehnyt edellisenä syksynä esityksen kiihotuslain

⁴⁵¹ Ed. Kivioja 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3988; Ed. Miiikki 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3988–3989; Ed. Räisänen 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3989; Ed. Sergelius 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3989.

⁴⁵² Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

⁴⁵³ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

kumoamisesta, mutta IKL oli äänestänyt sitä vastaan.⁴⁵⁴ Kokoomuksen Edwin Linkomies puolestaan huomautti, että kiihotuslaki oli alun perin hyväksytty yksimielisesti.⁴⁵⁵ Oma johdonmukaisuuttaan IKL:n edustajat perustelivat sillä, että tasavallan suojelulakia oli alun perin suunniteltu aivan muuhun tarkoitukseen. Sitä paitsi Isänmaallista Kansanliikettä ei ollut edes olemassa vuonna 1930. Hilja Riipinen huomautti, että pelkkä puolue-etu ei ollut taustalla lain vastustamisessa. ”[T]asavallan suojelulailla voitaisiin provokatorisia keinoja käyttämällä puolueiden taholta tuhota mikä tahansa isänmaan vapautta tarkoittava toiminta.”⁴⁵⁶ Kaarlo Kares totesi, että hän oli pitänyt lakia turhana jo sen tullessa hyväksytyksi syksyllä 1930.⁴⁵⁷

IKL:n edustajat pyrkivät kumoamaan sosialidemokraattien väitteet omasta laillisuudestaan ja kansanvaltaisuudestaan muistuttamalla näitä vuoden 1918 tapahtumista ja aatteellisesta yhtäläisyydestä kommunismin kanssa. Epäonnistuneita esimerkkejä otettiin Venäjästä sekä Espanjasta, jossa oli hiukan aikaisemmin puhjennut sisällissota. Hilja Riipinen kritisoi, että suojeluskuntien poikatyötä jouduttiin tekemää yksityishenkilöiden panostuksella, mutta vasemmistolaista nuorisotyötä tuettiin valtion varoista.⁴⁵⁸ Bruno Salmiala puolestaan moitti muita puolueita työväestön jättämisestä kommunisteille ja sosialidemokraateille. Salmiala jatkoi, ilmeisesti vaaleja silmälläpitäen, työväestön kosiskelua toteamalla: ”Olen varma siitä, että kun suomalainen työmies näkee, että hänen asiaansa todella hoidetaan, niin hän tulee niiden joukkoon, jotka [...] ajavat myös isänmaan ja kansan todellista parasta.”⁴⁵⁹

Osansa saivat myös keskustalaiset porvaripuolueet, jotka olivat IKL:n mielestä asettuneet yhteisrintamaan vasemmiston kanssa, sekä kokoomus, jonka laillisuus asetettiin kyseenalaiseksi. Kareksen mielestä oli ristiriitaista, että kokoomus yritti näyttäytyä vakavana laillisuuden puolustajana, vaikka sen edellisten vaalien aikaisessa vaalikirjassa oli hyökätty ns. laillisuusrintamaa vastaan ja esitetty, että laillisuuden asian korostaminen oli pelkkää keinottelua ja puolue-etujen ajamista.⁴⁶⁰

⁴⁵⁴ Ed. Räisänen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3981–3983.

⁴⁵⁵ Ed. Linkomies 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3984.

⁴⁵⁶ Ed. Riipinen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3955–3957.

⁴⁵⁷ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

⁴⁵⁸ Ed. Riipinen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3955–3957.

⁴⁵⁹ Ed. Salmiala 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3985–3986.

⁴⁶⁰ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

Edistyspuolueen edustajien puheenvuorot olivat muiden puolueiden puheita huomattavasti maltillisempia ja keskittyivät enemmän itse asiaan. Eero Rydmanin osana oli esittää edistyspuolueen eduskuntaryhmän kanta lakiin, kun taas pääministeri Kivimäki lähinnä kommentoi IKL:n lakiesitykseen kohdistamaa kritiikkiä ja Elias Simojokea vastaan nostettua kannetta. Helsingin Sanomien päätoimittaja Eljas Erkko esitti oman, muusta edistyspuolueen ryhmästä eroavan kantansa suojelulakiin.

Eero Rydman puolusti tasavallan suojelulakia, koska demokratia tarvitsi keinoja kansanvallan puolustamiseksi aikana, jolloin hyökkäykset kansanvaltaista katsantokantaa vastaan olivat yleismaailmallisena uhkana. Rydmanin mielestä ei mitenkään voinut olla kansanvaltaisia periaatteita vastaan, että hallitukselle annettiin lakiin perustuvat laajennetut valtuudet käytettäväksi hätätilassa. Päinvastoin, ainoastaan kansanvaltaisissa maissa poikkeusvaltuuksien nojalla tehtävät toimet vastasivat kansan oikeustajua. Hallitus oli aina eduskunnalle vastuussa toimistaan eikä Rydman uskonut, että eduskunta antaisi fasismiin pyrkivän hallituksen toimia. Hän katsoi, että eduskunnassa oltiin sen verran yksimielisiä kansanvaltaisuuden ja sen mukaisen oikeustajunnan säilyttämisestä, että poikkeusvaltuuksien väärinkäytöstä ei tarvinnut huolehtia.⁴⁶¹

Eljas Erkko oli toista mieltä. Hänen mielestään ei ollut oikein rajoittaa kansalaisten kaikkein kalleimpia oikeuksia, kun olot olivat rauhalliset eikä oikeuksien rajoittaminen ollut millään tavalla perusteltavissa. Vielä nurinkurisempaa olisi Erkon mielestä ollut säätää pysyvä laki, joka ”hetkeksikin riistäisi eduskunnalta sille kuuluvan oikeuden turvata nämä kansalaisoikeudet”. Kaiken lisäksi edellisinä vuosina oli annettu runsaasti lainsäädäntöä, jotka antoivat hallitukselle lisävaltuuksia puuttua poikkeuksellisiin tilanteisiin. Erkko viittasi kommunistilakien ja sotatilalain lisäksi rikoslain, yhdistyslain ja painovapauslain muutoksiin sekä niihin liittyviin erikoissäädöksiin: lakiin yleisestä syyttäjästä, lakiin ampuma-aseista, lakiin ampumatarpeista, lakiin poliittisista tunnusmerkeistä sekä asetukseen liputuksesta. Myöskään tasavallan suojelulain toinen pykälä, jossa annettiin eduskunnalle valtuudet kumota lain nojalla annetut asetukset, ei ollut Erkolle riittävä tae. Erkon mielestä lainsäädäntö ei riittänyt turvaamaan niitä oikeuksia, jotka hallitus esityksellään toivoi pelastavansa, ellei ollut tahtoa valistaa kansalaisia ja valvoa virkamiehiä, jotta nämä tajuaisivat, mitä kansalaisoikeudet merkitsivät. Mikäli

⁴⁶¹ Ed. Rydman 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3942–3943.

lainsäädäntöteitse mentäisiin niin pitkälle, että demokratian perusominaisuudet vaarantuisivat, ei pian olisi mitään demokratiaa, jota tarvitsisi puolustaa.⁴⁶²

Pääministeri Kivimäki otti melko vähän kantaa itse lakiin. Hän keskittyi pikemminkin IKL:n esittämien väitteiden kommentoimiseen. Kivimäki huomautti Karekselle, että pääsyy kanteen nostamisessa Elias Simojokea vastaan oli, että tämän kirjoituksessa loukattiin ”kansainliittoa ja sen presidenttiä Litvinovia sekä myös kolmen Skandinavian maan hallitusta, ja kun katsottiin, että kirjoitus oli [...] tarkoitettukin halventamaan Suomen ulkoasiainhallintoa ja Suomen lähettilästä eräässä maassa”. Kanteen pääsyynä ei siis ollut Neuvostoliiton ulkoministeri Litvinovin persoonaan kohdistunut kritiikki.⁴⁶³

Kivimäki puolusti myös sisäasiainministeri Puhakan puheenvuoroa, jota Kares oli kritisoinut siitä, että hallitus antoi lakiesityksen vain, koska tarvitsi siunauksen eduskunnalta toimilleen. Kivimäen mielestä Kares oli väärässä: lakiesityksellä oli tarkoitus taata, että oikeusvaltiossa ei tarvitsisi turvautua keinoihin, joilla ei ollut tukea kirjoitetussa laissa.

”Ne, jotka epäävät hallitukselta ne valtuudet, joita esilläoleva lakiehdotus tarkoittaa, eivät tietenkään voi riistää hallitukselta faktillisia mahdollisuuksia järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, vaan riistävät siltä tarpeelliset lailliset keinot, joita samaan tarkoitukseen on käytettävä.”⁴⁶⁴

Kokoomus jatkoi edelleen hallituksen rinnalla. Oikeastaan v. t. oikeusministeri Puhakka oli ainoa hallituksen jäsen, joka piti ensisijaisesti lakia käsitteleviä puheenvuoroja. Puhakan mukaan oli selvää, että hallituksella oli ilman lakiakin oikeus ja velvollisuus käyttää tarpeelliseksi katsomiaan keinoja valtakunnan puolustamiseksi. Hallitus katsoi kuitenkin, että hyvin järjestetyssä valtiossa poikkeuksellisetkin tilanteet tuli edellyttää oikeusjärjestyksessä ja valtiosäännössä. Puhakan mielestä vastuu tulisi ilman lakiin kirjattuja valtuuksia jälkeinpäin liian raskaaksi niille, jotka joutuisivat tekemään vaikeita ratkaisuja poikkeustilanteissa.⁴⁶⁵

Kokoomuksen maltillisuussuunnan edustaja Kaapro Moilanen kritisoi voimakkaasti edustajia, jotka tahtoivat ”hallitukselta evätä mahdollisuudet tehokkaksiin toimenpitei-

⁴⁶² Ed. Erkko 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3958–3959.

⁴⁶³ Pääministeri Kivimäki 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3983.

⁴⁶⁴ Pääministeri Kivimäki 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3983.

⁴⁶⁵ V. t. oikeusministeri Puhakka 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3938–3939.

siin ryhtymiseksi”. Hän vihjasi, että SDP ja IKL vain tahtoivat antaa levottomalle kansalle tilaisuuden ”pullistella ja mahdollisuuksien mukaan panna kaikki hysynrysyksiin”. Moilanen ilmaisi huolensa sekä fasismin että marxismin voittokulusta maailmalla. ”Koko tai puolidiktatuurisia maita alkaa olla Euroopassa jo sangen suuri osa.” Moilanen esitti, että molemmille ajatussuunnille demokratia oli vain välivaihe diktatuuriin siirryttäessä. Samassa puheenvuorossa hän kuitenkin sanoi uskovansa IKL:n laillisuusvakuuksiin ja ihmetteli Hilja Riipisen mielenmuutosta.⁴⁶⁶

Edwin Linkomies keskittyi esittämään kokoomuksen ryhmän myönteisen kannan lakiin sen toisessa käsittelyssä saamassa muodossa ja puolustamaan kokoomuspuolueen laillisuutta IKL:n syytöksiä vastaan.⁴⁶⁷

Ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius puhui varsin voimakkaasti ja periaatteellisesti. Hänen mielestään Kivimäen hallitus oli ”nyörittänyt kansalaisoikeuksien pakkopaitaa” jo tarpeeksi tiukalle. Oli puututtu kansanedustajien koskemattomuuteen ja sananvapauteen ja tehty lukuisia pysyviä ja tilapäisiä poikkeuksia hallitusmuotoon. Sergelius moitti sosialidemokraatteja, jotka olivat mahdollistaneet kehityksen tukemalla hallitusta. Nyt haluttiin vielä voimakkaammin puuttua kansalaisten oikeuksiin, ja sitä perusteltiin vain sillä, että maailmalla oli käynnissä huolestuttavia poliittisia muutoksia. Sergeliuksen mielestä lakia voitaisiin tietyissä olosuhteissa käyttää olemassa olevan yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen. ”Jos demokratia ja parlamentarismi eivät pysty suojaamaan itseään ilman tällaisia lakeja, kuin tämä suojelulaki, ne rakentuvat todellisuudessa heikolle pohjalle.”⁴⁶⁸

Yrjö Räisäsen esittämä ja Max Sergeliuksen kannattama esitys kiireelliseksi julistamisesta hävisi äänin 115–70 (4 tyhjää, poissa 10). Lepäämäänjättämiseen äänestysessä hylkäävä kanta voitti todella tiukasti, ensin äänin 93–94 (2 tyhjää, poissa 10), ja kun Edwin Linkomies oli pyytänyt avointa äänestystä, äänin 94–95 (poissa 10). Puolesta äänestivät kokonaisuudessaan maalaisliitto, kokoomus ja kansanpuolue. RKP:sta 13 äänesti lain puolesta ja neljä vastaan. Edistyspuolueesta kahdeksan äänesti lain puolesta ja kaksi vastaan. Pienviljelijöistä yksi äänesti lain puolesta ja kaksi vastaan. Kokonaisuudessaan

⁴⁶⁶ Ed. Moilanen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3947–3950.

⁴⁶⁷ Ed. Linkomies 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3954; Ed. Linkomies 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3984.

⁴⁶⁸ Ed. Sergelius 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3943–3945. Tekijän suomennos.

vastaan äänestivät sosialidemokraatit ja IKL. Myös ruotsalaisen vasemmiston Max Ser-
gelius äänesti lakia vastaan.⁴⁶⁹

5.6 *Analyysi*

Keskustelun yleiset linjat jakautuivat jokseenkin samalla tavalla kuin vuonna 1930: lain puolustajat käyttivät muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan ja materiaalisen tulkinnan kritiikkiin luokiteltuja argumentteja. Lain vastustajat taas käyttivät materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan ja muodollisen tulkinnan kritiikkiin luokiteltuja argumentteja. Uutta keskustelussa oli etenkin IKL:n edustajien harjoittama voimakas materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan sisältyvien argumenttien voimakas puolustaminen.

Vuoden 1936 tasavallan suojelulakiesityksen ensimmäinen eduskuntakäsittely sisälsi paljon enemmän ns. puoluepolitikointia ja vanhojen muistelemista kuin vuoden 1930 suojelulain käsittely. Keskustelun polveileminen ja eksyminen varsinaisesta aiheesta lienee kertonut vuotta 1930 rauhallisemmista ajoista, mutta myös syksyllä pidettävistä vaaleista.

5.6.1 **Muodollinen oikeusvaltiotulkinta**

Verrattuna vuoteen 1930 lakipohjaisuus- tai laillisuuslinjan mukaisia puheenvuoroja esiintyi kyllä runsaasti, mutta menettelytapojen oikeellisuutta puolustavia puheenvuoroja löytyi huomattavasti vähemmän. Enää ei esiintynyt keskustelua siitä, tarvittiinko eduskunnalle tuotavien asetusten kumoamiseen yksinkertainen vai perustuslainsäätämisjärjestyksen mukainen 1/3:n määrävähemmistö (perustuslakiin kajoaminen edellyttäisi 2/3:n enemmistöä, sen voimassa pitämiseen riittäisi 1/3:n vähemmistö). Keskustelun puuttuminen voi osaksi johtua siitä, että sosialidemokraatit olivat vuonna 1930 valmiit tulemaan vastaan tietyin ehdoin, mutta vuonna 1936 he vastustivat lakia yksiselitteisesti eivätkä tehneet sen sisältöön muutosesityksiä.

Laillisuuteen vetoavia puhetapoja voi erottaa vuoden 1936 keskustelussa useita. Ensimmäinen puhetapa liittyi tasavallan suojelulain puolustamiseen. Lain puolustajat käyttivät samankaltaisia argumentteja kuin vuonna 1930. Hallitus tarvitsi muodollisesti la-

⁴⁶⁹ Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3989–3990.

kiin pohjaavat valtuudet toimia poikkeustilanteissa. ”[H]yvin järjestetyssä valtiossa on asianmukaista, että poikkeuksellisetkin tilanteet jo itse oikeusjärjestyksessä edellytetään ja säädetään ne valtuudet, joita hallitusvalta tällöin voi käyttää”, totesi v. t. oikeusministeri Puhakka. Oikeusjärjestystä ei saanut jättää ylimalkaisten ja epämääräisten, vaikkakin yleisesti tunnustettujen oikeusnormien varaan.⁴⁷⁰ Edistyspuolueen Rydmanin mukaan olisi vaaraksi oikeudentunnolle, mikäli hallitus pakotettaisiin toimimaan ilman valtuuksia, eli vastoin lakia.⁴⁷¹ Kansanvaltaisen yhteiskunnan tuli saada itselleen laillinen suoja, vaati maalaisliiton Taavi Vilhula.⁴⁷² Edwin Linkomies piti tärkeänä, että lakiin tuli sisällyttää säännökset kaikkien tapausten varalle, joita ehkä tarvittaisiin, jotta toimenpiteet voisivat kaikilta osiltaan nojautua lain antamaan valtuutukseen.⁴⁷³

Toinen puhetapa liittyi lain kunnioittamiseen. Kaikki ryhmät vakuuttivat kilvan olevansa lainkuuliaisia ja kannattavansa laillisuutta. IKL:n Bruno Salmiala totesi, että IKL toimi lain puitteissa ja vaati samaa muilta. ”Jos me olemme rikkoneet lakia, niin rangaistakoon meitä. [...] Mutta niinkauan kuin me noudatamme lakia, on meillä oikeus myöskin vaatia, että lakia meihin nähden sovelletaan ja [...] ettei meitä herjata ja häväistä.”⁴⁷⁴ Maalaisliiton Kalle Kämäräinen puolestaan vakuutti, että ”lain kunnioitus talonpoikaisväestön keskuudessa on vuosikymmenien ja vuosisatojenkin aikana ollut voimakas”.⁴⁷⁵ SDP:n Pietari Salmenojan mielestä työväki oli vaatinut lakien kunnioittamista ja laillista menoa ”pontevammin kuin kukaan muu kansanosaa” sekä ihmetellyt, miten vähin seurauksin lainrikkijat olivat edellisinä vuosina selvinneet.⁴⁷⁶ Muita ryhmiä syyteltiin lain kunnioituksen puutteesta: voidaan yleistää, että IKL:n edustajat syyttivät hallitusta, kokoomusta, maalaisliittoa ja sosialidemokraatteja, sosialidemokraattien edustajat hallitusta, maalaisliittoa, kokoomusta ja IKL:ää ja maalaisliiton sekä kokoomuksen edustajat sosialidemokraatteja ja IKL:ää. Kaikki puheenvuorot eivät toki menneet näin suoraviivaisesti ja puolueiden sisällä oli jakolinjoja. Ne eivät kuitenkaan tulleet keskustelussa esiin ainakaan niin selvästi, että olisi pyritty tietoisesti kumoamaan toisen oman ryhmän edustajan esittämiä kantoja.

⁴⁷⁰ V. t. oikeusministeri Puhakka 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3938–3939.

⁴⁷¹ Ed. Rydman 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3942–3943.

⁴⁷² Ed. Vilhula 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3954–3955.

⁴⁷³ Ed. Linkomies 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3629–3631.

⁴⁷⁴ Ed. Salmiala 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3623–3629.

⁴⁷⁵ Ed. Kämäräinen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3959–3964.

⁴⁷⁶ Ed. Salmenoja 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3969–3970.

Kolmas puhetapa liittyi edelliseen, mutta se koski kysymystä yhteiskuntaolojen muuttamisesta laillista tietä. Osa porvarillisista edustajista vakuutti, että reformeja oli mahdollista tehdä, kunhan ne tehtiin laillista tietä, eli eduskunnan kautta lakeja säätämällä. V. t. oikeusministeri Puhakka vakuutti, että hallituksella ei ollut pienintäkään halua esittää sellaisten tahojen toimintaa, jotka pyrkivät laillisin keinoin muuttamaan oikeusjärjestystä niissä kohdin, jossa eivät pitäneet sitä tyydyttävänä. Olemassa oleviin lakeihin tuli kuitenkin suhtautua kunnioittavasti, eikä niiden nauttimaan arvonantoa saanut pyrkiä heikentämään.⁴⁷⁷ Maalaisliiton Jussi Annala totesi, että ”me porvarit olemme sitä mieltä, että [...] jos on jotain korjattava, niin se tehdään lainsäädännön kautta”. Tasavallan suojelulla ei haluttu rajoittaa tällaista lainsäädännön muutostyötä, joten mitään pelkoa kehityksen esteistä ei ollut.⁴⁷⁸

V. t. oikeusministeri Puhakan ja muiden lain puolustajien näkemykset siitä, että hallituksella tuli olla lailliset valtuudet poikkeuksellisia tilanteita varten, voi lukea myös osaksi keskustelua menettelytavoista. Oli asianmukaista kirjata valtiosäätöön poikkeukselliset tilanteet mahdollisimman tarkasti. Menettelytavoista puheenvuoroja käyttivät myös IKL:n Bruno Salmiala ja RKP:n Ernst von Born. Salmialan mukaan oli ”lainsäädännöllisestikin väärin”, että jo olemassa olevien, tarpeelliset valtuudet antavien lakien rinnalle luotiin uusia lakeja.⁴⁷⁹ Hallitus puolestaan pyrki argumentoimaan, että olemassa oleva lainsäädäntö ei kyllin selkeästi tarjonnut tukea kaikille tarvittaville toimenpiteille. Ernst von Born puolestaan oli ainoa, joka kiinnitti vuonna 1936 huomiota siihen, että lain nojalla annettavien asetusten kumoaminen tehtiin yksinkertaisella enemmistöllä, eikä perustuslainsäätämisyjärjestyksen mukainen 1/3:n vähemmistö riittänyt.⁴⁸⁰

5.6.2 Materiaalinen oikeusvaltiotulkinta

Perustuslakien koskemattomuuteen vetosivat erityisesti lain vastustajat: IKL:n ja SDP:n edustajat sekä ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius. Bruno Salmiala puhui periaatteellisen kiihkeästi perustuslakien muita lakeja korkeammasta asemasta säädöshierarkiassa. Hän huomautti monta kertaa, että kaikissa oikeus-, sivistys- ja kulttuurivaltioissa perustuslakeja pidettiin pyhinä, jopa lähes koskemattomina. Ainaisten muutosten kautta

⁴⁷⁷ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁴⁷⁸ Ed. Annala 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3950–3952.

⁴⁷⁹ Ed. Salmiala 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3623–3629.

⁴⁸⁰ Ed. Von Born 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3833–3834.

perustuslait painuisivat arvovalaltaan tavallisten lakien tasolle.⁴⁸¹ Salmialan mielestä oli väärin säätää perustuslakien rinnalle lainsäädäntöä, joka tekisi perustuslakien sisällön riippuvaiseksi hallitusten mielivallasta.⁴⁸² Muuten niistä tulisi paperipaloja, jotka olisivat hallitusmiesten rikkirevittävissä.⁴⁸³ Myös Hilja Riipisen mielestä poikkeuslakeja oli jo ennestään liian monta.⁴⁸⁴

Max Sergelius kritisoi perustuslain luontoista lainsäädäntöä, jota Kivimäen hallituksen kaudella oli annettu runsaasti. Valtiosäätöä pyrittiin jatkuvasti muuttamaan joko tilapäisesti tai pysyvästi.⁴⁸⁵ Hänestä lainsäätäjän ei tullut hätäillen heikentää perustuslakien nauttimaa arvonantoa.⁴⁸⁶ Myös lain hyväksymisen puolesta äänestänyt RKP:n von Born perusteli perustuslain korkealla asemalla kantaansa, että hän ei voinut hyväksyä lain säätämistä pysyväksi. Pysyvä laki syrjäyttäisi tavallisen järjestyksen ja kaivaisi perustaa valtiosäännön alta.⁴⁸⁷

Myös sosialidemokraattien mielestä poikkeusten tekeminen perustuslakeihin oli varsin arveluttavaa. He käyttivät kuitenkin tällä kertaa enemmän puheenvuoroja kansalaisten oikeuksien koskemattomuudesta kuin varsinaisesti perustuslakien koskemattomuudesta. Aleksi Aaltonen muistutti pitäneensä jo syksyllä 1930 puheenvuoron, jossa hän huolehti henkilökohtaisen vapauden, liikkumis-, paino- ja kokoontumisvapauden, kotirauhan sekä kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuuden loukkaamisesta. Kaikki, mitä hän syksyllä 1930 sanoi, piti paikkansa myös nyt: olihan laki saanut saman sisällön, kuin tuolloin. Niin perustavaa laatua olevien kansalaisvapauksien rajoittamista sosialidemokraatit eivät katsoneet voivansa jättää kulloinkin vallassa olevan hallitussuunnan vapaaseen harkintaan.⁴⁸⁸ Jussi Lonkainen huolehti, että hallituksen esitys olisi mennyt vieläkin pidemmälle: sen perusteella olisi voitu rajoittaa myös yhdistysvapautta ja säätää rajoituksia omaisuuden käyttämisessä.⁴⁸⁹

⁴⁸¹ Ed. Salmiala 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3623–3629.

⁴⁸² Ed. Salmiala 17.3. (3). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3839–3840.

⁴⁸³ Ed. Salmiala 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3964–3967.

⁴⁸⁴ Ed. Riipinen 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3844–3847.

⁴⁸⁵ Ed. Sergelius 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3943–3945.

⁴⁸⁶ Ed. Sergelius 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3828–3829.

⁴⁸⁷ Ed. Von Born 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3833–3834.

⁴⁸⁸ Ed. Aaltonen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

⁴⁸⁹ Ed. Lonkainen 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3831–3833.

Perusoikeuksien koskemattomuuden puolesta puhuivat niin ikään IKL:n edustajat, erityisesti Bruno Salmiala. Salmialan mielestä paitsi perustuslait, myös perusoikeudet tuli säilyttää niin koskemattomina kuin suinkin. Kaikissa kulttuuri- ja sivistysmaissa kansalaisten oikeudet oli katsottu välttämättömäksi turvata myös hallitusvaltaa ja jopa lainsäätäjääkin vastaan. Mikään tilapäinen enemmistö tai hetkellinen päänäpistö ei saanut niitä horjuttaa.⁴⁹⁰ Tästä huolimatta tasavallan suojelulaki antaisi valtiovalle ”jokseenkin rajattomat mahdollisuudet tukahuttaa kaikki kansalaisten perustuslailla turvatut oikeudet”.⁴⁹¹

Myös Max Sergelius ja edistyksen Eljas Erkko pitivät kansalaisoikeuksiin puuttumista ongelmallisena. Sergeliuksen mielestä edellisinä vuosina annettu poikkeuslainsäädännöllä sekä käsittelyssä oleva tasavallan suojelulakiesityksellä haluttiin herättää huolta niissä, jotka arvostivat kansalaisoikeuksia ja halusivat asettaa ne arvonsa mukaiseen asemaan. Oli puututtu kansanedustajien koskemattomuuteen ja sananvapauteen ja rajoitettu kokoontumis- ja painovapautta. Kaikki aikaisemmin pyhänä pidetyt kansalaisoikeudet voisivat tuhoutua, mikäli hallitus vain saisi puolelleen enemmistön.⁴⁹² Erkon mielestä liikkumis-, sanan- ja kokoontumisvapaus sekä omaisuuden turva olivat kaikkein arvokkaimpia kansalaisoikeuksia. Hänestä oli nurinkurista, että näitä kaikkein tärkeimpiä oikeuksia haluttiin rajoittaa tilanteessa, jossa vaaraa ei ollut näköpiirissä, ja vielä pysyvällä lailla. Kansalaisoikeuksiin puuttuvat rajoitukset menivät Erkosta niin paljon pidemmälle, kuin mitä siihenastisen lainsäädännön perusteella voitiin mennä, että edes eduskunnalle annetut kumoamisvaltuudet eivät riittäneet hänelle takeeksi.⁴⁹³

Perustuslakiin ja perusoikeuksiin vedottiin muistakin syistä kuin lain ongelmallisuuden osoittamiseksi. Lain puolustajatkin vetosivat perustuslakiin: Maalaisliiton Juho Paksujalka huomautti Salmialalle, että eikö kansalaisten turvallisuus ja koskemattomuus, jotka laki pyrki turvaamaan, ollut tärkeää.⁴⁹⁴ Hilja Riipinen huomautti K. H. Wiikin kritisoimasta suojeluskuntien poikatyöstä, että kansan mielestä lapset oli kasvatettava kunnioittamaan perustuslain vaatimusta, jonka mukaan jokaisen kansalaisen oli puolustetta-

⁴⁹⁰ Ed. Salmiala 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3623–3629.

⁴⁹¹ Ed. Salmiala 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3829–3831.

⁴⁹² Ed. Sergelius 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3943–3945.

⁴⁹³ Ed. Erkko 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3958–3959.

⁴⁹⁴ Ed. Paksujalka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3834.

va maata.⁴⁹⁵ Kaarlo Kares taas kritisoi puolueiden ja eduskuntaryhmien välillä käytäviä hallitusneuvotteluita epäparlamentaarisisa, koska perustuslain mukaan hallituksen tuli nauttia eduskunnan, ei puolueiden luottamusta, eikä siinä mainittu mitään hallitusneuvotteluista.⁴⁹⁶

Omaksi ryhmäkseen on luokiteltu yleiset oikeusperiaatteet, jotka saattoivat olla kirjattuna lakiin tai vain yleisesti tunnettuja. Perusoikeudet ovat myös oikeusperiaatteita, mutta niihin viitattiin keskustelussa niin selvästi perustuslain sisältönä, että ne on käsitelty edellä omana ryhmänään. Maalaisliittolaiset viittasivat varsinkin toisessa käsittelyssä runsaasti suhteellisuusperiaatteeseen, jonka mukaan mihinkään toimenpiteisiin ei ollut käytettävä enemmän voimaa, kuin tilanteen ratkaisemiseksi oli välttämätöntä. Bruno Salmiala puhui runsaasti yhdenvertaisuudesta lain edessä.

5.6.3 Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat

Myös vuoden 1936 tasavallan suojelulakiesityksen käsittelyssä oltiin huolissaan mielivallasta. Sekä SDP:n että IKL:n edustajat huomauttivat, että tasavallan suojelulain myötä perusoikeudet tulisivat riippuvaiseksi hallitusvallan mielivallasta. Poikkeuksia perustuslakeihin ei kummassakaan ryhmässä haluttu jättää kulloinkin vallassa olevan, lain käsittelyhetkellä vielä tuntemattoman hallitussuunnan vapaaseen harkintaan. SDP:n Yrjö Räisänen huomautti, että valtakunnassa oli myös runsaasti virkamiehiä, joilla oli ”aiivan erikoinen into harjoittaa mielivaltaa”.⁴⁹⁷ Niin ikään sosialidemokraattinen Väinö Kivisalo esitti, että valtion tehtävä oli suojella heikkoja voimakkaiden mielivallalta eikä takoa orjankahleita.⁴⁹⁸

Niin sosialidemokraatit kuin IKL:kin epäilivät, että tasavallan suojelulakia tulnaisiin käyttämään puolueellisesti. Aino Lehtokoski huomautti, että kokemuksen mukaan poikkeuslait oli yleensä kohdistettu Suomen työväenluokkaa vastaan ”sen koettaessa saada työväenluokalle parempia elämän edellytyksiä niin taloudellisesti kuin oikeudellisessa suhteessa”.⁴⁹⁹ Hilja Riipinen puolestaan epäili, että lailla voitaisiin tuhota ”mikä tahansa

⁴⁹⁵ Ed. Riipinen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3955–3957.

⁴⁹⁶ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

⁴⁹⁷ Ed. Räisänen 27.3. (1) Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3981–3983.

⁴⁹⁸ Ed. Kivisalo 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3987–3988.

⁴⁹⁹ Ed. Lehtokoski 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3968–3969.

isänmaan vapautta tarkoittava toiminta”.⁵⁰⁰ Bruno Salmiala oli varma, että tasavallan suojelulaista haluttiin välikappale, jota käytettäisiin poliittisten vastustajien nujertamiseksi.⁵⁰¹ Sosialidemokraattien mielestä edellisten vuosien poikkeuslakeja sovellettaessa oli pyritty noudattamaan epäoikeudenmukaista tasapainoilun periaatetta: aina, kun ääri-oikeisto oli tehnyt jotakin tuomittavaa, oli jollakin verukkeella rankaistu myös vasemmistoa riippumatta siitä, olivatko nämä antaneet siihen aihetta. Sosialidemokraatit kiinnittivät huomiota myös virkamieskunnassa, poliisissa ja armeijassa ilmenevään puolueellisuuteen. Sosialidemokraatteihin kohdistuvia oikeudenloukkauksia oli usein katsottu läpi sormien, kun taas heitä itseään oli rankaistu mistä tahansa pikkurikkeistä. IKL puolestaan pyrki osoittamaan lehtien kannejuttuja referoimalla, että muita puolueita (erityisesti maalaisliittoa) ei ollut rankaistu isänmaalliseen kansanliikkeeseen kohdistuneesta kiihotuksesta, kun taas isänmaallista kansanliikettä kohtaan oli nostettu lukuisia syytteitä.

Myös muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan liittyvä totalitarismin vaara ja kansanvaltaisesta oikeusvaltiojärjestelmästä luopumisen huoli esiintyi keskusteluissa. Huolta esiintyi eriasteisena tilapäisestä mielivallasta diktatuuriin. Seuraavassa teemat esitellään huolen vakavuusasteen mukaisessa järjestyksessä vähemmän vakavasta vakavampaan.

Useat edustajat huolehtivat, että poikkeuslait olivat kaksiteräinen miekka, jonka käytöstä voisi olla arvaamattomia seurauksia. Miekkavertausta käyttivät ainakin IKL:n Aarne Somersalo ja Ernst Estlanderia lainannut sosialidemokraatti Aleksi Aaltonen.⁵⁰² Aaltonen moitti oikeistoa myös pyrkimyksestä hallitusvallan lujittamiseen kansalaisyhteiskunnan supistamisen kustannuksella.⁵⁰³ Monet sosialidemokraatit olivat huolissaan parlamentarismien tilasta ja hallituksen vallan kasvamisesta suhteessa eduskuntaan: uusia poikkeuslakeja säädettiin jatkuvasti eikä hallitus nojannut eduskunnan enemmistöön vaan toimi pitkälti ammattiministeripohjalta. Väinö Voionmaa katsoi, että hallitus pystyisi aina käyttämään hyväksi epänormaalista tilannetta, ”joka aina avautuu tällaisissa oloissa hallitusvallan kehittämiseksi, lujittamiseksi ja kasvattamiseksi kansanvallan,

⁵⁰⁰ Ed. Riipinen 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3955–3957.

⁵⁰¹ Ed. Salmiala 27.3. (5). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3850.

⁵⁰² Ed. Somersalo. 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3836–3839; Ed. Aaltonen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

⁵⁰³ Ed. Aaltonen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

eduskunnan merkityksen kustannuksella”. Voionmaasta tuntui, että eduskunnasta oli tullut ainoastaan hallituksen vallankahmimisen keinottelukenttä.⁵⁰⁴

Astetta vakavampi kritiikki on nimetty kaltevan pinnan puhetavaksi, koska näissä puheenvuoroissa kansanedustajat näkivät tasavallan suojelulain epäilyttävänä askelena, joka johtaisi pian suurempiin kansalaisyhteiskunnan rajoituksiin ja vallan keskittymiseen entisestään hallituksen käsiin. Näitä puheenvuoroja esittivät etenkin sosialidemokraatit ja ruotsalaisen vasemmiston Max Sergelius. SDP:n Väinö Kivisalo katsoi, että pitkäaikaisen poikkeuslakien myötä poikkeustilaksi tarkoitettu tila tuli pysyväksi tilaksi ja oikeusvaltion arvo oli mennyt.⁵⁰⁵ Jussi Lonkaisen mielestä edelliset vuodet olivat osoittaneet, että poikkeuslaeista oli hyvin vaikea päästä eroon, kun ne kerran oli säädetty.⁵⁰⁶ Alekski Aaltonen vertasi tilannetta Saksaan, jossa kaltevan pinnan tilanteesta oli tuore esimerkki. Fasismiin taipuvainen hallitus saattoi helposti nojata ulkoparlamentaarisiiin voimiin. Eduskuntaa ei tarvinnut lakkauttaa, mutta sen merkitystä saatettiin aste asteelta vähentää. ”Eihän Saksassakaan ole eduskuntaa poistettu, mutta jokainen tietää kyllä, mitä merkitystä sillä enää on.”⁵⁰⁷ Max Sergelius huolehti, että suojelulakia voitaisiin tietyissä tilanteissa käyttää voimassa olevan yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen.⁵⁰⁸ Edistyspuolueen Eero Erkko totesi, että lainsäädäntöä ei tullut viedä niin pitkälle, että demokratian perusominaisuudet vaarantuisivat. ”Jos näin tehdään ei pian ole enää olemassa mitään demokratiaa, jota tarvitsisi puoltaa.”⁵⁰⁹ Myös IKL:n Aarne Somersalo kritisoii, että kansanvallan puolustamisen nimissä saatettiin tuhota kansanvalta.⁵¹⁰

Vakavin tasavallan suojelulakiin kohdistettu kritiikki näki suoran yhtäläisyyden tasavallan suojelulain ja diktatuuriin siirtymisen välillä. Tätä kiihkeintä kritiikkiä esittivät erityisesti IKL:n kansanedustajat, jotka näkivät tasavallan suojelulain osana maalaisliiton valta- ja diktatuuripyrkimyksiä. He esittelivät Urho Kekkosen *Demokratian itsepuolustus* -kirjasta kohtia, jossa vaadittiin kovia otteita demokratian puolustamiseksi. Kaarlo Kares lainasi Kekkosen teosta: ”Ellei kansanvaltainen järjestelmä nopeasti pysty kieli-

⁵⁰⁴ Ed. Voionmaa 27.3. (1). Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3979–3981.

⁵⁰⁵ Ed. Kivisalo 27.3. Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3987–3988.

⁵⁰⁶ Ed. Lonkainen 17.3. Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3831–3833.

⁵⁰⁷ Ed. Aaltonen 27.3. Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3939–3942.

⁵⁰⁸ Ed. Sergelius 27.3. (1). Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3943–3945.

⁵⁰⁹ Ed. Erkko 27.3. Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3958–3959.

⁵¹⁰ Ed. Somersalo 17.3. (1). Valtioapäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3836–3839.

telmä ehdottomasti muutettava, se on ajettava lävitse vaikkapa diktatuurin kautta.”⁵¹¹ Kares huomautti ed. Takalalle, joka vakuutti, että toimenpiteet olisivat vain väliaikaisia, että useimmat diktatuurit sanoivat kyllä olevansa väliaikaisia, mutta todellisuus oli toinen.⁵¹²

5.6.4 Materiaalisen oikeusvaltiotulkinnan ongelmat

Demokratian itsepuolustus oli vuoden 1930 tapaan merkittävä tasavallan suojelulakiesityksen kannattajien esiintuoma argumentti. V. t. oikeusministeri Puhakka vetosi monta kertaa valtion oikeuteen puolustaa itseään ja otti esimerkkejä muiden maiden valtiosäännöistä, jotka antoivat hallitsijalle perusoikeuksien rajoitusvaltuuksia poikkeusoloissa.⁵¹³ Maalaisliiton Jalo Lahdensuo huomautti, että kansanvallan turvaamisesta puhuminen oli pelkkiä sanoja, jos samalla ei huolehditu siitä, että kansanvallan puolustajilla oli riittävästi voimaa ja keinoja.⁵¹⁴ Maalaisliiton Matti Miikki ihmetteli sosialidemokraattien intoa vastustaa lakia, vaikka nämä olivat useita kertoja valitelleet, että valtiovalta ei tarpeeksi suojellut tasavaltaista valtiojärjestelmää sitä uhkaavilta vaaroilta.⁵¹⁵ Myös edistyspuolueen Eero Rydman näki demokratian itsepuolustuksen tärkeänä. Rydman kysyi, miksi diktatuurien vartijoilla sai olla aseet, mutta demokratian vartijoilla ei. ”Kuinka paljon ase silloin onkaan tarpeen kansanvallan vartijan kädessä, joka vartioi kansan omaa valtaa.”⁵¹⁶

Mahdollisuus tehokkaaseen työskentelyyn rauhan ja järjestyksen säilyttämiseksi järkyneissäkin oloissa oli edelleen keskeinen perustelu. Vuonna 1936 puhuttiin kuitenkin enemmän poikkeusoloihin varautumisesta ja tasavallan suojelulain ennaltaehkäisevästä pelotevaikutuksesta: akuuttia kriisiä ei ollut näköpiirissä. Sisäasiainministeri Puhakan mielestä tasavallan suojelulain avulla olisi voitu välttää vuoden 1929 ja 1930 tapahtumat: jo tietoisuus lain olemassaolosta olisi pitänyt kumokselliset voimat kurissa.⁵¹⁷ Jalo Lahdensuon mielestä tasavallan suojelulaki oli osoittanut tarpeellisuutensa: sen avulla

⁵¹¹ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

⁵¹² Ed. Kares 27.3. (2). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3987.

⁵¹³ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁵¹⁴ Ed. Lahdensuo 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁵¹⁵ Ed. Miikki 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3952–3954.

⁵¹⁶ Ed. Rydman 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3942–3943.

⁵¹⁷ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

oli voitu turvata yhteiskunnan rauha ja järjestys.⁵¹⁸ Juho Takala esitti, että lakia noudattavat ainekset saattoivat aivan hyvin antaa hallitukselle vielä yhden keinon säilyttää kuri ja järjestys ja pitää ääriainekset kurissa.⁵¹⁹ Maailmanpoliittiseen tilanteeseen viitattiin runsaasti poikkeusoloihin varautumisen perusteluna. Puhakan mielestä ei ollut arvattavissa, milloin valtiollinen tilanne vakaantuisi muualla maailmassa sen verran, että sen heijastusilmiöt eivät vaatisi Suomessa hallitusvallan lisättyjä valtuuksia.⁵²⁰ Jussi Annalan mukaan kommunistit odottivat tilaisuuttaan, jolloin he voisivat taas aloittaa julkisen toiminnan, ja nämä suunnitelmat tuli kyetä tekemään tyhjäksi jo edeltäpäin.⁵²¹ Pääministeri Kivimäen mukaan juuri sillä hetkellä ei tarvinnutkaan olla näköpiirissä tapausta, joka tekisi lain tarpeelliseksi. Se oli tärkeä kaikkien tapausten varalta.⁵²²

Järjestyksen ylläpitäjät vetosivat ylioikeudelliseen periaatteeseen, joka soi valtiolle oikeuden puolustaa itseään. Kaarlo Kares viittasi vanhaan sananlaskuun ”Aseiden välillä lait vaikenevat”⁵²³, ja Yrjö Puhakka totesi oikeuden periytyvän jo Rooman valtakunnan ajalta, jolloin valtion menestys oli korkein laki. ”[S]e johdetaan nykyisin siitä kaiken kirjoitetun lain yläpuolella olevasta oikeudesta puolustautua oikeudenvastaisia hyökkäyksiä vastaan, joka julkisessa oikeudessa katsotaan valtiolle kuuluvan.”⁵²⁴ Kokoomuksen Edwin Linkomiehen mukaan valtiolta ei yleisten oikeusperiaatteiden mukaan saanut toimeettomana sallia hyökkäyksiä valtakunnan olemassaoloa, turvallisuutta ja järjestystä vastaan.⁵²⁵

Perusoikeuksien väärinkäytöstä ei oltu yhtä huolissaan kuin vuonna 1930. Puheenvuorot eivät olleet yhtä kiihkeitä ja niitä oli huomattavasti vähemmän. Syynä lienee ollut kommunistisen kiihotuksen lakkaaminen, jonka jälkeen tilaa erilaisille yhteiskuntänäkemyksille oli enemmän. Yrjö Puhakka muistutti, että mitä suuremmat valtiolliset vapaudet olivat, sitä suurempi oli myös mahdollisuus käyttää niitä väärin valtiota itseään vastaan.⁵²⁶ Maalaisliiton Juho Takalan mukaan kansanvallan valtaelementin oli as-

⁵¹⁸ Ed. Lahdensuo 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁵¹⁹ Ed. Takala 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3847–3848.

⁵²⁰ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁵²¹ Ed. Annala 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3950–3952.

⁵²² Pääministeri Kivimäki 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3983.

⁵²³ Ed. Kares 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3971–3978.

⁵²⁴ V. t. oikeusministeri Puhakka 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3938–3939.

⁵²⁵ Ed. Linkomies 6.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3629–3631.

⁵²⁶ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

tuttava esiin, kun vapaamielistä valtiojärjestystä hyväksikäyttävät tahot pyrkivät tuhoamaan yhteiskuntajärjestyksen.⁵²⁷

5.6.5 Oikeusvaltion rajoilla

Verrattuna vuoden 1930 keskusteluun vuonna 1936 perusoikeuksien piirin kattavuudesta oli mahdollista esittää myös sallivampia tulkintoja. Enää ei esitetty niin jyrkkiä tulkintoja siitä, että oikeudet tuli ansaita tai että tiettyjen maailmankatsomusten edustajat olisi automaattisesti suljettu oikeuksien ulkopuolelle. Lain puolustajat painottivat nyt pikemminkin sitä, että oikeudet olivat samat kaikille, jotka noudattivat lakia. Myös v. t. oikeusministeri Puhakka totesi, että hallituksella ei ollut aikomusta estää muutokseen pyrkivien liikkeiden toimintaa, kunhan nämä toimivat oikeusjärjestyksen puitteissa.⁵²⁸ Silti jonkin verran esiintyi sellaista argumentointia, että rehellisten kansalaisten ei tarvinnut pelätä oikeuksiensa puolesta, äänenpainot vain olivat lievemmat. Esimerkiksi kokoomuksen Kaapro Moilanen huomautti, että tapaukset, joissa hallitus lakiehdotuksen mukaan voisi ryhtyä toimenpiteisiin, eivät ”totisesti” olleet ”muuta kuin pelkkää pahantekoa”.⁵²⁹

Koska tilanne ei ollut niin akuutti kuin vuonna 1930 ja koska mikään yksittäinen ryhmä ei ollut vastaavanlaisessa vaa’an-kieliasemassa kuin sosialidemokraatit tuolloin, myöskään edustajien oikeutta äänestää vakaumuksensa mukaan ja estää ”enemmistön tahdon” toteutuminen ei kritisoitu. ”Enemmistön tahto” ei myöskään ollut niin selvästi osoitettavissa kuin vuonna 1930.

Vuoden 1936 keskustelussa kiinnostavaksi teemaksi sen sijaan nousi kysymys normaliteetista ja normativiteetista. Vaikka tema oli jonkin verran esillä myös 1930, se osaksi peittyi akuutin hätätilan alle. Hallitus esitti poikkeusvaltuuksia osaksi pysyvää, ”normaalialla” lainsäädäntöä, kun taas lain vastustajat ja perustuslakivaliokunta pitivät sitä tilapäisenä poikkeuslakina. Tällöin lain vastustajien mielestä lakia ei ollut järkeä säätää, koska poikkeustilaakaan ei ollut näkyvissä. Hallitus taas puolusti lakia nimenomaan vaurautumisena poikkeusoloihin. ”[V]altakunnan suojeleminen kaikkia yllätyksiä vastaan on pysyväinen tarve, joka voi esiintyä milloin enemmän milloin vähemmän todennäköi-

⁵²⁷ Ed. Takala 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3847–3848.

⁵²⁸ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁵²⁹ Ed. Moilanen 27.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3947–3950.

senä, mutta joka kuitenkin aina on olemassa”, huomautti Puhakka.⁵³⁰ Osassa lain kannattajien puheenvuoroista pyrittiin osoittamaan, että maailmanpoliittinen tilanne oli sen verran kuohuva, että poikkeusvaltuuksia saatettiin tarvita myös lähiaikoina. ”Mikään ei tietenkään olisi sen toivottavampaa kuin se, että valtakunnan olot pysyisivät rauhallisina, että oikeusturvaa ja järjestystä yhteiskunnassa voitaisiin pitää ilman suojelulain hallitukselle tarjoamia keinoja. Mutta tästä ei nykyisissä rauhattomissa oloissa voi mikään tarjota takeita eikä antaa minkäänlaista vakuutta” arveli maalaisliiton Jalo Lahdensuo.⁵³¹

Eduskunnassa esiintyi pelkoja, että poikkeustila jäisi uudeksi normaalitilaksi, että hallitus pyrki luomaan uutta ”normaliteettia”, jossa perusoikeudet ja perustuslain olennaiset periaatteet eivät enää olisi voimassa. Tämä näkyi erityisesti muodollisen oikeusvaltiotulkinnan kritiikkiä käsittelevän osion ns. kaltevan pinnan puhetavoissa. Toiset taas, kuten esimerkiksi edistyksen Eero Rydman, pyysivät luottamaan hallitukseen. Hänen mielestään oli väärin väittää, että valtuudet höllentäisivät vallanpitäjien ja kansalaisten oikeudentuntoa ja vaarantaisivat oikeusturvaa. ”Tämä katsantokanta pohjautuu mielestäni samanlaiseen epäluuloon kuin se, mikä ilmeni niissä, jotka sanovat, etteivät luota niihin henkilöihin, jotka nykyisin käyttävät hallitusvaltaa ja etteivät sen takia tahdo olla mukana näitä valtuuksia antamassa.” Tällaisilla puheenvuoroilla vihjailtiin, että lain vastustajilla oli oma lehmä ojassa.⁵³² Useat edustajat, muassa kokoomuksen Pekka Pennanen, huomauttivat myös, että eduskunnalla oli mahdollisuus kontrolloida hallitusta. ”[K]yllä saisi katsoa asemaansa se hallitus, joka menettelisi sillä tavalla, että eduskunta joutuisi purkamaan tuon asetuksen. Siinä tulisi lähtöpasi pian kai hallitukselle.”⁵³³ Muodollisen oikeusvaltiotulkinnan kriitikot huomauttivat tähän, että hallitus oli lähivuosina pyrkinyt kasvattamaan valtuuksiaan eduskunnan ja parlamentarismien kustannuksella.

5.7 Kehitys lakikeskustelun jälkeen

25.6.1936 eduskunnan käsittelyyn tullut vuoden 1935 valtiopäivillä lepäämään jätetty hallituksen esitys rikoslain ja sotaväen rikoslain muuttamisesta muodostui hallitukselle kohtalokkaaksi. Esitys koski maan- ja sotapetoksista sekä vakoilusta säädettyjen määrä-

⁵³⁰ V. t. oikeusministeri Puhakka 17.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3824–3826.

⁵³¹ Ed. Lahdensuo 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3826–3828.

⁵³² Ed. Rydman 27.3. (1). Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3942–3943.

⁵³³ Ed. Pennanen 17.3. Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV, 3848.

ysten uudistamista sekä näistä rikoksista annettavien rangaistusten koventamista.⁵³⁴ Hallitus esitti, että maan- ja sotapetoksesta annettaisiin kuolemanrangaistus. Tämä oli hallitusta paremman puutteessa tukemaan joutuneille sosialidemokraateille viimeinen pisara.⁵³⁵ K. H. Wiik totesi puheenvuorossaan, että laki oli viimeisimpiä renkaita siinä taantumuksellisten lakien sarjassa, joka oli alkanut seitsemän vuotta sitten. Pääministeri Kivimäki esitti, että laki oli tarpeen kumouksellisten voimien tukahduttamiseksi ja teki asiasta luottamusksymyksen. Hallitus hävisi äänestyksen yhdellä äänellä kahden edistyspuolueen edustajan jättäytyttyä tarkoituksellisesti pois äänestyksestä.⁵³⁶

Sosialidemokraattien, maalaisliiton, edistyksen ja RKP:n 12.3.1937 muodostama Cajanderin enemmistöhallitus asetti tehtäväkseen paitsi demokraattisesti säännellyn pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisen myös laillisen yhteiskuntajärjestyksen ja kansanvallan puolustamisen.⁵³⁷ Siksi olikin kohtalon ivaa, että sama hallitus antoi keväällä 1939 maan historian kolmannen esityksen tasavallan suojelulaiksi, jolla mahdollistettiin sodan aikana laajat vasemmistoon kohdistuneet vangitsemiset.

Vuoden 1939 laki tuotiin eduskunnalle huhtikuussa 1939.⁵³⁸ Hallitus perusteli lakia sillä, että lailla turvattaisiin Suomen puolueettomuus ja annettaisiin hallitukselle toimivaltuudet, kun valtakuntaa uhkaisi sen itsensä ulkopuolelta tuleva uhka.⁵³⁹ Esitys jätettiin jonkin verran tarkennettuna lepäämään yli vaalien.⁵⁴⁰ Lokakuussa se hyväksyttiin äänin 132–55.⁵⁴¹ Sitä vastustivat etenkin IKL ja kokoomus. IKL pelkäsi lakia käytettävän liikkeen lakkauttamiseksi.⁵⁴²

Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta annettiin 30.11., samana päivänä kun talvisota syttyi. Sen nojalla voitiin sellaiset henkilöt, jotka olivat harjoittaneet tai joiden oli ”perusteltua olettaa tulevan harjoittamaan maanpuolustusta vahingoittavaa tai valtakunnan suhteita muihin valtioihin huonontavaa toimintaa” velvoittaa muuttamaan

⁵³⁴ Jääskeläinen 1977, 538.

⁵³⁵ Soikkanen 1975, 560.

⁵³⁶ Jääskeläinen 1977, 538.

⁵³⁷ Meinander 1999, 144–146.

⁵³⁸ Hallituksen esitys N:o 109 tasavallan suojelulaiksi. Valtiopäivät 1938, asiakirjat III.

⁵³⁹ Valtiopäivät 1938, pöytäkirjat III, 2387.

⁵⁴⁰ Valtiopäivät 1938, pöytäkirjat, 2990.

⁵⁴¹ Valtiopäivät 1939, pöytäkirjat, 233.

⁵⁴² Valtiopäivät 1938, pöytäkirjat III, 2387.

asuinpaikkakunnaltaan, asettaa silmälläpidon alaisiksi tai sulkea turvasäilöön.⁵⁴³ Asetus tuli eduskunnan käsittelyyn 22.12. Sen vastustamiseksi käyttivät puheenvuoroja ainoastaan sosialidemokraattien Mikko Ampuja ja K. H. Wiik, joista jälkimmäinen oli aikaisemmin esittänyt tasavallan suojelulakia kannattavia puheenvuoroja.⁵⁴⁴

Turvasäilöön vangittiin vähintään satoja poliittiseen vasemmistoon kuuluneita henkilöitä vuosina 1939–1944.⁵⁴⁵ Myös tasavallan suojelulakia säätämässä ollut K. H. Wiik pidätettiin.⁵⁴⁶ Vangitsemisia voi pitää arveluttavina, varsinkin kun turvasäilöön joutuminen ei edellyttänyt edes rikosepäilyä ja monia pidettiin säilössä useita vuosia. Lähes 300 miespuolista turvasäilövankia lähetettiin syyskuun alussa 1941 sotaan. Asevelvollisuuden kansalaisluottamuksen puutteen takia suorittamatta jättäneille miehille annettiin kolmen päivän koulutus ennen rintamalle joutumista.⁵⁴⁷ Useiden karattua jo ensimmäisinä viikkoina puna-armeijan puolelle kokeilu lopetettiin ja vangit siirrettiin linnoitustöihin. Heinäkuussa 1943 heidät siirrettiin kyyditystoiminnastaan tunnetun Kosti Paavo Eerolaisen alaisuuteen.⁵⁴⁸ Vankien siirtyessä takaisin turvasäilöön he olivat niin huonossa kunnossa, että heitä ei voinut päästää töihin.⁵⁴⁹ Väli rauhan jälkeen pidätykset kohdistuivat lähinnä poliittiseen oikeistoon.

⁵⁴³ N:o 444/1939 Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta tasavallan suojelulain nojalla. Suomen Asetuskokoelma.

⁵⁴⁴ Valtiopäivät 1939, pöytäkirjat, 498.

⁵⁴⁵ Nuorteva 1987, 64, 80, 104, 216.

⁵⁴⁶ Tuomioja 1982, 325–327.

⁵⁴⁷ Nuorteva 1987, 139–142.

⁵⁴⁸ Eerolainen osallistui itse peräti kahteentoista kyyditykseen, mm. sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kansanedustajien Jalmari Rötön ja Eino Pekkalan kyyditsemiseen eduskunnan perustuslakivaliokunnan kokouksesta 5.7.1930. Nuorteva 1987, 205.

⁵⁴⁹ Nuorteva 1987, 204.

6 Johtopäätökset

Olen gradussani pyrkinyt lähestymään oikeusvaltion paradoksia tunnistamalla muodollisia ja materiaalisia oikeusvaltiotulkintoja ja niihin liittyviä ongelmia tai haasteita kansanedustajien tasavallan suojelulakikeskusteluissa käyttämistä puheenvuoroista. Karkeasti ottaen oikeusvaltiotulkinnat jakoutuivat lakien puolustajien ja vastustajien kesken tutkimusasetelman mukaisella tavalla: lakien puolustajat käyttivät vastustajia enemmän muodollisen oikeusvaltiotulkinnan mukaisia argumentteja ja esittivät ”vasta-argumentteja” materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan, vastustajat taas käyttivät puolustajia enemmän materiaaliseen oikeusvaltiotulkintaan liittyviä argumentteja ja esittivät vasta-argumentteja muodolliseen oikeusvaltiotulkintaan. Osa lain vastustajista käytti myös muodolliseen tulkintaan luettavissa olevia argumentteja, osa kansanedustajista taas esitti etenkin vuonna 1930 muualta kuin valtiosäännöstä tai oikeusvaltiosta oikeuksensa ammentavia tai jopa näiden vastaisia argumentteja. Osalla edustajista, jotka argumentoivat oikeusvaltiotulkintoihin vetoamalla, oli myös ei-oikeusvaltiollisia tarkoituksia, jotka he pyrkivät oikeuttamaan oikeusvaltiollisella argumentaatiolla.

Oikeusvaltion paradoksi, eli tasapainoilu demokratian itsepuolustuksen ja järjestelmän sisäisen murenemisen estämisen välillä tuli keskusteluissa selkeästi esiin. Paradoksi kiitettiin lain vastustajien ja puolustajien eri näkemyksiin siitä, miten kansanvalta parhaiten turvattiin ja mistä suunnasta uhka tuli: sisältä vai ulkoa.

Vuoden 1930 ja 1936 keskusteluissa oli jonkin verran eroja. Sosialidemokraateilla oli vuonna 1936 huomattavasti enemmän liikkumavaraa sekä argumentoinnissaan että äänestyskäyttäytymisessään kuin vuonna 1930. Sosialistiseen aatteeseen liittyvää argumentointia oli myös sallitumpaa esittää kuin vuonna 1930, jolloin sosialidemokraattien pääargumentointi kohdistui kommunismin heikkouden esiintuomiseen. Keskustelu oli vuonna 1936 huomattavasti polveilevampaa ja puoluepoliittisempaa kuin vuonna 1930, mihin osaltaan vaikutti Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajien voimakas rooli värikäiden kommenttien esittäjinä. IKL:n ja maalaisliiton keskinäinen nokittelu toi sosialidemokraateille liikkumavaraa: he eivät enää olleet asetelmassa, jossa joutuisivat argumentoimaan lähes kaikkia muita ryhmiä sekä ulkoparlamentaarista painostusta vastaan.

Vuonna 1930 tilanne oli selvästi poikkeuksellinen ja hallitus oli voimakkaan paineen alla. Tasavallan suojelulaki ja muut kommunistilait olivat tulosta 1920-luvun keskustapolitiikasta, joka johti oikeiston valtafrustraatioon ja pelkoon vapaussodan perinnön hii-pumisesta. Kommunistilait olivat samanaikaisesti sekä lapuanliikkeen painostuksen tu-los että yritys saada tilanne hallintaan poikkeuslaeilla. Hallitus esitti silti jo vuonna 1930 lakia pysyväksi osaksi valtiosääntöä ja vetosi demokratian itsepuolustuksen ja poikkeusoloihin varautumisen tarpeeseen. Tämä argumentti korostui hallituksen perus-teluissa vuonna 1936, kun varsinaista hätätilaa ei enää ollut olemassa.

Kysymys normaliteetista ja normativiteetista tuli keskusteluista erittäin mielenkiintoi-sella tavalla esiin. Hallitus ja lain kannattajat olivat sekä vuonna 1930 että 1936 sitä mieltä, että oikeudellinen normativiteetti edellytti normaliteettia: poikkeuksellisina ai-koina valtiosäännön periaatteet vaikenivat tai ainakin niiden merkitys pieneni. Tästä huolimatta moni lain kannattaja esitti muodollisen oikeusvaltiotulkinnan mukaisesti, että poikkeustilanteiden kirjaaminen pysyväksi osaksi valtiosääntöä parantaisi kansa-laisten oikeusturvaa ja lisäisi luottamusta oikeusjärjestykseen. Se, että hallituksen toi-mivaltuuksista säädettäisiin laissa, olisi tae laillisuuden ja kansanvaltaisuuden, siis oi-keusvaltion toteutumisesta. Kun otetaan huomioon muun muassa Tuorin oikeuspositi-vismiin kohdistama kritiikki, huomataan, että perustelu ei ole aukoton. Tilanne, jossa lakien sitovuutta ensisijaisena pitävä lainsäätäjät etukäteen hyväksyy, että lait eivät ole joissakin tilanteissa voimassa, on jonkinlainen paradoksi. Itse asiassa tämä on juuri sitä oikeusvaltion itserajoitusta, jota Tuori kritisoi ja josta seuraa totalitarismin vaara.

Totalitarismin vaarasta olivat huolestuneet etenkin lakia vastustavat sosialidemokraatit ja ruotsalainen vasemmisto sekä RKP:n ja edistyspuolueen laillisuussiipi. IKL pelkäsi vallankaappausta enemmän liikkeen oman toiminnan tukahduttamista. Varsinkin sosia-lidemokraatit pelkäsivät Saksan esimerkin mukaista hallituksen sisältä käsin poikkeusti-lalla suorittamaa vallankaappausta. Poikkeustilan pelättiin jäävän pysyväksi ja poikke-uslakien pelättiin olevan väline tämän poikkeustilan luomiseksi. Vuonna 1936 tämä oli vielä selkeämpää, kun ulkoparlamentarisen vallankaappauksen uhka oli hälventynyt. Tasavallan suojelulaki oli osa poikkeuslakien jatkumoa, jonka Kivimäen hallitus oli luonut paitsi rauhan ja järjestyksen ylläpitämiseksi, myös oman valtansa kasvattamiseksi eduskunnan kustannuksella. Huolta totalitarismin vaarasta lisäsi etenkin se, että halli-

tukselle annettiin vuonna 1930 sodan tai kapinan aikana käytettäväksi sotatilalaki, jonka olisi luullut tyydyttäneen hätätilavaltuuksista huolestuneiden vaatimukset. Mielenkiintoista oli myös, että vuoden 1935 tasavallan suojelulain valmisteluasiakirjoissa oli otteita sellaisten maiden valtiosäännöistä, joissa oli siirrytty pois demokraattisesta järjestelmästä.

Oma kiinnostava teemansa oli keskustelu eduskunnan toimivaltuuksista. Hallitus pyrki etenkin vuonna 1936 argumentoimaan, että hallituksen valta toimia poikkeusoloissa parhaaksi katsomallaan tavalla laillisen järjestyksen ylläpitämiseksi juonsi juurensa ylioikeudellisesta periaatteesta, jonka mukaan valtion tuli puolustautua sitä uhkaavilta vaaroilta. Näin ollen eduskunnalla ei itse asiassa olisikaan ollut toimivaltuuksia estää hallituksen toimintaa poikkeusoloissa jättämällä tasavallan suojelulaki hyväksymättä, vaan kyse oli ainoastaan valtuuksien kirjaamisesta lakiin. Argumentti käänsi asetelman päällelleen: mikäli eduskunnalla ei ollut toimivaltuuksia myöntää poikkeusoloissa hallitukselle valtuuksia tai rajoittaa niitä, sen toki kannatti huolehtia selkeyden ja laillisuuden nimissä siitä, että valtuudet edes kirjattiin lakiin. Tämä logiikka johtaa kuitenkin kysymykseen: miksi ei sitten muutettu valtiosääntöä, jos oikeusturvaa paransi nimenomaan hallituksen toimivaltuuksien kirjaaminen lakiin? Miksi toimenpiteen suorittamiseksi tarvittiin erillinen poikkeuslaki? Vastaus löytynee tuona aikana yleisestä käytännöstä, jossa valtiosääntöön ei haluttu kajota vaan sitä muutettiin mieluummin välillisesti poikkeuslakien avulla. Käytäntöä voi kuitenkin kritisoida, kuten esimerkiksi Karapuu ja Jyränki ovat tehneetkin, sillä perusteella, että se johti ristiriitaiseen tilanteeseen: kirjoitetussa valtiosäännössä sanottiin aivan muuta, kuin mikä oli todellisuus. Eikö sellainen menettely juuri johtanut valtiosäännön aseman ja kansalaisten oikeusturvan heikkeneemiseen?

Eräs mielenkiintoinen havainto oli, että yksittäisten perusoikeuksien merkityksistä puhuttiin varsin vähän. Keskustelussa ei juuri pohdittu, oliko esimerkiksi henkilökohtainen vapaus tärkeämpi perusoikeus kuin omaisuuden turva, tai mikä oli yhdistymis- ja kokoontumisvapauden ydinsisältö. Jonkin verran yksittäisistä perusoikeuksista keskusteltiin yksityiskohtaisissa keskusteluissa lain sisällöstä päätettäessä, mutta kuitenkin yllättävän vähän. Hallitukselta ei myöskään vaadittu juuri perusteluja siitä, miksi juuri lakiesityksessä nimetyt perusoikeuksia piti rajoittaa. Keskustelu liikkui siis perusoikeuksien kohdalla melko yleisellä tasolla. Tämä oli merkillepantavaa erityisesti siksi, että

eduskunnan jäsenissä ja keskusteluihin osallistuneissa oli huomattava määrä oikeusopineita.

Tutkimusasetelmani oli haasteellinen, koska yhdistin oikeustieteellisen teorian kysymyksenasetteluja poliittisen historian tutkimukseen. Aatehistoriassa on tutkittu puolueiden ja eduskuntaryhmien erilaisia aatesuuntauksia ja jakolinjojen kehittymistä ja oikeushistoriassa sekä poliittisessa historiassa muun muassa Suomen hallitusmuodon syntyä, liberalismia, oikeistoradikalismia, kommunismia, vuoden 1918 tapahtumia, oikeudenkäyttöä sekä Weimarin Saksan kohtalonhetkiä. Tämä tutkimus oli kuitenkin sillä tavalla poliittisessa historiassa harvinainen, että se oli yritys paikantaa oikeustieteellistä teoriaa konkreettisesti tasavallan suojelulaeista käytyihin valtiopäiväkeskusteluihin.

En ole keskittynyt puolueiden ja ryhmien sisäisiin jakolinjoihin kovin paljon. Se olisikin oikeusvaltion paradoksin kannalta kiinnostava jatkotutkimuksen aihe. Kun puhutaan laillisuudesta, legalismista tai kansanvaltaisuudesta, miten eri tahot eri aikakausina käsittivät nämä käsitteet suhteessa oikeusvaltioon? Korostettiinko muodollista legalismia vai materiaalisia perusoikeuksia?

Hyvin usein suomalaisessa historiakirjallisuudessa puhutaan suomalaisen järjestelmään juurtuneesta aatteellisesta legalismista tasavallan pelastajana 1930-luvulla. 1900-luvun alun laillisuustaistelu venäläistämistä ja sortokausia vastaan olikin varmasti jättänyt poliittisen kenttään jälkensä, mikä näkyi laillisuuden ja perustuslakien puolustamisena myös 1930-luvulla ja oli varmasti vaikuttamassa siihen, että keskeiset henkilöt seisoivat viime hetkellä laillisuuden takana: esimerkiksi Svinhufvud ei halunnut sovitella lapualaisten tarjoamaa diktaattorin viittaa harteilleen. Legalismi ei kuitenkaan yksinään ole autuaaksitekevä asia, vaan sisältää itse asiassa suppeasti tulkittuna vaaran totalitarismista ja perusoikeuksien merkityksen heikkenemisestä. Tätä näkökulmaa olen yrittänyt tuoda tutkimuksessani sekä Tuorin että valtiopäiväkeskustelujen kautta.

6.1 Lopuksi

Oikeusvaltion paradoksi on modernissa yhteiskunnassa aina ajankohtainen. Varsinkin viime vuosikymmeninä perusoikeuksien merkitys on kasvanut samalla, kun uudenlaiset uhat ovat nostaneet esiin vaatimuksia niiden rajoittamisesta. Vuoden 2001 terrori-

iskuista alkanut terrorisminvastainen taistelu, sosioekonomisten erojen aiheuttama yhteiskunnallisen luottamuksen heikkeneminen ja syrjäytyminen sekä erilaisten uusien sähköisten tietojärjestelmien merkityksen kasvu ovat synnyttäneet keskustelua siitä, miten oikeusvaltio voi puolustaa itseään ja kansalaisiaan sitä uhkaavilta vaaroilta. Näissä keskusteluissa hallinnon valtuuksien kasvattamista kritisoivat tahot saavat valitettavan usein kuulla saman argumentin kuin vuoden 1930 ja 1936 tasavallan suojelulakiesitysten vastustajat: rehellisillä kansalaisilla ei ole uudistusten kannalta mitään pelättävää. Hallinnon lisätyt erikoisvaltuudet kasvattavat kuitenkin aina myös väärinkäytösten mahdollisuutta.

Kaarlo Tuorin mukaan oikeusvaltion paradoksi voidaan ratkaista kriittisen oikeuspositivismin avulla. Kriittinen oikeuspositivismi yrittää tarkastella positiivista oikeutta kriittisesti sen itsensä asettamalla mittapuilla. Suuntauksella on pohjansa ns. Frankfurtin koulukunnan synnyttämässä immanentin kritiikin ajatuksessa, jonka mukaan yhteiskuntaa tulee arvioida sen omien normatiivisten standardien mukaan.⁵⁵⁰ Tuorin mukaan oikeusvaltion paradoksin voi ratkaista ylittämällä tiukka jako oikeuden ja yhteiskunnan sekä moraalien välillä. Moraalin ja oikeuden suhde ja siten myös oikeusvaltion paradoksin ratkaisu mahdollistuu oikeuden kerrostuneisuuden ansiosta.

Tuori jakaa oikeuden kolmeen tasoon: oikeuden pintakerrokseen, oikeuskulttuuriin ja oikeuden syvärakenteeseen. Jaottelu perustuu Sakari Hännisen hahmottelemaan jäsenykykseen ja sillä on yhtymäkohtia annalistien, erityisesti Fernand Braudelin ajatteluun sekä Michel Foucault'n ja Anthony Giddensin näkemyksiin. Lähtökohtana on, että aika liikkuu eri nopeuksilla eri yhteiskunnallisissa kerrostumissa. Tuorin mukaan Braudelin aikakäsitteistä voidaan käyttää termejä ”yksilöllinen aika” (lyhyt kesto), ”sosiaalinen aika” (suhdanteiden aika) ja ”maantieteellinen aika” (pitkä kesto). Hänninen puolestaan jaottelee yhteiskunnan kolmeen horisontaaliseen tasoon: ajattelumuodon omaavien yksilösubjektien muodostamaan pintakerrokseen, joukkomittaisten ilmiöiden tason kollektiivisubjekteihin maailmankuvineen sekä syvärakenteeseen, joka koostuu vakioiduista keskimääräissubjekteista tajuntamuotoineen. Tasoilla on merkitystä myös tiedon eksplisiittisyyden tai rutiininomaisuuden kannalta: Foucault on jaotellut tiedon *savoir*-tietoon ja *connaissance*-tietoon, joista ensimmäinen on ymmärrettävissä eräänlaiseksi kätkeyk-

⁵⁵⁰ Tuori 2000, v–xi.

si kulttuuriseksi syvärakenteeksi ja jälkimmäinen julkilausutuiksi diskursiiviseksi käytännöiksi. Giddens on jaotellut samaan tapaan tiedon praktiseen eli implisiittiseen, itseltään selvään rutiininomaiseen (hiljaiseen) tietoon (*tacit knowledge*) sekä diskursiiviseen, kielellis-käsitteellisesti ilmaistavaan tietoon.⁵⁵¹

Tuorin mukaan oikeuden pintatason tärkeimmät ainesosat ovat lait ja muut säädökset, tuomioistuinten ratkaisut ja oikeustieteen kirjoissaan ja artikkeleissaan esittämät lausumat. Pintatasolla oikeus on jatkuvassa liikkeessä, jonka synnyttävät uudet säädökset, tuomioistuinratkaisut, oikeustieteelliset artikkelit ja kirjat. Pintatason oikeus on diskursiivista ja positiivista, eli kielellis-käsitteellisesti ilmaistua.⁵⁵² Oikeuskulttuurin tasolla taas muodostuvat oikeudelliset käytännöt, jotka syntyvät oikeuden ammattilaisten keskinäisessä, muusta yhteiskunnasta eriytyneessä yhteisössä. Oikeuskulttuuri on yksittäisten lakimiesten kohdalla praktista tietoa, mutta se voidaan ilmaista myös diskursiivisesti esimerkiksi oikeustieteilijöiden hahmotellessa teoreettista lainoppia ja tuomarien perustellessa kiperiin tapauksiin antamia ratkaisuja. Praktisen ja diskursiivisen tiedon raja oikeudellisten toimijoiden tietoisuudessa on häilyvä. Oikeuskulttuurilla on Tuorin mukaan toinenkin funktio: oikeusjärjestyksen systemaattisuuden säilyttäminen. Oikeuskulttuuri hillitsee pintatason liikettä ja edustaa pintatasoon nähden oikeuden muistia, mutta modernissa oikeudessa se on kuitenkin oikeustieteilijöiden yhteisönä avoin oikeuden pinnalta välittyville tietoisille vaikutuksille.⁵⁵³

Oikeuden syvärakenne on oikeuden vakain kerrostuma.⁵⁵⁴ Syvärakenteen tasolla muutosrytmi on verkkaisinta,⁵⁵⁵ mutta silti se on altis muutoksille. Perustavat muutokset syvärakenteessa erottavat oikeuden pitkän aikavälin kehityksessä historiallisia oikeustyyppisiä, joista moderni oikeus on yksi.⁵⁵⁶ Modernin oikeuden syvärakenne on näin ollen elimellisessä yhteydessä modernin yhteiskunnan ja kulttuurin yleisiin epistemologisiin ja kielellisiin perusrakenteisiin.⁵⁵⁷

⁵⁵¹ Tuori 2000, 163–166.

⁵⁵² Tuori 2000, 171–172.

⁵⁵³ Tuori 2000, 178–181.

⁵⁵⁴ Tuori 2000, 205.

⁵⁵⁵ Tuori 2000, 203.

⁵⁵⁶ Tuori 2000, 213.

⁵⁵⁷ Tuori 2000, 204.

Modernin oikeuden syvärakenteen fundamentaalisia normatiivisia periaatteita ovat ihmisoikeusperiaatteet ja lainsäätämismenettelyn demokraattisuutta määrittelevät menettelylliset periaatteet, eli modernien länsimaisten yhteiskuntien keskeiset arvoperiaatteet.⁵⁵⁸ Periaatteen moraalinen hyväksyttävyyys ei kuitenkaan osoita sen kuuluvan oikeusjärjestykseen, vaan lisäedellytyksenä on institutionaalinen tuki, jonka periaate saa pinnatason oikeudellisesta materiaalista eli oikeusnormeista.⁵⁵⁹ Oikeudenaloista erityisesti valtiosääntöoikeudella on läheinen yhteys oikeuden syvärakenteeseen kuuluviin perustaviin normatiivisiin periaatteisiin. Perustuslain perusoikeusluku antaa oikeuden pinnan tasolla vahvistuksen oikeusjärjestyksen perustaville periaatteille, joihin oikeusjärjestyksen koherenssi viime kädessä nojautuu.⁵⁶⁰ Tuorin mukaan myös demokratiaan liittyvät oikeusperiaatteet ovat osa modernin oikeuden syvärakennetta ja oikeuskulttuuria. Oikeuden itserajoituksen on suojattava näitä periaatteita muun muassa niitä loukkaavilta lainsäätäjän lainsäädäntöpäätöksiltä.⁵⁶¹

Oikeusvaltion voi Tuorin mukaan määritellä valtioksi, jossa oikeudelliset käytännöt välittävät pinnanalaisten kerrostumien pintatason tapahtumiin nähden harjoittamaa normatiivista sensuuria.⁵⁶² Vallankäyttäjien on mahdollista muuttaa myös valtiosääntönormistoa, mutta mitkä tahansa sisällöt eivät ole sallittuja. Oikeusvaltion materiaaliset ja muodolliset ainekset ovat tulleet sopusointuun.

⁵⁵⁸ Tuori 2000, 211.

⁵⁵⁹ Tuori 2000, 334–336.

⁵⁶⁰ Tuori 2000, 190.

⁵⁶¹ Tuori 2000, 253.

⁵⁶² Tuori 2000, 256.

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Oikeusministeriön arkisto

Aa: Kirjediaarit (K.D.)

Kirjediaari 1930.

Kirjediaari 1935.

Kirjediaari 1936.

Bc: Muut luettelot

Luettelo hallituksen esityksistä eduskunnalle 1932–1959.

Ca: Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston istunnoista

Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston yleisistunnoista 1930.

Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston yleisistunnoista 1935.

Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston yleisistunnoista 1936.

Hb: Lainvalmistelukuntaa koskevat asiakirjat

Lainvalmistelukunnan työluettelot 1926–1945.

Sisäasiainministeriön arkisto

Aa: Kirjediaarit

Kirjediaari 1930.

Kirjediaari 1935.

Kirjediaari 1936.

Julkaistut lähteet

Virallisjulkaisut

Lait ja asetukset – Suomen Asetuskokoelma

N:o 94/1919 Suomen hallitusmuoto.

N:o 7/1928 Valtiopäiväjärjestys.

N:o 336/1930 Tasavallan suojelulaki.

N:o 73/1932 Asetus eräistä tasavallan suojelulakiin perustuvista toimenpiteistä

N:o 237/1932 Asetus tasavallan suojelulakiin perustuvasta vangitsemisesta eräissä tapauksissa.

N:o 307/1939 Tasavallan suojelulaki.

N:o 444/1939 Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta tasavallan suojelulain nojalla.

N:o 1014/1942 Laki tasavallan suojelulain voimassaoloajan pitentämisestä.

N:o 964/1944 Laki tasavallan suojelulain voimassaoloajan pitentämisestä.

N:o 1258/1945 Laki tasavallan suojelulain voimassaoloajan pitentämisestä.

N:o 7/1946 Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta tasavallan suojelulain nojalla.

N:o 589/1946 Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta tasavallan suojelulain nojalla annetun asetuksen muuttamisesta.

N:o 897/1946 Laki tasavallan suojelulain muuttamisesta ja voimassaoloajan pitentämisestä.

N:o 899/1946 Asetus henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta tasavallan suojelulain nojalla.

Lähdejulkaisut

Relander, Lauri Kristian: *Presidentin päiväkirja 2. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931*. Julkaissut Eino Jutikkala. Weilin & Göös, Helsinki 1968.

Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1930, pöytäkirjat. Helsinki 1930.

Valtiopäivät 1930, asiakirjat II. Helsinki 1930.

Toiset valtiopäivät 1930, pöytäkirjat. Helsinki 1931.

Toiset valtiopäivät 1930, asiakirjat I. Helsinki 1931.

Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat III. Helsinki 1936

Valtiopäivät 1935, pöytäkirjat IV. Helsinki 1936.

Valtiopäivät 1935, asiakirjat III. Helsinki 1936.

Valtiopäivät 1938, Pöytäkirjat III. Helsinki 1939.

Valtiopäivät 1938, Asiakirjat III. Helsinki 1939.

Valtiopäivät 1939, Pöytäkirjat. Helsinki 1940.

Valtiopäivät 1939, Asiakirjat I–III. Helsinki 1939.

Muut lähteet

Kirjallisuus

Aarnikka, Lauri: *Kansallisen Edistyspuolueen suhtautuminen kommunismiin ja Lapuan liikkeeseen 1929–1932*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1986. Julkaisematon.

Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max ja Marcuse, Herbert: *Järjen kritiikki*. Vastapaino, Tampere 1991.

Aarnio, Aulis: *Oikeusvaltio – tuomarivaltio?* Teoksessa *Oikeusvaltio*, toim. Aulis Aarnio ja Timo Uusitupa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2002.

Anttila, Inkeri: *Kriminaalipolitiikka kontrollipolitiikan osana*. Teoksessa *Kontrollipolitiikasta*, toim. Raimo Lahti ja Ahti Laitinen. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos, Turku 1978.

Anttila, Inkeri, ja Törnudd, Patrik: *Kriminologia ja kriminaalipolitiikka*. Suomalainen Lakimiesyhdistys ja WSOY, Porvoo 1983.

Berend, Iván T.: *The Decades of Crisis. Central and Eastern Europe Before World War II*. University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Lontoo 1998.

Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudamus, Helsinki 2009.

Berndtson, Erkki: *Politiikka tieteenä. Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun*. Hallinnon kehittämiskeskus ja Edita, 2002.

Caldwell, Peter C.: *Popular Sovereignty and the Crisis of German Constitutional Law. The Theory and Practice of Weimar Constitutionalism*. Duke University Press, Durham (N. C.) 1997.

Christie, Nils: *Kohti vankileirien saaristoa? Rikollisuuden kontrolli teollisuutena länsimaissa*. Hanki ja jää, Helsinki 1993.

Ervasti, Kaijus ja Meincke, Nina: *Johdanto*. Teoksessa *Oikeuden tuolla puolen*, toim. Kaijus Ervasti ja Nina Meincke. Kauppakaari, Helsinki 2002.

Foucault, Michel: *Tarkkailla ja rangaista*, suom. Eevi Nivanka. Otava, Helsinki 2005.

- Jansson, Jan-Magnus: *Politiikan teoria*. Tammi, Helsinki 1990.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo ja Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–1995*. WSOY, Porvoo 1995.
- Hallamaa, Jaana: *Moraalikysymyksiä koskeva väittely*. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Gaudeamus, Helsinki 1998.
- Hannula, Ilari: *Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä. Tutkimus kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksesta vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oikeudenkäyttöön*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.
- Heller, Agnes: *The Concept of the Political Revisited*. Teoksessa *Political Theory Today*, toim. David Held. Stanford University Press, Stanford 1991.
- Hokkanen, Kari: *Kyösti Kallio II. 1930–1940*. WSOY, Helsinki 1986.
- Houtsonen, Jarmo: *Oikeus ja yhteiskunta oikeustieteen näkökulmasta ja oikeussosiologisessa vaikutustutkimuksessa*. Teoksessa *Oikeuden tuolla puolen*, toim. Kaijus Ervasti ja Nina Meincke. Kauppakaari, Helsinki 2002.
- Hyvämäki, Lauri: *Kommunisminvastaisen lainsäädännön synty ja lapuanliike*. Teoksessa *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939*, toim. Päiviö Tommila. WSOY, Porvoo 1964.
- Jakobson, Max: *Väkivallan vuodet. 20. vuosisadan tilinpäätös I*. Otava, Helsinki 1999.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin Aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo, ja Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–1995*. WSOY, Porvoo 1995.
- Juva, Einar W.: *P. E. Svinhufvud II. 1917–1944*. WSOY, Helsinki 1961.
- Jyränki, Antero: *Valta ja vapaus. Kaksikymmentäkolme luentoa valtiosääntöoikeuden yleisistä kysymyksistä*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1998.
- Jyränki, Antero: *Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä*. Talentum, Helsinki 2003.
- Jääskeläinen, Mauno: *Demokratian kriisi*. Teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917–1966, osa 1. Ministeristöjen historia 1917–1939*. Valtioneuvosto, Helsinki 1977.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa: *Retoriikka*. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Gaudeamus, Helsinki 1998.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa ja Halonen, Ilpo: *Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot*. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Gaudeamus, Helsinki 1998.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa ja Ylikoski, Petri: *Merkitys ja tulkinta*. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Gaudeamus, Helsinki 1998.

Kantola, Johanna: *Sukupuoli ja valta*. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuula Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010.

Karapuu, Heikki ja Jyränki, Antero: *Perusoikeuksien tausta ja yleinen sisältö*. Teoksessa *Perusoikeudet*, toim. Pekka Hallberg. Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki 1999.

Kekkonen, Jukka: *Autonomian ajan rikosoikeus*. Teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*, toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus, Helsinki 1991. (Kekkonen 1991a)

Kekkonen, Jukka: *Kriisit, valta ja oikeus. Näkökulmia oikeushistoriaan*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1996.

Kekkonen, Jukka: *Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991. (Kekkonen 1991b)

Kekkonen, Jukka: *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*. Helsingin yliopisto 1999.

Kettunen, Pauli: *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere 2008.

Kettunen, Pauli: *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratian ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.

Kinnunen, Aarne: *Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 2008.

Kitchen, Martin: *Europe between the Wars. A Political History*. Pearson Education, Harlow 2000.

Kivimäki, T. M.: *Suomalaisen politiikan muistelmat*. WSOY, Porvoo 1965.

Kokko, Arvo: *Lapuan laki. Talonpoikaisliike Suomessa*. Tieto Kustannus Oy, Helsinki 1930.

Kurunmäki, Jussi: *Ulkomaiset mallit ja poliittinen traditio 1860-luvun alun suomalaisessa keskustelussa valtiopäivistä*. Teoksessa *Lue poliittisesti*, toim. Sakari Hänninen ja Kari Palonen. Jyväskylän yliopisto 2004.

Lahti, Raimo: *Kontrollipolitiikka – kriminaalipolitiikka*. Teoksessa *Kontrollipolitiikasta*, toim. Raimo Lahti ja Ahti Laitinen. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos, Turku 1978.

Laitinen, Ahti: *Johdanto*. Teoksessa *Kontrollipolitiikasta*, toim. Raimo Lahti ja Ahti Laitinen. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos, Turku 1978.

Lappi-Seppälä, Tapio: *Regulating the Prison Population. Experiences From a Long-Term Policy in Finland*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki 1998.

Lappalainen, Tuomo: *Ettei turvallisuus pettäisi. Vuoden 1939 tasavallan suojelulain tausta, synty ja merkitys*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1988. Julkaisematon.

Leino-Kaukiainen, Pirkko ja Uino, Ari: *Suomalaiskansallinen kokoomus I. Suomalaisen puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*. Suomen Kansalliskirja Oy, Helsinki 1994.

Leinonen, Artturi: *Muistelmia III. Vuosikymmenten valinkauhassa*. WSOY, Porvoo 1960.

Liski, Kaija: *Tasavallan suojelulaki vuonna 1930*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1972. Julkaisematon.

Lång, Karl Johan: *Vankiluku – kriminaalipolitiikan tulosmittari*. Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, VI-juhlakirja*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1989.

Meinander, Henrik: *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts, Espoo 1999.

Mikkola, Matti: *Sosiaalilainsäädännön kehitys – sarja hallitsemattomia rakennemuutoksia*. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet, toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudemus, Helsinki 1991.

Mäki, Kirsi: *Valtion turvallisuudelle vaarallisia naisia. Sotavuosien 1939–1944 poliittiset naisvangit Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2001.

Mylly, Juhani: *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918–1933*. Turun yliopiston julkaisuja, C:21. Turku 1978.

Mylly, Juhani: *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka II. Pikkuvaltio kansainvälisen jännityksen kiristymisen ja suurvaltanaapurin varjossa 1934–1939*. Turun yliopiston julkaisuja C:38. Turku 1983.

Mylly, Juhani: *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939*. Kirjayhtymä, Helsinki 1989.

Niiniluoto, Ilkka: *Valta-kollokvion avaussanat*. Teoksessa *Mitä on valta?*, toim. Juha Räikkä ja Mikko Wennberg. Oy Unipress Ab, Kuopio 2000.

Niippa, Raimo: *Ulkoparlamentaarinen vaikutus lainvalmisteluun. Historiallisena esimerkkinä Lapuan liike*. Oikeushistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1991. Julkaisematon.

Nuorteva, Jussi: *Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 4. Vangit – vankilat – sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1987.

Paasonen, Susanna: *Sukupuoli ja representaatio*. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuula Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010.

Pajuoja, Jussi: *Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen*. Teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*, toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus, Helsinki 1991.

Petman, Jarna: *Oikeus ja arvot*. Teoksessa *Oikeuden tuolla puolen*, toim. Kaijus Ervasti ja Nina Meincke. Kauppakaari, Helsinki 2002.

Pihlajamäki, Heikki: *1900-luvun rikosoikeudellisia kehityslinjoja – klassisesta rikosoikeudesta uusklassiseen*. Teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*, toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus, Helsinki 1991.

Pihlajamäki, Heikki: *Oikeuden lainavaatteet – historiallinen katsaus oikeustieteen suhteeseen muihin tieteisiin*. Teoksessa *Oikeuden tuolla puolen*, toim. Kaijus Ervasti ja Nina Meincke. Kauppakaari, Helsinki 2002.

Polvinen, Tuomo: *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2. 1918–1939*. WSOY, Helsinki 1992.

Rahkonen, Erkki: *”Jos lainsäädäntö on ... puutteellinen tai osoittautuu tehottomaksi...”. Tasavallan suojelulain ja muiden vuoden 1930 ns. kommunistilakien säätämisprosessit*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1998. Julkaisematon.

Rasilainen, Aki: *Oikeudellinen argumentointi politiikassa. Suomalaisen legalismin poliittinen historia*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.

Rentola, Kimmo: *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. WSOY, Helsinki 1994.

Rossi, Leena-Maija: *Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin*. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuula Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010.

Saarela, Tauno: *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Schauman, Henrik ja Lilius, Patrik: *Från Lappo till vinterkriget. Svenska folkpartiet II 1930–1939*. Svenska folkpartiet rp, Helsinki 1992.

- Schmitt, Carl: *The Crisis of Parliamentary Democracy*. The MIT Press, Cambridge ja Massachusetts 1988.
- Shklar, Judith N.: *Legalism. Law, Morals and Political Trials*. Harvard University Press, Cambridge 1986.
- Schwinn, Thomas: *Individual and Collective Agency*. Teoksessa *The SAGE Handbook of Social Science Methodology*. SAGE Publications, Thousand Oaks 2007.
- Siltala, Juha: *Lapuanliike ja kyyditykset 1930*. Otava, Helsinki 1985.
- Social Control and the State. Historical and Comparative Essays*, toim. Cohen, Stanley ja Scull, Andrew. Oxford, 1983.
- Soikkanen, Hannu: *Kohti kansanvaltaa I. Suomen sosialidemokraattinen puolue 75 vuotta. 1899–1937*. Suomen sosialidemokraattinen puolue, Helsinki 1975.
- Squires, Judith: *Gender in Political Theory*. Polity Press, Cambridge 1999.
- Takala, Hannu: *Kontrollipolitiikka suunnittelukokonaisuutena*. Teoksessa *Kontrollipolitiikasta*, toim. Raimo Lahti ja Ahti Laitinen. Turun yliopiston julkisoikeuden laitos, Turku 1978.
- Tala, Jyrki: *Oikeus ja politiikka – ottaako oikeus ylivallan politiikasta vai politisoituuko oikeus?* Teoksessa *Oikeuden tuolla puolen*, toim. Kaijus Ervasti ja Nina Meincke. Kauppakaari, Helsinki 2002.
- Tuomioja, Erkki: *K. H. Wiik. Puoluesihtööri ja oppositiososialisti*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1982.
- Tuori, Kaarlo: *Hätätilaoikeus teoriassa ja käytännössä*. Teoksessa *Lukeeko hätä lakia?* toim. Kaarlo Tuori ja Martin Scheinin. Helsingin yliopisto 1988.
- Tuori, Kaarlo: *Kriittinen oikeuspositivismi*. Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki 2000.
- Tuori, Kaarlo: *Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2003.
- Tuori, Kaarlo: *Oikeus, valta ja demokratia*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1990.
- Vares, Vesa ja Uino, Ari: *Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Edita, Helsinki 2007.
- Vares, Vesa; Uola, Mikko ja Majander, Mikko: *Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Kansanvalta koetuksella*. Edita, Helsinki 2006.
- Varis, Tuula: *Vallan genealogia. Tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä*. Poliittikan tutkimuksen laitoksen rauhan tutkimuksen yksikkö, tiedotteita 36. Tampereen yliopisto, Tampere 1989.

Virkkunen, Paavo: *Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä. Elettyä ja ajateltua*. Otava, Helsinki 1954.

Virtamo, Tuija: *Lain voimalla kommunismia vastaan. Lapuanliikkeen painostuksen vaikutus ns. kommunistilakien syntyyn vuosina 1929–30*. Poliittisen historian pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto 1989. Julkaisematon.

Wagner, Peter: *A History and Theory of the Social Sciences*. SAGE Publications, Lontoo 2001.

Ylikoski, Petri: *Onko valta kyky-käsite?* Teoksessa *Mitä on valta?* toim. Juha Räikkä ja Mikko Wennberg. Oy Unipress Ab, Kuopio 2000.

Verkojulkaisut

Allen, Amy: *Feminist Perspectives on Power*. Stanford Encyclopedia of Philosophy 2005. <http://plato.stanford.edu/entries/feminist-power/>

Kansanedustajat 1907–. Edustajamatrikkeli eduskunnan verkkosivuilla. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/hetekau/hex/hx3300v.htm>

Kekkonen, Urho: *Demokratian itsepuolustus*. Teoksessa Kekkonen, Urho: *Puheita ja kirjoituksia*. Weilin & Göös, Helsinki 1972. Sähköinen julkaisuarkisto Doria. www.doria.fi/

Warren, Mark E.: *What is Political?* *Journal of Theoretical Politics* 11(2): 207–231. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA ja New Delhi 1999. <http://jtp.sagepub.com/>

Liitteet

Liite 1.

Hallituksen esitys n:o 54 Eduskunnalle tasavallan suojelulaiksi

Tasavallan suojelulaki.

Eduskunnan päätöksen mukaisesti, joka on tehty tammikuun 13 päivänä 1928 annetun valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä määrättyllä tavalla, säädetään seuraavaa:

1 §.

Milloin valtakuntaa uhkaa vaara tai milloin yleistä järjestystä on tuntuvalta tavalla häiritetty tai yleinen järjestys ja turvallisuus on vakavasti uhattuna, on tasavallan presidentillä, sen estämättä mitä hallitusmuodon 6 §:n 1 momentissa henkilökohtaisen vapauden turvasta sekä hallitusmuodon 7, 10, 11, 12 ja 13 §:ssä on säädetty, valta asetuksella säättää kaikista niistä toimenpiteistä, jotka vaaran torjumiseksi tahi järjestyksen turvaamiseksi harkitaan välttämättömiksi.

2 §.

Ne asetukset, jotka tämän lain nojalla on annettu, on viipymättä saatettava eduskunnan tietoon, ja on ne kumottava mikäli eduskunta niin päättää.

Helsingissä, 30. päivänä kesäkuuta 1930.

Tasavallan Presidentti
LAURI KR. RELANDER.

Oikeusministeri Elieser Kaila.

Liite 2.

Hallituksen esitys n:o 93 Eduskunnalle tasavallan suojelulaksi

Tasavallan suojelulaki.

Eduskunnan päätöksen mukaisesti, joka on tehty valtiopäiväjärjestyksen 67 §:ssä määrättyllä tavalla, säädetään täten:

1 §.

Milloin valtakuntaa uhkaa välitön vaara taikka yleistä järjestystä on huomattavasti häiritetty tahi yleinen järjestys ja turvallisuus on vakavasti uhattuna, on tasavallan presidentillä, sen estämättä, mitä hallitusmuodon 6 §:n 1 momentissa henkilökohtaisen vapauden turvasta, 7 §:n 1 momentissa Suomen kansalaisen oikeudesta vapaasti valita asuinpaikkansa ja kulkea paikkakunnasta toiseen, sekä 10, 11 ja 12 §:ssä on säädetty, valta asetuksella säätää kaikista niistä toimenpiteistä, jotka vaaran torjumiseksi tahi järjestyksen palauttamiseksi tai turvaamiseksi harkitaan välttämättömiksi.

Niinikään on tasavallan presidentillä 1 momentissa mainituissa tapauksissa valta hallitusmuodon 6 §:n 1 momentin estämättä asetuksella säätää sellaisia rajoituksia omaisuuden käyttämisessä, jotka harkitaan välttämättömiksi.

2 §.

Tämän lain nojalla annetuista asetuksista on viipymättä ilmoitettava eduskunnan puhemiehelle, jonka on saatettava ne eduskunnan tietoon heti, tahi ellei eduskunta ole koolla, niin pian kuin eduskunta on kokoontunut, ja on ne kumottava, mikäli eduskunta niin päättää.

Helsingissä, 31. päivänä tammikuuta 1936.

Tasavallan Presidentti

P. E. SVINHUFVUD.

V. t. oikeusministeri Y. W. Puhakka.